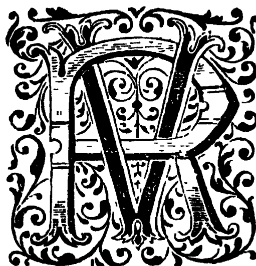
శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

శ్రీమాన్ బొబ్బిలి పురవాసియగు

అష్టావధాని, బులుసు - సీతారామశాస్త్రిచే

విరచితము.

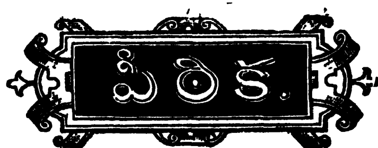
చెన్నపురి:

వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు వారిచేఁ

ప్రకటితము.

Price As. 0 10] 1913.

THE PROGRESSIVE PRESS,—MADRAS.

చదువరులారా! ఈకృష్ణాకుమారినాటకము (James Todd) దొరగారిచే నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడిన రాజస్థానకథావళిలోని చరిత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాయఁబడినది. ఇందలి కథానాయికయగు కృష్ణాకుమారి. పందొమ్మిదవశతాబ్ది పూర్వార్థములో మీవారుదేశమునకు రాణా (రాజు) యగుభీమసింగుని కుమారిత. ఈమె యుత్తరహిందూస్థానములోని రాజపుత్రకులమునకు వన్నె దెచ్చిన "అహల్యాబాయి, తారాబాయి, లక్ష్మిబాయి" మున్నగువారిలో మిన్నయనుట కావంతయైనను సందియంపడ నవసర ముండఁబోదు.

చరిత్రలోనికథాసంగ్రహము.

పందొమ్మిదవశతాబ్ధియారంభములో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు నౌరంగజేబు మృతి నొందుటయు; నాయనకుమాళ్ళు:—

"శా. హుక్కాఁద్రాగుచు రాత్రియుంబవలు రాజోద్యోగముల్ మానికై
పెక్కింపందగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ సక్కనితక్కలాఁడులకునై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపన్ మతిలేనియావనవిభుల్ సేవింపఁగా యోగ్యులే!"

(పండితరాజనాటకము)

అనుపద్యమునకు లక్ష్యముగా మద్యపానాదివ్యసనపరంపరకు లోనయి రాజ్యపాలనముసంగతియే మఱచిరి. వారియశక్తతచే రాజ్యమంతయు నంతదశకు వచ్చినది. అక్కాలమున స్వదేశరాజులకైకమత్యము లేమింజేసి యన్యోన్యమును బోరాటములు సంభవించుచు, నవి దేశక్షోభమునకుఁ గారణమయినవి. అట్టిసమయమున మహా

రాష్ట్రీలు ప్రబలి పీలయినంతవఱకు దేశముల నాక్రమింపసాగిరి. అప్పుడు మనకథానాయికకు జనకుఁడగు రాణా భీమసింగు రాజపుత్త్రిస్థానములోఁ జేరినమీవారు రాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన బాల్యమునుండియు దుర్వ్యసనపరాయణుఁడు. భోగలంపటుఁడు. అసమర్థులలో మొదటివాఁడు. కావుననే రాజ్యపరిపాలనకుఁ దగినశక్తి లేని తనకుమారునకు రాజ్య మీయక రాణాతల్లి తానే యేలుచుఁ దనమంత్రికుటుంబముల కన్యోన్యమును గయ్యము గలిగించి తన్కాలమున దేశమునకు మఱింతసంక్షోభమును గలిగించినది. అమాయుకుఁడగుభీమసింగు తుదకెట్లనో రాజ్యము నొంది ప్రకృతసంక్షోభమును నివారింపఁజాలక తుట్టతుదకు మహారాష్ట్రీల సాయముగోరి తన్కాలమున రాజ్యమునంతయు దీనావస్థపాలు చేసెను.

ఈవిధముగా దేశము మహారాష్ట్రీ లాక్రమించుకొనియుండఁగా నంతట హోల్కారు, సింధ్యాయుఁ బోరాడి జయమలవడు నతఁడు మీవారు రాజ్యమును స్వతంత్రరాజ్యముగా నెంచి కప్పముఁ బుచ్చుకొనుచుండెను. ఒకప్పుడు రాజ్యము హోల్కారునకును, మఱొకప్పుడు సింధ్యాకును నధీనము కావలసివచ్చుచుండెను. ఇట్లగుటచే వీరిరువురకును గట్టుకప్పములచేఁ గోశాగారము శుద్ధశూన్యదశకువచ్చినది. పయిని రాజ్యము ఋణగ్రస్తమాయెను. తుట్టతుదకు వీరిరువురిలో సింధ్యా విజయలక్ష్మిని గొనుటచే మీవారు రాజ్య మాతనియధీనములోనే యుండెను.

ఇవి యిట్లుండఁగా మహారాష్ట్రప్రభువగు దౌలతరావు సింధ్యా మనకథానాయిక యగు కృష్ణాకుమారియొక్క సౌందర్యాదులను విని తన కాసుందరిని పెండ్లిచేసికొనుట కిమ్మని కోరి యామె తండ్రి యగుభీమసింగుచే నిరాకరింపఁబడి యప్పుడు జోధ్పూరు రాజధానిగాఁగలమారువారు దేశమునకు రాణా యగుమానసింగుతో నెయ్యమున కియ్యకొని, యతనియభీష్టమును నెఱవేర్పఁదలంచి

" నాకియ్యకపోయినను మానసింగునకైనను కృష్ణాకుమారి నిచ్చి పెండ్లి చేయవలసిన"దని మరల నామెతండ్రిని గోరియుంగును నిరాకృతుఁడై, యంతట జయపూరు రాజధానిగాఁ గలయంబరు దేశమున కధిపతి యగుజగత్సింగు రాణాకుఁ గృష్ణనిచ్చి వివాహము సేయుటకు వాగ్దాన మగుటయు విని యమితముగఁ గోపించెను.

అట్లు కోపపిశాచికావిష్టహృదయుఁడయి మిత్త్రులతోడను, సైన్యముతోడను వచ్చి యుదయపురపుఁగోటను ముట్టడివైచి శిరంగులఁ ప్రేలింప మొదలిడెను.

అంత భీరు వగుభీమసింగు మఱింతభయావిష్టహృదయుఁడయి కింకర్తవ్యతావిమూఢుఁడై తాను జేసిన వాగ్దానమును దప్పి రాజ్యము కాపాడుకొనుటకై మానసింగునకే తన బాలిక నియ్యనియ్యకొనెను.

ఆసంగతియంతయు విని కలుషితస్వాంతుఁడై జగత్సింగు మానసింగున కొకదాయాదుఁ డుంటను దెలిసికొని వానిని బ్రోత్సాహపఱిచెను. అట్లు పురికొలుపఁబడిన దాయాదునికి మానసింగుయొక్క సైన్యములోనుండి సగముసైన్యము సాయపడినది. అంతట జగత్సింగుగూడఁ దనసైన్యముతోఁ దోడువచ్చి మానసింగుపై దాడివెడలించెను. అంతట నుభయులకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. ఆయుద్ధములో మానసింగు సైన్యసమేతముగా నోటుచెంది పాటియాయవమానమును సహింపఁజాలక, పొడిచికొని చచ్చుటకు సన్నద్ధుఁడయ్యె; నతనిమిత్త్రులచే నోదార్పఁబడి యెట్టకేలకుఁ గోటకుఁ జేరి మరలఁ దనసైన్యమును బలపఱచుకొన మొదలిడెను.

అంతట నుపేక్షావశంవదుఁడై యున్న జగత్సింగు జాగరూకుఁడై మానసింగుకోటను ముట్టడింప నారంభించెను. కాని తన సైన్యమున కాహారోపయోగ మగుపదార్థములు చాలమిచేతను,

మఱికొన్ని కారణములచేతను మానసింగునిదాయాదునకును దన కును నంతఃకలహములు పుట్టఁగా; నాదాయాదునిసైన్యము జగత్సిం గుసైన్యమును హైన్యము నొందించినది.

అపుడు జగత్సింగు చేయునదిలేక దాయాదునిసేనాధిపతు లకు వలసినట్లు లంచము లిచ్చికొని తుదకుఁ దానెక్కివచ్చిన పట్టపు టేనుఁగు మొదలగుయుద్ధోపకరణములను గూడ రణభూమిలో విడి చి ప్రాణములు పిడికిడిలో నుంచికొని యెట్లో కోటకుఁ జేరెను.

అట్టిసమయమున మానసింగు కొంచెము నెమ్మదిపడి మరల సైన్యమును గూర్చికొని సింధ్యాసేనాధిపతి యగునమీరుఖానుని వలనఁ గొన్నికపటోపాయములు పన్నించి తనదాయాదుని జంపించి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలుకొనుచు, నీయమీరుఖానునే కృష్ణా కుమారీపరిణయమునకు రాయబారినిగా నామె తండ్రియగు భీమ సింగునొద్దకుఁ బంపెను.

అట్లు రాయబార మంపఁబడిన ఖానుఁ డుదయపురము ప్రవే శించి"తనప్రభు వగుసింధ్యాకుఁ గుమారి నీయకపోయెనే"యనుకోప మున నాపెను జంపింప నెంచి, భీమసింగునకు సమ్మికమంత్రి యగు నజితసింగునకు లంచ మిచ్చి యతనిని బ్రోత్సాహపఱిచెను.

అంత భీమసింగు కుటిలుఁ డగుమంత్రియొక్క యాలోచ నము విని వానియనుమతి నంగీకరించి కూఁతుం జంపుట కెన్నని ప్రయత్నము లాచరించెను. అట్టియెడఁ గృష్ణాకుమారి యించుకేని యుఁ జలింపక తనదేశమునకు రాజ్యమునకును దటస్థించిన దుస్థితి కెంతయు వగచి తదుద్ధరణతత్పరయై తనమరణమువకై వగచుతల్లి దండ్రుల కనేకవిధములుగ నీతులు గఱపి వారినోదార్చి తనధైర్య మును విడవక ప్రజలందఱును సుఖముగ నుందురుగాక యని వా రిచ్చినవిషముం గ్రోలి రాజకులమున కేవిధమయిన యాటంకమును

లేకుండునటులు చేసి, నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును విడిచి శాశ్వత మగుకీర్తిశరీరమును గైకొన్న దని చదువరులహృదయములు నీరగు లాగున నీచరిత్రములో ముగింపఁబడినది.

అట్టి వీరవనితచరిత్ర ప్రతిమనుజునకును బఠింపఁదగినది యను నభిప్రాయముచే నాటకరూపముగా వ్రాయఁబూనిననేను కథానాయిక మృతినొందె నని వ్రాయుట యమంగళముగా నెంచి యట్లు వ్రాయక, యామె సాహసాదిధైర్యగుణంబుల కొక్కింతయు లోటురాకుండునటులను, మఱియు నామె విషముద్రావి మృతినొందె నని వ్రాసిన చరిత్ర లేఖకులమాట యసత్యముగాకుండునటులను, దోషరహిత మగునట్లు, మనకథానాయికతండ్రి యగుభీమసింగుని మేనల్లుఁడేఁ యామె విషముద్రావి మృతిం జెందె”నని ప్రతీతి వ్యాపింపఁజేసి తాను బెండ్లియాడినట్లును మార్చి చదువరులహృదయముల కెంతయు సంతత మగు నని వ్రాసితిని.

ఈనాటకమునం దచ్చటచ్చటను బాత్రోచితమగు భాష వాడంబడినది. అదియుఁ జదువరులహృదయముల కానందము గల్గించు నని నమ్ముచున్నాఁడను. నాటకోచితముగఁ గొన్ని బాత్రములును నామములును గల్పితము లని యెఱుఁగందగును.

ఈనాటకమునఁ బ్రథమాంకములో నాకాలపుదేశస్థితియు, భీమసింగుని యమాయికతయు, నతనిమేనల్లుని ధైర్యసాహసాదులు, గురుభక్తియు, సౌమ్యసింగునిసౌమ్యతయుఁ దెలుపఁబడినవి.

రెండవయంకమున సింధియాప్రాబల్యము, జాడ్వారురాణా యగుమానసింగునకు సింధియాకును గలిగిన సఖ్యాదులు, కృష్ణాకుమారిచిత్రపటమును జూచి సింధ్యావలచుటయు మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

మూఁడవయంకములో భీమసింగువిలాపము, సింధ్యాకును భీమసింగునకును జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములును, యథోచిత ముగ వర్ణింపఁబడినవి.

నాలవయంకమున లంచముగొని భీమసింగునిమంత్రి కృష్ణా కుమారిని జంపి రాజ్యము నుద్ధరించుకొనుటయె ముఖ్యకర్తవ్య మని భీమసింగునకు హితము నుపదేశించి యెట్లో యొప్పించుట. మహా దుఃఖము !

పంచమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారిం జంపుటకై పోయిన భైరవసింగు తనసవతి యన్నయగుభీమసింగునికూఁతు రగుకృష్ణా కుమారియొక్క గుణసంపత్తికొంతయు నలరి తావచ్చిన పని సేయ నోపక పరవశుఁడై కత్తిఁగూడ నచటనే పాఱవైచి సాష్టాంగ మర్పించి వైళికిఁ బోవుటయుఁ, గృష్ణాకుమారికిని జెలులకును భైరవసింగున కును జరిగినసంభాషణాదికము చదువరులకు హృదయంగమ మగు నట్లు వ్రాయఁబడినది.

షష్ఠాంకమున విషమును ద్రావించి కృష్ణాకుమారిని విధిలేక చంపించుటకు సిద్ధపడిన తలిదండ్రులకును, గృష్ణకును, యామెచెలి కత్తెలకును జరిగిన యన్యోన్యప్రీతిసూచక మయినసంభాషణయు, విషాదోద్రేక మగుసంభాషణయు, మంత్రియొక్క కాపట్యము, ప్రభాసింగునిబలగర్వము, కృష్ణాకుమారి "విషముద్రావి మృతి నొందిన" దని ప్రతీతిని బుట్టించి యామెమేనత్తకొడుకుఁ దాను దీసి కొనిపోవుట, తాను జేసినఘోరకృత్యమునకు వెంటనే తగినఫల మును మంత్రి పొందుట మొదలగునంశములు యథోచితముగా నుదాహృతము లయినవి.

సప్తమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారివివాహము, ప్రభాసింగున కును, గృష్ణాకుమారికిని గలయన్యోన్యానురాగము మొదలగు వానితో నాతిశృంగారముగా నాటకము ముగింపఁబడినది.

విన్నపము:—

నాకిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచే నిందెన్నేని లోపము లుండకపోవు. అయినను ప్రకృతకాలపువారు వ్రాయునాటకములకు వలెనే దీనికిని గథానాయిక యొక్క గుణాదులచే నయినను గౌరవము గలుగకపోదని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్టి నానాటకమును సావధానముగా విని నూఁటపదియాఱురూప్యములుఁ గూడఁ బారితోషికముగా దయచేయుటయే కాక యచిరకాలముననే ముద్రింపించి, నాకుచితముగ దయచేసిన బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

కాని మహాశయులారా !

సీ. బొబ్బిలినుండి గొ◆బ్బునఁ జెన్నపురికి రప్పించి నాఁ డలర మె◆ప్పించినాఁడు
రప్పించియుం దన◆గొప్పతనం బెల్లఁ, జూపినాఁ డనురక్తి ◆ నూపినాఁడు
మామకకృష్ణాకు◆మారిని ముద్రించి, యిచ్చినాఁ డుచితార్థ ◆ మిచ్చినాఁడు
అలహరిశ్చంద్రు నా◆యా వేదముల మించి, యాడినాఁ డింక మా◆ రాడినాఁడు
గీ. కాఁడు ; వావిళ్ల సత్కుల◆కలశవార, రాశిరాకాసుధాకర◆రమ్యమూర్తి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, వి◆వేకధాత్రి, చెలఁగుచుండుతఁ బుడమి జే◆జేలువొగడ.

మఱియు నీనాటకము ముద్రించునపుడు నా కనేకవిధములుగాఁ దోడ్పడినవారును, కలకత్తారాజకీయసంస్కృతవిద్యాలయాధ్యక్షులచేఁ గావ్యతీర్థ - పురాణతీర్థాదిబిరుదముల నందినవారును నగు బ్రహ్మశ్రీ శతావధాని పురాణం-సూర్యనారాయణ తీర్థులవారికి నాకృతజ్ఞతాసూచకవందనము లర్పించుచు వారు నానాటకమును గూర్చి యిచ్చిన యభిప్రాయమును నీక్రిందం బొందుపఱిచి యింతతో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
బులుసు-సీతారామశాస్త్రి,
బొబ్బిలి.

2-7-13
మద్రాసు

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు - సీతారామశాస్త్రి కవిగారిసన్నిధికి:—

అయ్యా! మీచే రచింపఁబడిన "కృష్ణాకుమారి" నాటకమును జదివితిని. మీరు పీఠికలో వ్రాసినప్రకారముగా దేశచరిత్రను దెలుపుకథ యగుటం జేసి పాఠకులకు హృదయరంజకముగా నుండు ననుటకు సందియము లేదు. మఱియుఁ జరిత్రలోని యమంగళసూచక మగుకథను మీరు చక్కఁగా మార్చితిరి. మీరు పీఠికలో "నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము" అని వ్రాసితిరి. అది యెంతవఱకు సత్యమో? మీహృదయమునకే తెలియవలయును, కాని,మీ రీనాటకమునం దుపయోగించిన కవితాశైలినిబట్టి మీకిది ప్రథమప్రయత్నమని నేను నమ్మఁజాలను అట్లేని నానాఁటికి మీకవితాసుందరి మఱింత సర్వాంగసుందరియై యందఱ హృదయముల నింక నలరింపఁగలదు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థులు.

☞ ఈ నాటకము వలయువారు బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారికి వ్రాసియైనను, లేక తెన్నేటి సూర్యనారాయణపంతులు, హైస్కూలు రైటర్, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నంజిల్లా, అని వ్రాసియైనను బడయఁగలరు.

ఈనాటకమునందలిపాత్రలు.

ప్రథమాంకము.

1. భీమసింగు—కృష్ణాకుమారితండ్రి
2. సౌమ్యసింగు—భీమసింగుబావ
3. ప్రతీహారి—ద్వారపాలకుఁడు.
4. ప్రభాసింగు—రాజు మేనల్లుఁడు.

(సరదార్లు దొంగలు మొదలగువారు)

ద్వితీయాంకము.

1. సింధ్యా—మహారాష్ట్రప్రభువు.
2. మంత్రి.
3. ప్రతీహారి.
4. కలాచలభట్టు—జాడుప్వురుపండితుఁడు
5. దీర్ఘజంఘ—ఉదయపురభటుఁడు.

తృతీయాంకము.

1. భీమసింగు.
2. అజితసింగు—మంత్రి.
3. సౌమ్యసింగు.
4. భటుఁడు—సింధ్యాప్రేషితుఁడు.
5. ప్రతీహారి.
6. భూసుఁడు—జాడ్వూరు రాయబారి.

చతుర్థాంకము.

1. వీరన్న
2. జాంబన్నావధాని

మీవారుదేశీయులు

3. భీమసింగు.
4. అజితసింగు.

పంచమాంకము.

1. భైరవసింగు—రాజుసవతితమ్ముఁడు.
2. కృష్ణాకుమారి—కథానాయిక.
3. భాసురాంగి
4. కనకాంగి

చెలికత్తెలు

షష్ఠాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
4. ప్రభాదేవి—కృష్ణతల్లి.
5. భీమసింగు.
6. అజితసింగు.
7. కుటిలక—అంతఃపురపరిచారిక.
8. ప్రభాసింగు.
9. సౌమ్యసింగు.

సప్తమాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
5. ప్రభాసింగు.

మ. స్థిరమై సుస్థిరమై సమస్తనిగమాచింత్యంబునై చిత్సుఖా
కరమై సంకరమై గుణత్రయగతాకారోచితోద్యోగమై
చరమై గోచరమై బుధావళీశుకీసంస్తూయమానంబునై
పరమైయొప్పి వెలుంగు నాహరిహరబ్రహ్మాంబు నేఁగొల్చెదన్

ఓం.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

నాంది.

శా. శ్రీకృష్ణుండు సుధాకరాయతముఖీ చిత్తానుసారంబుగా
నాకాలంబున జూద మాడుతఱిఁ గృష్ణా! కావవే? ప్రోవవే?
యో కంసాంతక! యంచుఁ గూయిడఁగ నో హరీ! యక్షయం బంచుఁ
దా, నాకాతీతఫలం బొసంగు నల కృష్ణాపాలుఁ డేలుఁగా మిమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి, తెరవంక జూచి)

సూ—అలంకరించుకొనుట యైనచో నటి! ఇటు కొకసారి రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్త్రా! నమస్కారము.—

సూ—సౌభాగ్యవతీ భవ.

నటి—నాథా! నాచేయుపను లుండెనేని నాజ్ఞ యొసంగుదరుగాక.

సూ—ఆర్యా! సకలకలాకోవిదులును, దిగంతవిశ్రాంతయశస్కులును, అశేషభాషాభూషితహృదయులును, నవరసభరితాంతరంగులును, నాగరికాగ్రేసరులును, నగునీసభాజను లయత్నముగ లభ్యు లయిరి గావున; వీరలకడ నెద్దియేని రూపకం బొకండు ప్రదర్శింప నుత్సాహినై పిలిచినాఁడను. కావున వీరల హృదయముల రంజింప నెట్లు తోఁచెడిదో గదా!

నటి—ఆర్యపుత్త్రా! మింటికి నిచ్చెన దార్చులాగున మీ కేల యీపిచ్చితనము? ఈ బుధజనాగ్రగణ్యులహృదయము లెచ్చట? మనము రంజింపఁజేయు టెచ్చట? అట్టిరూపకముగూడ నున్నట్లు గాన్పింపదే?

సూ—అయ్యో! వెంగలీ! జగజ్జేగీయమానప్రతాపులై, బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంత సాహసయశస్కులై, మానాభిమానములవిషయమై యొగులు దమ్ము బ్రాఁతి

గఁజెప్పుకొనులాగునఁ బెక్కుసంగరములఁ బగఱమద మణఁచి, ప్రజాపాల నైకధురీణులై జగంబంతయు యశస్సాంద్రంబుగఁ జేసి, యాయుష్యైకజీవను లగుటను మర్త్యకళేబరములపై నాసలం గోసి, కోటిజన్మములకైన నార్జింప నలవి కానియశోధనము లగుటచే వీరస్వర్గములఁ జూఱఁగొని, కీర్తిశేషులై యలరు నా విజయపురరాజుల నెఱుఁగకుంటివా?

నటి—అట్టిజగద్విఖ్యాతుల నెఱుఁగనివార లుందురా? ఔ; నెఱుఁగుదు; నైనను?

సూ—అట్టికులమునకు వన్నె దెచ్చినకన్నె కృష్ణాకుమారి. తత్కులాలంకారభూత యైనయామె సాహసధైర్యాదు లనుమేయము లగుటయు నెవ్వరెఱుంగనిది? ఆనాటక మాడిన నేరిమనంబుల కానందము గాకుండును?

న—అవును; బాగుగనే యున్నది; గాని యానాటక మాడ మనశక్తిఁ జూచికొన వలదా?

సూ—ఆర్యా! అట్టివీరవనితాగ్రణియొక్క నాటక మాడఁబూనము; నదిరాయు నా కవియు "జనానందము గాకుండునా" యని జంకనేలా?

గీ. శారదామలచంద్రికాశ్రీచంద్రుకతన
యామినియుఁ, గుముదినియుఁ జాశ్రీమ్మతిశయిల్లుఁ
గాని, భూమిని నాని శాశ్రీకాంతునకును
గాంతి సివి, చేయు ననుమాట శ్రీకలదె చెప్పుము?

ఆరీతి నామానవతీమణియొక్క చరితమే సభానురంజకమును, మనప్రయోగ విజ్ఞానవిజ్ఞాపకమును, కవి చాతుర్యాతిశయవిస్తారయిత్రికమునుగూడ నయ్యెడిని; సంకోచింప నేలా?

న—ఆర్యపుత్రా! అటులే; కాని నా కేమియు సెల వొసంగ రేలా?

సూ—సుందరీ! సభాసదుల నానందపఱచుటకంటె సెలవున కేమున్నది?

న—అట్లైన నెద్దానిఁగుఱించి గానము సేయుదు?

సూ—అచిరప్రవృత్తమై సకలజనానందకరమై యలరువసంతముకన్న నేమున్నది?

న—చిత్త మటులే. (అని గానము సేయును.)

కవిరాజవిరాజితము.—

తలు చగుపూవులతావులు గల్గి లతావలయమ్ము సదావృతభం
భరనినదమ్ము లపారము కాఁగ, సపాకమహీరుహభాసురప

క్షీరుతము లొప్పఁగఁ గీర్ణమరాళసఖీవలయమ్ములో గింగలుగన్
సరసరసాలవిశాలకిసాలరసాదరకోకిల సంకులమై.

మత్తకోకిల. పల్లవాంగుళులం జెలింపుచుఁ బాదపద్మము లూఁపుచున్
మల్లికారదనాభదీపితమందహాసము లొల్క సం
ఫుల్లపుష్పవిభూషణాళివిభూషితుండయి వింతగాఁ
జల్లగాలులచూపుఁ దాల్చి వసంతుఁ డంతట గంతెసిన్.

సూ—శెబాస్! చెలీ! నీగానప్రభావమున సభాసదులు బొమ్మలవలె నిశ్చేష్టులైరి; గావున మనము ప్రదర్శింపఁబోవునాటక మేదియో మొదట నొడివి కృతయత్నులము కమ్ము.

న—“ఆశ్చర్యదైర్యాలంకారిణి యగుకృష్ణాసమాంచంతమాడుద” మని మొదటనే నుడివియుంటిరే యిట్లనెద రేలా?

సూ—వా! చెలీ! బాగుగ జ్ఞప్తి కొల్పితివి; నీగానమే కదా నన్నుఁగూడ నిట్లు విస్మృతునిఁగఁ జేసినది?

న—కాని; నాథా! ఈకృతికర్త యెవఁడై యుండునో తెలిసినదికాదు.

సూ—అయ్యో! ఆయన నీ కెఱుకపడలేదా? వినుము వినఁదగినదే యడిగితివి.

ఉ. ఎవ్వరు యోగజాలము లనేకము లీభువిలోన నింపిరో
యెవ్వరు వేదబోద్ధలయి యేపును గాంచె విరించిరీతి, నిం
కెవ్వరు కర్మరాశి వెలయించిరో శాస్త్రముఁ జూపి, జన్మ మిం
కెవ్వరు లేక చేయుటకు నెవ్వరుఁ గాలరో; యాకులీనుఁడే.

న—ఆర్యపుత్త్రా! అట్టిపవిత్ర పురువంశ మెయ్యదియై యుండనోపు? వినఁ గుతూహలము హెచ్చుగుచున్నయది.

సూ—అట్టిలోకైకకవిఖ్యాతి గలకులము ‘బులుసు’కుల, మని చెప్ప నేలా? ఈయన పేరు సీతారామకవి యనియెదరు. మఱియు నిక్కవిని మిక్కిలి గౌరవించి, యీ నాటకమును ముద్రించినమహనీయు నైన నెఱుఁగుదువా!

న—ఎవఁ డామహితగుణసాంద్రుఁడు? నే వినలేదే?

సూ—ఆలైన వినుము.

సీ. భాషాసతికిఁ బెంపు ♦ పరఁగించె నెవ్వాఁడు
ధనముచే గ్రంథశో♦ధనముచేతఁ
జిరకీర్తికామినిం ♦ జేపట్టె నెవ్వాఁడు
వరతచే సత్సుధీ♦వరతచేతఁ
బటుదానధీమదా♦ర్భటిఁ జెందె నెవ్వాఁడు
తెంపుచేతను దెగు ♦ దెంపుచేత
సకలరాణ్మండలీ ♦ సమ్మాన్యుఁ డెవ్వాఁడు
కలితసుధీకలా♦కలదచేత

గీ. వాఁడు వావిళ్లలసదన్వ♦వాయతోయ
నిధిసుధాకరుఁ డాశాంత♦నీతకీర్తి
విద్రుమోష్ఠీమనోధీశ ♦ వేంకటేశ్వ
రాభిధుం డెన్న సాధార♦ణాభిధుండె ?

న—ఆర్యపుత్రా ! ఈమహనీయుఁడు రాజరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు బిరుదములు మున్నగునవి లేకయే యంతగొనియాడఁబడుచున్నాఁడు ?.

సూ—ప్రేయసీ !

గీ. అగసముత్తుంగశృంగసిం♦హాసనంబు
నందు నిండోలగం బుండు♦నంత, నింక
భీమసింగంబు నాఁ బేరు♦పెట్టుకొనినఁ
దాదృశుం డెట్లు ? చకితమృ♦గీదృగాఢ్య !

మన కీతఁడ వేలా ? అదె యుదయపురాధీశ్వరుఁ డగుభీమసింగు నిండోలగం బుండి, భటుని బిలువ నటు మోము సారించుచున్నవాఁడు. కావున మన మిఁకఁ బోవుదము రమ్ము.

ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ప్రథమాంకము.

---

౧ రంగము. ఉదయపురములో దర్బారు.

[రాణాభీమసింగు ప్రవేశించును.]

భీ—ఎవఁడురా! అచ్చట.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమి సెలవు?

భీ—మాబావ యగుసౌమ్యసింగును దీసికొనిరమ్ము.

ప్ర—చిత్తము; దేవా! (అని వెడలి దృష్టి నిగుడించి) అదిగో నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు; పాప! మీయనయు, నేమును, గాలము గడపినవారలము గావున; నేనింటికడను, ఈయన రాజుకడను, లేనిపోని గాథలన్నియుఁ జెప్పి వాపోయుచుందుము. అవియన్నియుఁ జెప్పటివానిసుందు శంఖములవలెఁ గాక; నిసర్గశౌత్రప్రకర్షవిహీనులకును, నిగత్తసుగుణస్వభావులకును, నెందునైనఁ దెలియ నగునా? (స్మృతి నభినయించి) ఆఁ! మున్నటిసంగతి యీ మహానీయున కెఱుకపఱతుఁగాక. అని దరి చేరి.

అయ్యా! నమస్కారము.

(అంత సౌమ్యసింగు ప్రవేశించి) ఇదిగో! లక్ష్మోజీ! ప్రభు వేమైనఁ జెప్పి పంచెనా యేమి? ఏమి చేయుచున్నారు?

ప్ర—అయ్యా! ఇప్పుడే భోజనము చేసి కూరుచుండి యున్నారు; ఇంక మీరాకకై వేచి యున్నారు. కాని బాబూ! మహారాష్ట్రులు దుర్న్యాయులై వెచ్చు రేఁగుట మీ రెఱిఁగినదే కదా!

సౌ—అయ్యో! ఆదుర్మార్గులు పొగ రక్కుట లెవ్వరెఱుంగనిది?

ప్ర—అయ్యా! నిన్నటిరేయి మాయింటిపొరుగున నున్నవర్తకునియింటికి నేఁబది మందిమహారాష్ట్రాధములు కరములఁ గరవాలమ్ములం బట్టి, యమదూతలవలె ఘోరాకారులై దోఁపిడికై వచ్చిరి. మ్లేచ్ఛాధములుఁగూడ నీవితమున నే ద్రిమ్మరుచుండిరసుఁడీ!

సా°

—ఈసంగతికూడ జనసామాన్యముగ నేయున్నది. పైసంగతి యేనికడ నే నడుగు వాఁడ; గావునఁ బోదము రమ్ము. (ఇరువురును రాజుకడకుఁ బోవుదురు.)

భీ—(సౌమ్యసింగుఁ జూచి) బావా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు; ఇంతజాగు చేసితి రేలా?

సౌ—(ఆసనముపైఁ గూర్చుండి తనలో) ఈరాజున కేమిచేతగా కున్నను; గూర్చుండు మనుట,లినుమనుటమాత్రము తెలియంబడె (ప్రకాశముగా) బావా! రాజ్య మెటఁజూచినను మహాసంక్షోభముతోఁ గూడుకొని యున్నది, ఆస్థితి వర్ణింప నా కింతయు శక్యంబు కాదు.

భీ—బావా! ఉపద్రవము లెవ్వియేనిఁ బాటిల్లెనా యేమి?

సౌ—క్రొత్తగా జరిగిన వేవియు లేవు, అయినను వానిలో నిది క్రొత్త; అనఁగా వానియొక్క పరిణామరూపమే.

భీ—బావా! ఏమియో కదా! విన మనము తత్తరింపుచున్నది.

సౌ—"ఏమియో,, యన నేల? ఆమహారాష్ట్రీనములు, మ్లేచ్ఛులుఁగూడ రేయింబవళ్లు దేశములం బరిభ్రమింపుచు, నూళ్లను, బల్లెలను, గొల్ల వేట్టుచుఁ జిత్రవధలు గావింపుచుండిరి.

భీ—మన కివ్వియు సంప్రాప్తములు కాలేదుకదా?

సౌ—ఈచెప్పిన వన్నియు మనకే, మనపట్టనముననే.

భీ—ఏమాయుపద్రవము?

సౌ—ఓయీ! లక్ష్మోజీ! మున్నటిరేయి నాదోఁపిడికాండ్రు వైశ్యోత్తమునియిలు సొచ్చిన పై వృత్తాంతము నీ కెఱుక వడె నేనిఁ జెప్పుము.

ప్ర—బాబూ! దురాత్ము లట్లా వైశ్యునియిలు సొచ్చి, యాదంపతులను లేపి, యలుఁగెత్తినఁ గుఠారంబులఁ గంఠవిలుంఠనము సేయువారల మని యదల్చి, నీయాస్తి యొసఁగెదవా? నిర్మూలింతుమా? యని యడిగిరి.

సౌ—ఔను; ద్రవ్యప్రధానుల కాతనితో నిమిత్తమే ముండు? ఇట్లన నాపితికిబం టేమి చేసినాఁడు?

ప్ర—"నేఁ గేకలువేయ, నాయాస్తి వంతయుఁ గొనుండు చంపకుఁడు" అని బీగములు పాఱవైచినాఁడు.

సౌ—ఆహా! కాఁపాడు ఓఁడు లేకయే కదా! ప్రజలు పలుబాముల కాస్పద మగుచుండిరి? పిమ్మట?

ప్ర—అట నామ్రుచ్చులు బంగారు, వెండి, నాణెము లాదిగాఁ గలసర్వస్వ మపహరించి, "ఈయనప్రాణములు దక్కినఁజాలు" నని బీగములఁదగాలునఁబాఱవైచుటంబట్టి, "నిర్లక్ష్యముగా బీగములు పాఱవైచినాఁ" డనియు, దీనిచే నెచటనో యింకను ద్రవ్యము నిక్షేపించినాఁ" డనియు, దురభిప్రాయులై "యింక నీయాస్తి నెచట నిక్షేపించితివో చెప్పెదవా? ఇదె నీకూఁతుల లాగున నీకుత్తుకఁ గూడ నిర్మూలింతుమా?" యని [illegible] మంచముపైఁ బండుకొని యుండుపసికూనలకుత్తుకలు దంపతులు పాదములపైఁ బడినను జరాలున నాకఱుకుఁగరవాలమునఁ గంఠమ్ములు నుఱుమాడిరి.

సౌ—హా! మహారాష్ట్రాధములారా! హా! మ్లేచ్ఛాధములారా! ఎంతపాప మొడిఁగట్టుకొంటిరిరా! తరువాత నేమి జరిగినది?

ప్ర—పిమ్మట నేలం బొఱలునావైశ్యదంపతుల నాదురాత్ములు తమకఱకుఁబాదములం దన్ని "ఓరీ! వైశ్యాధమా! చెప్పవుగా! చెప్పవుగా!" యంచుఁబల్కి యాయనభార్యకడ నున్నచంటికూనను బలిమిని లాగికొని వారలకుఁ జూపుచుఁ గట్టెదుట గచ్చుపై గభాలునఁ గొట్టి కాలితో నలిపివైచిరి. మఱియు,

సౌ—(అనునంతఁ జెవులుమూసికొని) చాలును, మఱి చెప్పకుము, వినఁదరము కాకున్నది. ఛీ! భ్రూణహత్యాపరాయణులారా! ఛీ! హతాశులారా! మీకేమికూడినదోరీ! స్త్రీహత్య యనక, శిశుహత్య, యనక బ్రహ్మహత్యను స్మరింపక, ఆస్తుల నొప్పగించి మేఁకలవలె నున్నను గాఠిన్య మొందన వి హృదయములా? పాషాణములా? హా! ఏకే-శ్వరా! ఏనాఁడైన మేవాడరాణావారు నీయెడఁ గృతఘ్నులైరా? తాము ప్రజాసౌఖ్యకరము లగుకార్యముల నాచరింపుచు, నీరాజ్యభారమంతయు నీయందె యుంచి, తావకపదకమలానుసంధానితమనస్కులై యుండ, నట్టివారికి నసమర్థతఁ గూర్చి, సకలజనపీడాకారణుఁడవై యుంట ధర్మమా? (అని నిట్టూర్పు నిగుడించి,) ఓయీ! ఇట్లు ప్రతిదినమ్మును వారు పెచ్చురేఁగుట వింటయే కాని, యీరీతిఘోరకృత్యముల నాచరించుట వినలేదుసుమా! ఎంతఘోర! మెంతఘోరము! ఇఁకఁ బొమ్ము. నీపనిఁ జూచుకొమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించును)

భీ—బావా! ఈదౌర్జన్య మణఁగి స్వాస్థ్యశ్రీ మెట్లబ్బు?

సౌ—బావా! కర్మపరిపాకము గాక నీబాము లెట్లు పోవు?

భీ—బావా! నీవలన సమస్తధర్మములు విని, బాల్యమున నభ్యసింపఁబడినదుర్వ్యసనములనన్నిటినిఁ బరిత్యజించుట మీ కెఱుంగనిది కాదుగదా? నే బాల్యమునుంటి మాతల్లిగారి రాజ్యమునంతయు నిట్లు దుస్థితులపాలు సేయుటయుఁ జెప్ప నేలా? కావున మన మీయెడఁ జేయందగుకృత్యమును, ప్రస్తుతపుదేశసమాచారమును దేటపఱిచెదరుగాక.

సా—బావా! మీతల్లిగారివలననే మనరాజ్యమున కింతచేటుమూడె ననుటకు సందియములేదు. ఏలయన.

ఉ. చా వనుమాట నెంచక వివేశాలబలంబునఁ బోరుచుండుచుం
దావతులన్, యశమ్మునఁగిసదమతుల్యులఁ జేయ నెంచి, "సూ
క్తావతు" లెంతయున్ రణమదమ్మున ము న్నిపులన్ జయింపరే?
యేవము! వారలిద్దఱకు నీయమ యాల మదేల కొల్పెనే?

కాన నారీతి రణరంగవీరులై ప్రఖ్యాతి గనినకుటుంబము గావునఁ జందావతుమంత్రికుటుంబమువారు పరాక్రమలవదుర్విదగ్ధులైన నాదురుగాక, అట్టియెడ నాయమకు స్వాభ్యుచ్ఛ్రాయకాంక్షయే యున్నయెడల వారలపూర్వపురుషులకు గాణావిషయమై గలభక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడినచరితములఁ జెప్పిరో, యొండె మఱికొన్ని హితవులఁ గఱపిరో, యేలాగుననైన మంచిత్రోవ ద్రొక్కునటులఁ జేయవలయును గాని, యిట్లామంత్రికుటుంబములవారికి నంతఃకలహములఁ బెంచుట పాడియా? దానిచేత నేకదా! మనకోట కింతచేటు మూడినది. ఏరాజ్యమునందైన మంత్రులు కలహించుకొని యితరేతరసంవర్ధితక్రోధాగ్నిప్రచండులై యసిధారలరక్తధార లోలుకనాధిపత్యమును పీ గంత మొంద వారు, వా రంత మొంద వీరును, గొనుట గంటివా? ఎందైనను వింటివా? పిత్తమదచిత్తులు గాక యీమాత్రమైనను జూచికొనవలదా?

భీ—బావా! ఆయమయట్లు తగులఁబెట్టినది. నే నేమి సేయుదును?

సా—కాని బావా!

ఉ. ఆయమ కేమి యాఁడుది, సకమంచితశక్తిని శత్రుకోటిపై
డాయరె సింగులెల్ల? రకకటా! యిఁక వారలశక్తిఁ గాంచి నీ
వే యవనీశ! పోరఁ దగవే? మగవాఁడవు గావె? యింతకున్
బోయినసద్యశోరమను బొందొడఁ గూర్పగ శక్య మేరికిన్?

భీ—బావా! సుగుణప్రభావ! ప్రజలెల్లరకు శత్రుసంకట మధిక మౌటచే స్వామి
భక్తి యేరియందును నంకురింపదాయె. నే నేమి చేయుదు?

శౌ—రాజా! ప్రజలకు శత్రుసంకట మనుకొంటివా యేమి? అది యట్లుండనిమ్ము,
ఆసంకటముల మించినసంకటము మనలవలననే కలుగుచున్నది. ఎట్లన:—

చ. ఇరువురుమంత్రు లిప్డు పొగఁజెక్కి జయమ్మునుబొందువారు సం
బరమున "మాదిరాజ్యముసుఁమా"యని పట్టి పలార్చియెల్లర
గరువము దాల్చి, దండన రఁకమ్ముగఁ జేయుచు సంతకారికిం
కరు లయి లేనిపోని వనఁఘా! గనఁగాఁ గొనరే? కరమ్ములన్.

ఈవిధమునఁ గప్పములఁ గొనుచు, సమస్తగాతుసకృత్యములఁ జల్పునీమంత్రులకంటె శత్రులు వేఱె యుందురే?

ఉ. మత్తగజద్వయం బిల సఁమానముగా బవరం బొనర్చి మేల్
బొత్తరి లేడిపిండును జఁలింపక చంపెడురీతి నిప్పు డీ
మంత్రులు పోరు పోరియు నఁమాయికులై యలరారుచుండునీ
పత్తనరాష్ట్రవాసులను ఁ బాధలపాలుగఁ జేయుచుండరే?

భీ—బావా! అట్టిక్రార్యము గలవా రౌటనే కదా! యే మనుటకును భీతి
యగుచున్నది.

గీ. చండతరకోపవేగవేఁదండయుగము
పోరుచుండంగ దండకుఁ ఁ బోదుమేని,
గండు మీఱినబలితంపుఁ ఁ దుండమునకుఁ
జిక్కఁజేసియు నేలకుఁ ఁ ద్రొక్కకున్నె?

శౌ—ఓయీ! బావా! భీరుస్వభావా!

ఉ. ఇంతటిమేటివై యలరు ఁ ఱెంతయు నే నిఁ కెఱుంగువాఁడ ర
వ్వంతయు శక్తి యున్న నిటుఁ లంగుదువె? "నీయెడ లేదు తప్పు, గా
కెంతయు శత్రురాడ్బలమఁరీత్యులు నీప్రపితామహుల్, యశో
దంతురితప్రభావులు, నుఁదారులు నై యలరార నంటేఁగా,

కాని, నాయీ! బావా!

చ. చిమిడిన దంత మిప్పు; డిఁకఁ జేసెడి దేమియు లేదు, నీదురా
జ్యమునకు సౌఖ్య మీపయిని నైనను గల్గఁబోదు సుమ్ము; నీ
కమలుఁ డొకండు లేఁడు, గనుకనంతటిశక్తియు లేదు నీయెడన్;
భ్రమలిఁక మాను, మంత్రులిటు పట్టము నేలుటయున్న చెప్పుమా?

భీ—ఔను, నంతయు నిజంబు. నే నేమి చేయుదు? సాధ్యమైనంతవఱకు యత్నించెద.

సౌ—రాజా! మనరాజ్యమునఁ బ్రతిదినమును జరుగు నక్రమములన్నియు వినియేయుంటివికదా! ఆప్రజలబాము లాయీశ్వరుఁ డెఱుంగుఁ గాని చెప్ప నేరికిఁ దరమౌను? ఇంక మనదేశపుస్థితి వినుము.

భీ—ఔను; మనవారలయంతఃకలహములనుండియే కదా యింత యనాడికి వచ్చుచున్నది. సెలవిండు.

సౌ—ఔరంగజేబు చచ్చుట వానికొడుకు లగుమ్లేచ్ఛులు రాజ్యముఁ జెంది, మద్యపానాయత్తచిత్తులై తమకును రాజ్యమునకును నాశముఁ దెచ్చుకొనుచుండిరి. వారలదురవస్థలకుఁగూడ రాజ్యము మంత్రులయధీన మౌటయే ముఖ్యహేతువుగ నెఱుంగుము.

భీ—మనకుఁ బ్రత్యక్షమే. పైని?

సౌ-శా. నష్టప్రజ్ఞుల వారిఁ గాంచి మది నానందంబుతోడన్ మహా
రాష్ట్రుల్ వీరముతోడఁ బోరుచు, నపారంబౌ మదోద్రేకసం
తుష్టిన్ దేశము పంచికొంచు, మదిలోఁ దుర్దర్పముం జెందుచున్
గష్టావిష్టను జేయుచుండిరి భువిన్ గామప్రకర్షాత్ములై.

భీ—ఆమ్లేచ్ఛులకుఁ గావలసినదే! పిమ్మట?

సౌ-సీ. తల యెత్తి సీకు లుద్ధతశక్తి రాజ్యంబు
గొంచెముం దంద స్థాపించలేదె?
నొకమూల నాంగ్లేయు లొకటను బ్రాన్సువా
ర్మైలపుతోడుత నాక్రమించలేదె?
దక్షిణాశాగతోద్దండమహారాష్ట్రు
లతలంగఁజించి చెండాడలేదె?

ఐకమత్యవిహీనులై రాజు లంతటఁ
బాడిగా దనకఁ బోరాడలేదె?

గీ. కార్యకారణములు నుంత గానకుండి
కయ్యమే యంచు నెప్పుడుఁ గాలు ద్రవ్వి
యొంతయును భూమి రక్తభూయిష్ఠఁ జేయ
నిఁకను గనఁ దేటపడును గాటకముమాం.

భీ— ఆహా!! దేశమంతకు నెంతటిదురవస్థ యబ్బినది?

సౌ— ఇట్లు మితిలేనిసంగరములు జరుగుచుండ దేశదేశమునకు క్షణక్షణమున కొక్కొక్క ఱేఁ డౌటయు, నీక్రొత్తఱేండ్లవలనఁ గలుగుప్రజాసౌఖ్యములును, జెప్ప నేలా? దీనికిఁ దోడు వినుఁడు.

భీ— వినుచునే యుంటి సెలవిండు.

సౌ—సీ. కాంబాలుపారసీకములమ్లేచ్ఛులు దాము
దండు వెడలి భూమి నిండుకొనుట
పచ్చిమాంసము కల్లు విచ్చలవిడిఁ గ్రోలి
చెఱఁ బట్టియును స్త్రీల నుఱుముచుంట
మత్తులై కుత్తుకల్ దుత్తునియలఁ జేసి
మెల్లమెల్లన నూళ్లఁ గొల్లఁగొనుట
దేవళంబులఁ గడతేర్చి యందుల నుండు
విత్తంబుఁగొని విఱ్ఱవీఁగుచుంట

గీ. దేశమంతయు నాశనదేవతకును
బట్టమునుఁ గట్టుటదియు నూఁకొట్టునేల?
యందఱకు మిక్కుటంబుగా ననుభవించు
చుంటిమే గద! నేనిఁక నంట యేల?

భీ— నిజమే మనమును, బ్రజలు, ననుభవించుచునే యుంటిమి.

సౌ— బావా! యిట్లు దుర్వారవైరవారపరివేష్టితులై,

చ. మెలకువ లేక యిండ్లను నిమీలితలోచనులై పరుండఁ గా
నలుదెసలందు బీగము లనంతముగా బిగియించి చిచ్చిడన్

మలమలమాఁడురీతి రిపుకమాండలదావపరీతులై మహా
కులతను బొందుచుండి రనుకో! మనభారతవాసులెల్లరున్.

భీ—అట్లనుటకు నిస్సంశయము. పాప! మట్లనే మాఁడుచుండిరి.

సౌ—బావా! ఈకష్టములన్నియు మనవి సగము, మిగిలిన లోకమంతటిది సగముగ నెఱుంగుము. ఏలయన; నీరాజ్యము నుద్ధరింతురేమో యని యామరాటుల సాహాయ్యముఁ గోరితివి; అదియే కొఱవితోఁ దల గోకికొన్నట్లైనది. ఆహా! పూర్వ మెవ్వరైన మనచిత్తూరుఁ దేఱిచూడనైరే? ఉదయపురమును స్వతంత్రముగ స్వీకరించి, కప్పములఁ గట్టించుకొనిరే? నేఁటికిఁ గదా యానరాధముల నీవు సాహాయ్యముగఁ గోరుట నవియన్నియుఁ దటస్థమైనవి.

భీ—బావా! వీరేమియో యుద్ధరింతు రనియే కోరితిఁగాని, యీరీతి ద్రోహులౌదు రని కలఁగంటినా?

సౌ—బావా! దానికేమి; నిన్నుఁ బొడగాంచిన విచార మగుచున్న యది ఏలయన:—

ఉ. దేశ మ దిట్టు లుండెఁ గడు దీనులు తాకరాష్ట్రవాసులున్;
కోశములోన ద్రవ్య మొకఁకగూర్చుట లే; దలకాలపాశసం
కాశులు నీదుమంత్రు; లవకాశము లే దిఁక నెందునైన; స
ర్వేశుఁడు నీపయిం గృప నిఁకెట్టులఁ బూనెను? చెప్పలేముగా.

కానరాజా! నిన్నును, నీప్రజల నెట్లు గాఁపాడు కొనెదవో గదా?

(తెరలోఁ గలకలము)

భీ—(విని) ప్రతీహారీ! అదేమియో? తెలిసికొని రమ్ము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! (అని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) దేవా! దేవర మేనయల్లుఁడు ప్రభాసింగుగారు దేశములఁ గొల్లవెట్టుచున్న లగు మ్లేచ్ఛాదులకుఁ జిచ్చఱపిడుగై చించిచెండాడి హతశేషు లగువారలఁ బట్టి బంధించి, పురజనులు వెంబడింపఁ దా దేవరసన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు.

భీ—(తత్తరపాటుతో) సరదారు లెవ్వరైనఁ దోడైరా? అసహాయశూరుఁ డేనా ?

ప్ర—ఆయసహాయశూరునకు సరదారులు తోడౌటనే మఱింత విజయుఁడైనాఁడు.

భీ—బావా! చూచితివా? ఒకచెంపఁ బాలును, వేఱొకచెంప నీరును, గలయా

యన నెవ్వరైన నియమించిరా యేమి? చదువు మాని యిట్టిసాహసమునకు దిగుటా?

ఉ. ఒక్కఁతె చెల్లె, లామె కితఁ డొక్కఁడె కుఱ్ఱఁడు; తండ్రియీవిధిన్
బెక్కుగ మ్రుచ్చులందునిమి పేర్వడిచచ్చెఁ; దదూర్ధ్వభాగమున్
ద్రొక్కఁగ సాగె నీతఁ; డల దోర్బల మబ్బెనె? యబ్బఁగాక; యీ
చక్కటి చూచితే, నయవిశారద! కుఱ్ఱలచేటుకే గదా?

సౌ—ఓయీ! బావా! ఇట్లనెదవేలా? నీమనంబున నిట్లుండఁగాదు. ఏలయన.

చ. మును మనసింగులెల్లరు సమున్నతవిక్రములై పరాక్రమిం
చిన తెఱఁగీ వెలుంగవె? విచిత్రముగా మనరాజకాంత లిం
కిను బవరంబొనర్చి మును గాంచరె సద్యశ? మట్టిమేటులౌ
గొనబుకులానఁ బుట్టువుల కుఱ్ఱ మఱి విక్రమ మీడఁబోవునే?

అయిన నిప్పటిమనస్థితినిబట్టి యనఁదగినదే? పూర్వమేయైన.—

క. పిన్నతనంబున నిట్టుల
నెన్నంగ నగుపనుల నెవ్వ రైనియు సలుపన్
గ్రన్నన బిరుదంబుల నిడి
పన్నుగ నగ్రాసనాధిపత్యం బీరే?

(అంత యథోక్తముగఁ బ్రభాసింగు ప్రవేశించును)

సౌ—బావా! చూచితివా నీయల్లుని? (అని సంతోషముతో)

ఉ. అల్లదె! చూచితే కొలమునందుఁ బూర్వభవుఁడైన "బాప్పరా
వ" ల్లిటు శక్తిచేతఁ బరిపంథివిమర్దన మెంత చేసి, తా
నెల్లర కాదరాస్పద మదే! యటు గానఁగవచ్చు, నీదు మే
నల్లుఁడు చూడు మీయెడ, నరాధిప! యాతనిదైన వేసమున్.

సీ. జిలుగుమోమునఁ బటీ చెమ్మటల్ గ్రమ్మ, వి
జయలక్ష్మిగుట్టు తాఁ బయలుపఱుపఁ
బరిపంథిజనభయంకరుఁడు తానై యొప్పఁ
గేల వాలు మఱింత డీలుపఱుప

డాకాల గండపెండెరము లేకయె మత్త
కరియాన మొక్కటి మురువు సూపఁ
బై నున్న హారాంబరమ్ము పరాటు చిఱునవ్వు
తతవిశృంఖలవిచిత్రతను దెలుపఁ
గీ. జేతు లెత్తుచు జనులు జే జే లొనర్పఁ
దేటగా నూఁగుమీసము దీటుకొనుచు
వచ్చె సదె! చూడు పెద్దలవంటివాఁడు
విద్దెలకు ఱేఁడు చూపఱ ముద్దులాఁడు.

(అంతఁ బ్రభాసింగు మొదలగువారు రాజునకు నమస్కరింతురు)

భీ—(ప్రభాసింగును కౌఁగిలించుకొని) బాబూ! ఎందు కిట్లేఁగితివోయీ! మనసరదారులవైన సరికుఁగొనక, కటికవృత్తిని జీవించునీమ్లేచ్ఛాధిపములను, మహారాష్ట్రాధిపములను నీవెట్లుఁగనుంటివా? నీ కాయుద్ధప్రసంగము లేమైనఁ దెలియునా? చదువు మాని సాహసమునకు దిగుట మంచి యానటరా! తండ్రీ! నీతండ్రిగారు కూడ నీవితమునకే మేచ్ఛుల హత్యముచేసి హతముచేసి, తుదకు వారిచేతనే హతు లౌట యఱుఁగకుంటివోయీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్నెవరైన నిర్బంధపెట్టిరా యేమి?

ప్ర—(తనలో) ఏ మిదీ! ఈయన కంత పఱికిదయ్యె మావేశ మైనది? (ప్రకాశము) మామయ్యా! ఇట్లనుచుండిరేలా? హాని వచ్చు ననియే కదా?

ఉ. పుట్టినవార లేరు తలపోయఁగ శాశ్వతులై ధరాతలి
గిట్టక యుందు? రెద్ది పరికించిన వెంటనె రాఁ దొడంగు? మీ
మ ట్టెదిచూడఁగాననుపమాన మొ? తుచ్ఛ మొ? యెవ్వరేనియుం
బుట్టినయంటిపోరమపుఁబోఁడిమిఁ గూడఁగఁ జేయఁ; జెప్పరే?

భీ—అగ్నోహ్య! వెంగలీ! "పుట్టినవారు గిట్టకి తప్పరని కోరియగ్నిఁ జొరఱ నియుకొందురా?

ప్రభా—అట్లైన మామయ్యా!

చ. అనుభవయోగ్య మైనసుఖ మందఁగ శక్తుఁడె? కష్ట మట్లనే
కొనఁగ నశక్తుఁ డయ్యె! తనకున్ మఱి యేరికి నైన భూమిలోఁ

పౌరుషహీను డంచుఁ దలఁపోసియు మిన్నకయుంట పాడియే?
కనుక మహానుభావ! ఘనకార్యముపట్లను జింత లేటికిన్.

ఇంతియ కాక, మామయ్యా! మీకుఁ దెలిసినను బెద్దలమాట గావున నుడువుచుంటిని గాన క్షమించి యాలింపుఁడా.

ఉ. పౌరుష మన్నిటం గనుఁగొనంగ శుభం బని పల్కుఁడు రద్ది లేక కా
పూరుషహీన మొందుటను బూజ్యుఁడె? యెందుల నైననింక నా
పౌరుషశాలియై యలరఁ బావనిఁ జచ్చిన జీవి యందు రా
పౌరుషహీను నాదురు "శవం" బని చచ్చిన జీవముండినన్.

భీ—అయ్యో! పిచ్చివాఁడా! విను మాసంగతి విశదపఱిచెద.

చ. వినయము పెద్దలందును, వివేచన శాస్త్రముపట్ల, భక్తి యా
యనుపమశక్తిభాసురునియందు, సమత్వము ప్రాణికోటిపైఁ,
దనరి, సమస్తకార్యములఁ దాల్మిని జూచుచుఁ గీర్తిదంబులౌ
ఘనవనసత్త్రిసన్మతినిఁ గాయ మొనర్చిన జీవి చచ్చినన్.

ఇదియ పౌరుషము. ఇంతియకాక, మున్ను మున్నుఁ గానక, స్వబలపరబల న్యూనాధికభావముల నెఱుఁగక, మానాభిమానహీను లగుమ్లేచ్ఛాదమాదులపైకిఁ బరువు లిడి, చదువు సంధ్యల నీటఁ గలపినంతనె పౌరుష మనుకొంటివా యేమి? ఇట్టితుచ్ఛులఁ బైకొన నేశాస్త్ర మొప్పఁ బొగడింపును?

ప్ర—(తనలో) అన్నా! ఈయనతో శుష్కవాదము నిష్ఫలమైనదే! పెద్ద లగుట నే మనుటకుఁ జంకగుచున్నది కావున నెట్టులైనఁ బెద్దమాటలుమాని, ప్రస్తుతోచితముగనే యుందము.

సౌ—(తనలో) ఏమీ! ఈయనయవివేకము? తా సంతసించిన సంతసించుఁ గాక, లేకున్న మానుఁగాక. అంతియ కాని యిట్లుతూలనాడు టేమిపాడిగనున్నది? (అని నుదుపంబోయిసంశయముతో) మన కెందులకు? ఆయనయే చెప్పఁగలఁడు.

(సరదారు లొండొరుల గూర్చి రహస్యముగా)

మొ. వాఁడు—ఓయీ! ఈయన మనము చచ్చిన సరే యని పురిగొల్పుచుఁ దనవారేలైనఁ దోడు గాకుండ నెట్లు బోధించుచున్నాఁడో!

రెం. డు—అందులకే! కోట యింత వృద్ధిలో నున్నది.

మా. దు—ఏమిదీ యీయన యవివేకము? ఇచటనే యనవలెనా? మన కెంత సంతసము? ఆయన కెంత యానందము.

నా. దు—ఈయనమాటలకుఁ జిన్నపోయి యీపిల్లసిగ్గ మేమియనో యను నట్లున్నది; వినుండు. ఈతనిస్వభావ మెఱుఁగమా యేమి?

ప్రభా—మామయ్యా! మీరు సెలవిచ్చినఘనవనక్షత్రసన్మతాచా రానుసరించుట యెందులకు? కీర్తి సంపాదించుటకేగదా?

భీ—అందులకే యని సెలవలేదా? కా కేమి?

ప్రభా—అవి యొనర్చినఁ గీర్తివంతు లెట్లయ్యెదరు? అవి జనోపయోగము లౌటనేకదా?

భీ—కాక; స్వోపయోగార్థ మౌటనే యంటివా యేమి?

ప్రభా—పౌరుష మునఁ బురుషకారమా? పేరోకట్టిగా?

భీ—ఔఁగాక, ఏ మనియెదవు?

ప్రభా—జనోపయోగము లగుకార్యములఁ జేయఁ గీర్తివిశిష్టు లౌట కేయాటంకమును లేదుకదా?

భీ—తనతలకుఁ దగినజనోపయోగము లగుకార్యముల నొనర్చిన నెట్టుల నాటంక ముండు?

ప్రభా—మామయ్యా! బాగుగ సెలవిచ్చితిరికాని,

ఉ. ఏ నిది సేతు నీపగిది నే నిప్పు డటం చెద నిశ్చయించి తాఁ
బూనినఁ బూనుఁ గాక విధి నేపూనిక లేక పోనన్ను టెట్లు? దాఁ
బూనిక గల్గి యున్న విధినేపూనికతోడను సేయ నేర్చెడి
గాన నొనర్పఁ బూన విధి నే కల్గిన నయ్యెడు, నుండె మానెడున్

అంతియకాని "తనతలకుఁ దగనిదిరా" యని మిన్నకుండఁగలమా? కాని యాదీను లగుప్రజలబాధలఁ గన్నులారఁ గాంచుచు, నేకతినాత్మఁను మిన్నకుండఁ గలదా? ఇంక వారిబాముల వాకొనఁ గూర్కొనఁ గూడ సమర్థులు లేరన నెవ్వ రంగీకరింపరు?

చ. "కనులకు నిద్రరాదు; కడుపుగండ్లను గాంచఁగ జేడు లేదు; చే
కొనిమముఁగాంచువా రెవరొకో!" యని యేడ్చుచునుండుదీండిమహా

తనువున నీరుగాఁ బరిణతం బగు"నంచును నెంచుచుండు ; వా
కొన నీకఁ జాల 'శత్రువులకొత్తలివే"యని రాజచంద్రమా.

సౌ—(తనలో) వా! కేసరికిశోరకమా! వా! వీరాగ్రేసరా! ఏమియుక్తిగ భాషించితివి. సెగాస్ చాలునురా; తండ్రీ చాలునురా?

భీ—(విసువుతో) అబ్బా! ఇప్పటికున్నులకోనైన మాటలాడ లేకుండీ!

సౌ—(మందహాసము సేయును)

ప్రభా—నేనిట్లెఱిఁగియు రెండుకారణముల వలనఁ బోవక తప్పినదికాదు.

సౌ—ఏ వానిర్బంధములు?

ప్రభా—ఒకటి మాగురువులవలనను, రెండవది కృష్ణాకుమారివలనను.

భీ—వారివలన నీ కేల కలుగవలె? వారా నీకు నియామకులు?

ప్రభా—వారు నిమిత్తమాత్రులు గాని, మాగురువుగా రీదురాత్ములవలనఁ బడినబాములే నిర్యోగించినవి.

భీ—ఆయననుగూడ బాధించిరా యేమి?

ప్రభా—మనగురువు లని యూరకుండువా రనుకొంటిరా యేమి?

భీ—అన్నా! ఆయనను గూడ బాధించిరా?

ప్రభా—మిక్కుటముగ ననుభవించినవారియం దాయనయే మొదటివాఁడు.

భీ—బాబూ! ఈదురాత్ము లాయన నేమిచేసిరి!

ప్రభా—మామయ్యా! చెప్పనాతరము కాదు, వినుటకును జాలెడువా రుందు రన గాదు. (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో! నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు, పాప! మాయనయాత్రముఁ జూచితిరా? అదె చూడుఁడు.

ఉ. జందెము జాఱుచోఁదనభుజంబు బెగఁజిమ్ముచు, బొజ్జ నూఁపుచుం
జిందఱవందలై చెమట చిమ్ముచుఁ బాఱఁగనొక్కపక్కనం
వింద మటంచు రా వెనుకపిందెయు జాఱఁగ, వచ్చుచుండియో
తొందరతోడఁ గేల నెగఁద్రోయుచు నూర్పులు పుచ్చివచ్చెడిన్.

చూచితిరా? ఆయన యెల్లరకు మిక్కుటముగాఁ గీడ్పడె ననుట కాతొందరయే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

(అంత యథోక్తముగ గురువు ప్రవేశించును)

(ఎల్లరు లేచి నమస్కరింతురు)

గు—రాజేంద్రా! ఈమ్రుచ్ఛులను బంధించినమేటి నాశిష్యుఁడేనా?

భీ—చిత్తము, తనతలకుఁ దగినపని యని యాలోచించినవాఁడు కాఁడు.

గు—(రాజువైపునుండి దృష్టినిమరలించి) నాయనా! కుమారా! ఇటురమ్ము.

(అంతఁ బ్రభాసింగు దరి చేరఁ గౌఁగిలించి)

చ. గురునకు బాధ సేసి రనిఁకూళ్లపైకి నొకింతయేని సం
గర మనుభీతి నీమదినిఁ గాంచకపోతివె? నీకు నిట్టియా
దర మది గాంచ నెవ్వరి కఁతంబునఁ గల్గెనె? వీరి నెట్టు లా
క్రూరుఁడవు గండడంచితివి? ఁకాయము కోమల మయ్యె బాలకా?

ప్రభా—గురువరా!

ఉ. ప్రాణము పోవనీ గురుపఁరాభవ మెవ్వఁడు చూడనోపు? నే
కోణములోన సన్మతినిఁ గూర్చెడువారలు? మీవచఃపరి
త్రాణుఁడ నయ్యు నే రిపుమఁదం బణఁగించితి; నొక్రూరుండనై;
ద్రోణుని బోలుమీకతనఁ క్రుంచుటలక్ష్యమె? యీదురాత్ములన్.

కాని, గురూత్తమా? పరాభవప్రతీకారములెన్ని చేసినను, బరాభవమొందు గల్గించితిమి కదా యను పరితాపమావరించి దేహమంతయుఁగాల్చుచున్నయది.

గు—కుమారా! నీ విందుల కింతమాత్రమును జింతింపకుము.

ఉ. ఎంతటివారికైన బలుఁలెందల్ గావఁగఁ జూట్టుముట్టినన్
వంత విధాత యొంచిన లఁవంబును గాచుట సున్న నా కిధే
సంతస మీకులోన్నతయఁశంబును నిల్పితి వింక నన్యమా
చింతన; మానుమా? సుఖముఁఁ జెందుమ! దీవనతోడ బాలకా.

ప్రభా—గురువరా! అనుగ్రహింపఁబడితిని, మీవాక్యము లమోఘములు కదా!

సో—ఆచార్యా! మీ కేయ గ్లానర్చె రీదురాత్ములు?

గు—అయ్యా! ఆబాధలన్నియుఁ దలఁచుకొనిన నాగుండె యిప్పటికిని నవియు చున్నది.

సో—ఆట్లేని సంక్షేపముగ సెలవిండు.

గు—అయ్యా మొన్నటిరేయి రెండుయామములు గడచినతరువాత నీదుష్టులెల్ల రేకమయి నాయిలు సొచ్చిరి; చొచ్చి మంచముపైఁ బండుకొనియుండు నా

వీఁపుపై నెవఁడో గభాలున నొక గ్రుద్దుగ్రుద్దినాఁడు, నే నంత భయంపడి "మ్లేచ్ఛాధములు! మ్లేచ్ఛాధములు! చచ్చితిఁ జచ్చితి!" నని కేక వేయ నుంకించితిని గాని, యానరాధములు దౌడలు బిగియ నొక్కుటచే నిష్ఫ్రయోజన మైనది.

సా—హా! ఏమీ! వీరలస్వాతంత్ర్యము! పైని—

గు—అంత నొకఁడు నాశిఖ చేఁబూని, కూర్చుండఁబెట్టి, కత్తి ఝళిపించుచుఁ దల నొకమూల వెంట్రుక లెక్కవచ్చులాగున గుంజించి యూఁపియూఁపి, "కేక వేయుదువు గా, కేక వేయుదువు గా?" యంచు గ్రుడ్లెక్కవెట్టి చూచుచు, గోడకుఁ దాఁకి తలవిచ్చునటుల మూతిపైఁ దన్ని నాఁడు.

సా—ఛీ! ఎంతపని చేసితిరోరీ!

గు—పైని వినుండు, అంత నాచెంత నుండుబీగములు లాగికొని, యిలుసొచ్చి, యాస్తినంతయు కొల్లగొని యంకొకఁడు నాజుట్టు చేఁబట్టి రోమకూపములవెంబడి రక్తము స్రవించులాగున నూఁచి యూఁపి, నట్టింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టె.

ప్రభా- (కనులు జేవురించి తత్తరముతో) ఛీ! హతాశులారా! ఛీ! బ్రాహ్మణ ద్రోహులారా! ఇదె మిమ్ములఁ గూడఁ గండకండలుగఁ జెండి కాకులకు గ్రద్దలకు బలి యిచ్చువాఁడ. ఇదె గురుప్రీతి నేయువాఁడ. (అని కత్తిఝళిపించుచుఁ బోఁబోవ)

సా—(నడుము గట్టిగఁ బట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టకుము, అందులకుఁ దగినవార లుండనే యుండిరి, చెండినవట్లు చెండనే చెండితిని. చాలదా? (అని తనలో) ఆహా! ఏమీ! యీగురుభక్తి! ఏమీ యీరోషము! చాలునురా బాబూ! చాలునురా! (ప్రకాశముగా) బాబూ! గురువులమాట జవదాఁటకుము, పొమ్ము! కూర్చుండుము! (గురువుపంకఁ దిరిగి) ఆచార్యా! అంతతోనైన మిన్నకుండిరా? లేదా?

గు—చంపక మిన్నకుండిరి, కాని బాబూ! పైని వినుండు, న న్నట్టులాగికొనిపోవ "నిర్దోషుల బాధింపకుఁడు, నా మొఱ నాలింపుఁడు, పాపమునకు వెఱవుఁడు. అని పాదములపైఁ బడి యంత పొరలినను దయావిహీనులై నాచుట్టును మూఁగి యం దొకఁడు

శా. "ఓరీ! ప్రేలరి! నీతులా? యిఁకను నీకవొప్పింపవా యాస్తి? యం చేరీపిల్లలు? చూపుమీ! చనుము, నీకయిల్లా లదేది? యిదే

నోరుఁగ విప్పుమిఁకూతునంచు మఱియొన్నొ గెంటులం గెంటిన
ట్లారీతి న్నడియింటఁ గొట్టెను బ్రకోపాపూరితస్వాంతుఁడై.

మఱియుఁ దదితరు లగుదుర్మార్గులెల్లరును నాచుట్టుముట్టి యొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కవిధమున బాధించె; నదియుఁ గొంచెము వినుండు.

సీ. పొట్టపైఁ జేతితోఁ బొడిచి కుక్షింభరా!
యంచు భూమిని బొరలించె నొకఁడు
కన్ను గానక నాదుజన్నిదంబుల వేడ్కఁ
దీసి వేఱొకనికి వేసె నొకఁడు
గడ్డంబుగాఁ బెల్కఁ గట్టిన నీతండు
సాయబే యని కేలఁ జఱచె నొకఁడు
మాంసం బెఱుంగకే మత్తుఁ డిట్టుల నుండె
నదియున్నఁ జెప్పవే మనియె నొకఁడు

గీ. కుందవలె నుండెరా! యంచు గ్రుద్దె నొకఁడు
కండమొం డని నిండుగాఁ గఱచె నొకఁడు
త్రోసి పీఁపున నాట్యంబు చేసె నొకఁడు
గడ్డమును గీటి మిడిగ్రుడ్లఁ గాంచె నొకఁడు.

భీ—ఛీ! వీరలఁ జూడరాదు. వీరేతులఁ దగియుందురో యట్లు తక్షణము కావింపుఁడు, పొండు.

సా—“ఏదియో„ యన నేలా? కండకండలుగఁ జెండుదురే.

ప్రభా—(కోపావేశముతోఁ గత్తి త్రిప్పుచుఁ బోయి యువపురగడ్డములఁ బట్టి యూడ్చుచు) ఓరీ! మాంసాశనులారా! ఓరీ! కలుకుబానిసలారా!

చ. అతికరుణావిశాలు, నిగమార్గవిచక్షణు, సర్వలోకసం
మతు, నతివృద్ధు, నాగురుని మత్తత బల్పొగ ఱెక్కి బాధలా
వితమునఁ జేసినా, రనుభవింపఁగఁ జేసెదఁ దత్ఫలం బదే
నత మను కొంటిరోరి! కడసాఁగ నమస్కృతి సేయఁ బాడియా.

(అని కత్తియెత్తును)

గు—(తత్తరముతోఁ జేయి పట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీపట్లశాంతిం పుము.

చ. రణమున డీకొనన్ రిపుల రాజులు త్రుంతురు కాని; యిట్లకా
రణముగఁ ద్రుంతు రయ్య! బవరంబున కిష్టము లేనివారలన్?
గణనకు వత్తురా? బలుమగండవు నీ కిఁకఁ జెప్పనేల? త
త్క్షణము దురాత్ములన్ విడు, మకారణపాపము సెందనేటికిన్?

ప్రభా—గురువరా! ఇదె నమస్కారము, ఏది యయినను నీపట్ల నాయుద్యమము న కంతరాయము గావింపకుఁడు.

సౌ—నాయనా! కుమార! గురువులమాట గూడ మీరు సెంచితివా యేమి? ఈదు రాత్ముల నెట్లైన హతమార్చకుఁ దప్పదుకదా? నీవే చంపవలెనా? చేఁజిక్కిన వారలఁ జంపుటా పౌరుషము? గురువులనైన సరకుగొనక; వచ్చినకోప మంతయుఁ గ్రుమ్మరింప నుంచియనా? కావున నీ వింకతో విరమింపుము.

ప్రభా—(వారలగట్టములు విడచి తనలో)

అన్నా! ఈయిరువురు దండంకుశములవలెఁ దటస్థమైరే! పితృసమాను లగు వీరలమాట నే నెట్లు జవదాఁటుదు? (ప్రకాశముగా) బాబయ్యా! నిజముగ గురు వులయెడ నపరాధినే యగుదును, కాని మీవాక్యములచేఁ గృతార్థుఁడ నైతి. (అని కేలుమోడ్చి).

చ. గురునకు బాధ చేసి రను కోపము దేహ మదెల్ల నిండి దు
ర్భర మయి యుంట నిప్డు గురుభావము, పెద్దల టన్నబత్తి, నే
నరయకయుంట, నిట్లవినయంబునకుం గుఱియైతిఁ గాన సా
దరమునఁ గాంచి నాయెడను దప్పుల మన్నన చేసి పుచ్చరే?

సౌ—కుమారా! నీతుందుడుకింత మరల్ప నట్లంటిఁ గాని, గురుప్రీతికై ప్రజాసౌ ఖ్యార్థమై ప్రాణముల నాసింపక విజయివై యారునీయెడ దోష మొందుం డునా? అయినను గురువాక్యజనితామర్షావేశంబున క్షాత్రధర్మేతరముగ వీరల వధించి యపాపప మందుదేమో యనుభయమున నట్లనవలసె, నీకుమాత్రము చెప్పవలెనా? ఇంతకు నీవు చెప్పిన ట్లాకోపావేశ మట్లు ప్రేరణ చేసినది.

గు—కుమారా! నిన్నేవ రిట్లు పురికొల్పిరి? నేఁ జెప్పఁడ లేనే?

ప్రభా—గురూత్తమా! మొన్నటిదినము నామేడపైఁ బాఠములఁ జదువుకొను చుండఁ గృష్ణకుమారి తనచెలి యగుభాసురాంగిచే నీపత్రముగ వ్రాసి లేఖ నంపినది చూచుకొనుఁడు (అనిగురువున కందిచ్చును)

గు—అయ్యా! చదువుఁడు (అనిసౌమ్యసింగున కిచ్చును)

సౌ—(లేఖ విప్పి చదువుట నభినయించును)

శా. బావా! శాత్రవరాజదుర్గహనదావా! మ్లేచ్ఛు లిప్పట్ల నే
తేవం గాంచిరో చూచితే? వెడగువారెట్లింగనే చేయఁగా
లేవా? లేన ధరాతలిం జనులఁ బాలింపంగ మార్గంబు? లే
త్రోవం బోయిన మంచిదౌనో కనుట లేదో? చూఁడగాఁ బాడిగా

ఉ. బూటమున్ వహించి కడు బోఁటులజుట్టులఁబట్టి యూర! టూ
టోటులు మస్తకంబులను డొల్లగ నేయుచు, బల్మిఁబట్టుచున్
నోట ని కుమ్ముచుండిరి వినోదము లివ్వి యటంచు; నిండ్లలోఁ
బాటిలు విత్తజాతము నవార్యత ముచ్చిలి పొంగి రింగుసన్.

ఉ. హీనులు, పాపకర్ములు విహీనసదాచరణావిలాత్ములుం
గాన నొకించుకైన ననుకంపను జేకొన రందుచే సురా
పానవిమత్తచిత్తు లగుపందలతో నని సేయ నెల్లరున్
మానుదు రందుకేగద! యనాడికి వచ్చెను రాష్ట్రమంతయున్.

ఉ. ఏలవృథాగసాయపడకే యని తండ్రి ప్రమత్తులౌ మరా
టీలను గోరఁగావలెఁ? గడింది వెసం జనుదెంచి గుంపులై
లీలను బెచ్చురేఁగి, రవలీలను దోఁచిరి దేశమెల్ల; నీ
లీలను జేయుచుండిరి భగినీ! యిఁక వారలదోస మున్నదే?.

ఉ. ఆయము తక్క వారల సహాయము గోరుట నాలుగైదుప
ర్యాయములేనిదోఁచుకొని రాయెను దేశము, రాజ్యమాఖుణం
బాయెను, పీన్గుపెంట లయిరా యెఁ బ్రజ; ల్గనునంతశక్తి లే
దాయెను నీదుమామ, కిఁకనాయననే యన నాయ మౌనటే?

సీ. హోల్కారు సింధ్యాయు సల్కతోఁ బోరాడి
జేని సేనని చెలరేఁగి రేఁగి
విజయ మందినవాఁడు విఱ్ఱవీఁగుచు మస
వీటిపైఁ బసి తనధాటి సూపి
కప్పంబు నిమ్మని కసరి కోటను బేఁటఁ
గలపు స్తైపూసల నులిమి, బలిమిఁ
గొని యంతతోఁ దృప్తి గొనలేక, జని దేశ
మునఁ దమక్రౌర్యంబు ముంప నెంచి

గీ. బాలపాపలఁ బట్టి "నా బాబు కాన!
నన్ను వీడుము, చూడు నాయన్న కాన!,,
యంచుఁ దలిదండ్రులకుఁ బొంతఁ బొంచియున్నఁ
గనికరమ్మును గాంచిరే? కని కరమ్ము.

ఉ. వారలపోరులోఁ దుది నివారితుఁడై యలరారెఁ గాదె! హో
ల్కారు, మహోత్కటాపదవిఁ గాంచి మఱేమిటి తిన్నపెట్టె? చి
త్తూరును జెందఁడే! మనకు ధూర్తులరాజ్యముఁ జూడుఁడంచుఁ దా
వారికులస్థులం దవిలి బాములసీమలు సూపుచుండరే?

ఉ. ఊరక యుండలేక మనయూరు స్వతంత్రపురాజ్య మంచు న
వ్వారు తదీయసైన్యములు వార్యత నిచ్చట నిల్పి వారియా
హారపుఁగచ్చు లీవిత మహా! మననెత్తిన పుల్మ లేదె? యే
దారిని జూచికొన్నను ముదం బనుమాట యొకింత యున్నదే?

చ. మనగురు ధీరు నాయనుపమానగుణోత్తరు బల్మిఁ బట్టి యే
యనువున సీనరాధము లనాదరణం బొనరించి తన్నిరో?
వినవుకదా! యిఁకేటికి వివేకము లావుచలంపుఁ బెంపు, దెం
పనయముఁ జెప్పఁగాఁ దగనియాగడముల్ పరఁగంజెలంగఁగన్.

చ. మనఘనపుణ్యకర్మలపమాత్రముచేతను గాదె యానరా
శనులకుఁ జిక్కితక్కె? ననిశంబును గ్రుమ్మరి దేశమెల్ల నా

శనము నొసర్ప వారలపశ్చిమ్మయి మిన్నకయుండ, నంత నే
మనకటు మిన్నకుందురె? యహో!నుఱుమూడరెయున్న వారలన్.

ఉ. కాన జనమ్ము చూపుటకుఁ దగా నని సేయుదొ? మిన్నకుందుదో?
మానముఁ బూని కేసరిసమానముగా నిలువెల్లఁ జీల్చి సం
మానముఁగాంచెదో?కట!యమాయికవృత్తిని దాల్చెదో?యిదే
గా! నవకీర్తికై తఱి జగాన సుగానధురీణతం గనన్.

ఉ. పేరును బెంపు నొందుటకుఁ బెట్టినపేరుగదా కులంబు, నీ
కోరిక దీర యుద్ధ మిదిగోఁ గన సిద్ధము, శౌర్య మన్న నా
దారికి నాటపట్టవు గదా? జయ మొందుట సిద్ధ, మింక నీ
బీరము చూపుకొండెఁగడు దివ్యసుతకీర్తిని జెందు టుండెఁగా.

(కృష్ణాకుమారి వాలు అని)

హా! తల్లీ! ఇట్టి శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గలనీవైన మాకులమున మొగపురు
గవై పుట్టరాదా? అట్లైన నీప్రజ లిట్టిబాధలు పడనోపుదురా? ఈయుదయపుర
మున కిట్టిదశ లబ్బునా? కుక్కుఁడు నేయి యెట్లబ్బు?

గు—హా! పరమపావనీ! నీకు విద్దె గఱపుకతంబున నాజన్మము కృతార్థత
వహించె.

ప్రభా—బాబయ్యా! ఇట్టివాక్కులు వినఁ బాషాణములైనఁ బరువు లిడకుండునా?

భీ—సర్వము వారియధీనమై యుండుపట్ల నెందుల కీపోయసు?

(తెరలో వైతాళికుఁడు)

చ. అదె! రవి పశ్చిమాద్రిగహనాంతరసీమఁ జరింపఁజొచ్చె మే
లొదవ నతం డొనర్చుపనియోపిక వేగమ తీర్చి యావెడఁగా
సొద నొకదానిఁ బెట్టుకొని సాక్కుచు సోలుచు నెవ్వ రుందు;రీ
పదిలము కొల్వు మాని నరపాలక! యాహ్నికముం బొనర్పవే.

భీ—ఆచార్యా! సాయాహ్నికకృత్యముల నిర్వర్తింప కొందమా? (అని సరదారుల
వైపుఁ దిరిగి) ఈదురాత్ముల మంత్రికడకుఁ దీసికొనిపొండు.

(ఇల్లెల్లరు హజారము విడువ బైట)

సౌ—ఆచార్యా! అదె! అంసుమాలిమండేహాసురకీలితాంగుండై వారాశిం జలకం బాడఁ బోవుటచే నాకిక్షీమంతినీమణులెల్ల బద్ధానురాగలై శుక పికబాలికాబాలకాకలస్వనముల నెపంబున నుల్లసమాడుచుండెనో యనురీతి హృదయోల్లాసమునకు హేతువులై యుండి.

సీ. చరమదిక్సతి మిట్టచన్నులఁ గప్పుహా
  రంగుమీఱినచీర రంగు లనఁగఁ
బచ్చవిల్తుని పైకి ఫాలాక్షుఁ డిడునట్టి
  మింటి నంటిన మేటి మంట లనఁగ
బడబాగ్ని కడలిలోపలి నుండి పైకేఁగి
  కలియుగాంతమ? యంచుఁ గాంచె ననఁగ
సంజ క్రొన్ననఁబోఁడి సంతసంబున నుండు
  కెంపు రాజిగితిన్నె గుంపు లనఁగ

గీ. ద్విజభటారావకలకలోద్వేలదృప్య
దతనువిజయోత్సవారంభమందు ముందు
పట్టుమేల్కట్టు సొంపునఁ గట్టి రనఁగ
సంజకెంజాయ లలరె దిక్చక్రమందు.

గు—కాని యిటు చూచితిరా?

గీ. తపనుఁ డనుగుండు మిక్కిలి తప్తపఱిచి
యసితమేఘౌఘతూలంబులందు నుంచఁ
గ్రమమునను మండుకొనిపోవు కరణి ధరణి
సంతసం బొప్ప సంజకెంజాయ లలరె.

ప్రభా—గురువరా! ఈస్థితిని బాగుగ నాలోచింపఁ దగియున్న దిసుఁడీ? అదె!

గీ. కాల మనియెడు నొక్క కంసాలివాఁడు
సంజ యనుకన్నె దరి నుండి సరకులకును
వేయుబంగారు కరఁగి తాఁ బిదప నీటి
లోనకుం దీయురీతిని భానుఁ డొప్పె.

గు—నృపతివర్యా! అనుష్ఠానమునకు సెల వొసంగెదరుగాక.

భీ—చిత్తము; మీ రేఁగవచ్చును, (అని) ప్రతీహారీ!

(అంత ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! వేచియున్నాఁడ

భీ—భోజనాగారమునకుఁ ద్రోవ చూపుము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! ఇటుదయ సేయుఁడిటు.

స్వా—బావా! నేఁ బోయి వచ్చెద.

భీ—మంచిది, రాత్రి మరలఁ గలిసెదముగాక. (అని ప్రభాసింగుచేయి పట్టుకొని) బాబూ! భోజనమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము సింధ్యాదర్బారు.

[మంత్రిసమేతుఁడై సింధ్యా ప్రవేశించును]

సిం—(శివితో)

ఉ. మానితదుర్మదాఢ్యరిపుమండలకుంభికఠోరకుంభహా
శ్రీనిశితాసివల్లి కిఁకఁ దీవ్రత కేమియు వెత్తి లేదుగా?
పూనికతోడ నింక మనప్రోలికిఁ బైఁబడి రాఁ బ్రయాణమై
రేనియుఁ దెల్పు వారల నికదే! తెగటార్చెద మంత్రిసత్తమా

మం.—మహారాజా! అనన్యావాప్తపరాక్రమభూజా!

మ. పసులం బట్టి పలాగ్బురీతి నతికోపం బుప్పతిల్లంగ నా
రసపుత్త్రిప్రకరంబు నుగ్గడఁచి, తీవ్రప్రాభవం బొప్పుపా
రసునిం జెండితి; వింక నీయెడను సంరంభంబుతోఁ బోరుమా
నిసియా లేఁడు, గనంగ రాజ్య మనఘా! నిష్కంటకంబయ్యెఁగా.

రాజోత్తమా! ఉదయపురమంతయు నిర్బాధకముగ స్వతంత్రము చేసికొని సైన్యములచేతను, మంత్రులచేతను బంధించితిమికదా! ఇఁక మారువారుసంస్థానాధిపతి యగుమానసింగుగూడ మనల నెదిరింపఁజాలఁడు. అట్లు తలపెట్టుకొనఁడు. ఇంక నాయంబరుసంస్థానాధిపతి యగుజగత్సింగుమాత్రము మనకుఁ బ్రతికక్షులోఁ జేరినవాఁడు యోజింప నాయన పెక్కుమాయలు తంత్రములు నేర్చినకుటిలుఁడు, గాన మన కసాధ్యునివలెఁ గన్పట్టుఁ; గాని మనపై దండెత్త నతనితరము యెంతమాత్రమును గా నూపదు.

సిం—అదురాత్ముఁ డేమియుఁ జేయలేనిమాట సత్యమే, యైనను వాని నెట్టులనైన నణఁగద్రొక్కు నుపాయములు మాత్రము చింతింపవలసియే యుండును.

మం—చిత్త, మాలాగునన్నే. దీని కొకలాగున నైన బాగుండు నని నాయూహ.

సిం—చెప్పు మది యెట్లు?

మం—మఱియేమియును గాదు; మానసింగునకును, మనకును, సఖ్యము పొసఁగె నేని వానిగర్వ మణఁగకమానదు.

సిం—అది యెట్లు పొసఁగును?

మం—అక్కట కేమియు సందియము లేదు, ఏల యన. ఆయనయే యిందులకు యత్నించుచున్నవాఁ డఁట.

సిం—అట్లైన మనకుఁ గావలసిన దేమి? తప్పక సమ్మతింతము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరసుదర్శింప ద్వారమున నొకభూసురుఁడు నిరీక్షించియున్నవాఁడు.

సిం—పొమ్ము, తోడితెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము దేవా! (అని వెడలి వానితోఁ బ్రవేశించును)(ఎల్లరునిలువంబడుదురు).

భూ—(సింధ్యానుద్దేశించి కరమెత్తి)

మ. చిరజాగ్రత్స్వసమాఖ్య కౌస్తుభమణిశ్రీవత్సనిక్షిప్తయై
వఱలన్ లచ్చి, ధరిత్రి, నీలయు రహిం బార్శ్వంబులం దొప్ప నా
తురతన్ సందిటఁ జేర్చి పాల్కడలిలోఁ గదూఁగాడుచున్నట్టియా
హరి నిన్నోముత శోషితారికుల! సింధ్యామేదినీవల్లభా!

సిం—ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఎవరురా! ఆసనము.

(ప్రతీహారి యాసన మిడ భూసురుఁడు, రాజు మొదలగువారితో నధిష్ఠించి)
రాజేంద్రా! కొను మిదె దైవప్రసాదము. (అని యొకఫలమును రాజున కిచ్చును)

సిం—(కండ్ల నద్దుకొనును)

భూ—రాజేంద్రా!

ఉ. లేవుగదా యరిష్టములు? లేదు కదా యడుగంటియుంట మీ
లా? విక శత్రుఁ దోలఁగఁ గలేఁడవు గా? యితరేతరంబుమీ
లో వలనొప్పి సఖ్యము బలో మని యుండుదురే కదా? యివే
లా? వశులైన రాజులు గులాములుగాఁ జరియింతురే కదా?

సిం—అయ్యా!

మ. భవదాశీర్వచనప్రభావమున సం§మాన్యుండ నే నైతి; నా
దవురాజ్యంబునఁ గష్టము ల్గలుగ; వా§యూశత్రురాట్పాళి యా
హవమన్నఁ భయ మొందు; మాకిఁకఁ గొఱం§తా లేదు మాయిచ్ఛ తేఁ
కునతోఁ గోరెడుఁ జిక్కు రాజులుసుమా! §గోత్రామరోత్తంసమా.

భూ—మహీపాలా! అసమానప్రజ్ఞాధురంధరు లగువారికడ వెత్తి యనుశబ్ద మె
ట్లుండును?

సిం—పుడమివేల్పా! మీవంటిమహనీయులయాశీఃప్రభావ మున్నచో వెత్తిమాకేల?
కాని ద్విజాగ్రగణ్యా!

ఉ. ఏకడ నుండువార? లిఁక § నేకడ కేఁగఁ దలంచినారలో?
మాకడ కేఁగుదేర నభి§మానముఁ జెందు టదెందుకో కదా?
మీకడ సర్వశక్తులు స§మీహితవృత్తిని నుంట సెప్పరా
లేకయె మీముఖంబుఁ కవ§లీలను దెల్పుడు భూసురోత్తమా!

భూ—రాజచంద్రమా! వినుము, నాయుదంతంబెల్ల శ్రుతపటిచెద. నన్ను "కలాచ
లభట్టు" అనియెదరు.

ఆ. మారువాడ మాది § మానసిం గనుఁడేఁడు
మనవి సేయు మంచు § మాట చెప్పె
మేటినదుల వనుల § దాఁటి యిందుల కేను
చూడ నిష్ఠ వచ్చి§నాఁడ మిమ్ము.

సిం—(తనలో) అది యేమియో కదా? మన వనుకొనినదే కావచ్చును. ఎందుల
కీసందియము? తేటపడకుండునా యేమి? (ప్రకాశము) మానసింగా? అది
యెట్లు?

భూ—"సాభిప్రాయసూచకముగా విధేయుఁడవై యిట్లని చెప్పు" మనియె.

ఉ. బాయనిమైత్రి గల్గి నిర§పాయముగా మన మింతకాల మే
మో! యన మేరమీఱెడుస§హోదరవృత్తిసఁజెంద నేమియుఁ
జేయఁగ లేరు శత్రులు; న§శింపక మానరు వారు; మీయభి
ప్రాయమిఁకెట్టులో కదయు§పాయమునారయుఁడయ్య! భూవరా!

సిం—వింటివా! సచివోత్తమా!

మం—ఆయన మాత్రము సామాన్యుఁడా యేమి? అదియునుంగాక దేవరతో నెయ్య
ముఁగాక కయ్యము నేరు కోర నెంతురు?

సిం—కయ్యము నాని ధనప్రాణములు కోల్పోయి దేశముల మహాక్షోభను నెల
కొల్పుట మాకుమాత్ర మిష్టమా?

భూ—దేవా! ముఖ్యముగ మనముఁ బాటించెదరు గాక యని యీరీతిఁ గూడ
నుడివిరి.

సిం—అదియెట్లు?

భూ—అయ్యా! వినుండు:—

ఉ. "తుందిల మైనమాబలముతోఁ గెడలక్క రిపురాజి భీతి మా
ముందట నిల్చునే? బలసమున్నతి నూపను దీవ్రకోపులై
క్రందు కొనంగ నెవ్వఁడు మఱి రాటుల బారికి నిల్వ నోపు? వే
యొందుకు శత్రుపాళి మన కేమేకము గా మనమేఁక లే కదే."

మం—బాగుగనే యున్నది. దేవర యంగీకరింపవచ్చుననియే నామతమును.

భూ—రాజేంద్రా! వింటిరికదా? ఇఁక మీయభిప్రాయముఁ గూడ వేగమె తెలిపి
నచో మా రేఁడు సంతసించును, నన్నుఁగూడ వేగమె రమ్మని నియోగించిరి.

సిం—భూసురవర్యా! అన్యోన్యస్పర్ధల నాని ప్రజల నాశము సేయ నేమి
భాగ్యము? కావున;

గీ. "మేలు! నీబుద్ధి నీయుక్తి కేజాల" మనుము
చాలు! నీశక్తి మాతోడఁ జాలు ననుము
తలఁచె నీతోడ మైత్రి సింధ్యాన్నృపాలుఁ
డనుము; నీ తేఁకువకు మెచ్చెననుము; ననుము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి)

దేవా! ఉదయపురమును జూడ నియమించిన మంత్రివరుఁ డగు దేవాజీకడ
నుండి భటుఁ డెవ్వఁడో వచ్చి దేవరను దర్శింప ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు
కార్యము నే నడుగఁ జెప్ప ననె.

సి—వేగము తీసికొని రమ్ము.

ప్ర—(చిత్త మని నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరింతురు)

సిం—(తనలో) ఓహో! ఏమిది! వీనియాకారము? మతియేమియును దోఁచకలేదాయేమి;

యీమూర్ఖు నంపినాఁడు? (ప్రకాశముగా) ప్రతిహారీ! వీనినామ మేమియో? యడుగుము.

ప్ర—ఓయీ! ఉదయపురవాసీ! నీనామ మేమియో? దేవరకు విన్నవించికొనుము.

భటు—ప్రభులోఁడంతేను నాకింత గుంతా; దండుసేత మీరే సెప్పాలి, మీకు నే సెక్కిప్పి స్కుంతాను బాభో!

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఏమిదీ! వీని వాగ్ధోరణి? యనుపమానముగ నున్నదే?

మం—వీరే ద్విపాదపశువులు దేవా! ఇట్టి మూర్ఖులు, గావుననే దుమ్ములు పేలఁ గష్టించుటయే కాని మాటల నెఱుఁగరు.

ప్ర—అదేమియో నాకే చెప్పుము.

భ—బాభో! నా పేరు దీరగజం ఘుంతారు, ప్రభువులోరు మాయూల్లో నుంచి వదే వాజిమంత్రులోఁడు సంపినాఁడు బాభియ్యా!

సిం—ఏమిదీ! మంత్రి చంపుట యేమిరా? మూర్ఖా! (అని) ప్రతీహారీ! తర్కింపుము.

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఎవరిని జంపిరి? నిజమేనా ?

దీర్ఘజంఘు—నిజమేను బాభో! సంపినాఁడు. "నిజమేనా ?" యంతారేటి? తండ్రీ! ఉద్దపుర మంతా గోలేనుకదండీ! మాకుమంచోఁడు దాపరగించినాఁడు; ఏటి బాభో! అంత చదునైనోణ్ణిప్పించినారు? ఎంత చదునైనోఁడు?

సిం—సచివోత్తమా! వింటివా? దేవాజి యేరినైనఁ జంపించెనా యేమి?

మం—ఈమూర్ఖుఁడు ఆయనకడనుండియే వచ్చెనఁట. ఇఁక వీనిమాటయందుండు సారమును గ్రహింపుకొనుఁడు.

ప్ర—ని న్నెవ రంపిరిరా? మూర్ఖా!

ధీర్ఘు—ఒక్కసిటం మాటాడించవు నాబాభియ్యో! కాళ్లు రాలు కీకెస్తున్నాయి. నోరెండిపోనాది. సల్దంజేనా నేదు భాభో! వోగోజా? రాండ్రోజులా? వోగంరోజు లాక్కనాఁగ సావుఫయఁగుతో నొచ్చినాను తండ్రో! సూడండి నాబాభో? సెవఁ టోసిపోనాను. సిత్తగించండి! గుండెలేనాఁగ కొట్టుకొంతన్నావో?

సిం—(నవ్వుచు) ఏమిదీ ? మంత్రివరా! ఇదియొక క్రొత్తభాషవలె నున్నదే ? ఈభాష యభ్యసించినను గూడ వలువడునా?

మం—ప్రభువరా! పండితులవాక్కులు వీరికెట్లు క్రొత్తలో, వీరిమాటలు వారికిని క్రొత్తలై యొప్పుచుండు. ఇందు సకలజనులయొక్క యా యా యవస్థ

లయం దైనమనోల్లాసముల గ్రహింపఁ దగు ప్రాజ్ఞులు, వానినెల్ల వ్యక్తీకరించుటకై తదుచితచమత్కార భావార్థగంభనారసాలవాలము లగుపదములఁ గల్పించుకొనిరి. కుక్షింభరు లగువీరికి వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. కావున ఉదరపోషణమునకుఁగా వ్యవహరించెడు వ్యవహారమునకుఁ దగుపదములతోనే తృప్తి వడయుచు, "తదభివృద్ధివలన ననేకులహృదయధర్మములను, మర్మములను, దెలిసికొనవచ్చు" ననెడి జ్ఞానముకూడ లేదు.

ప్ర—ఓరీ! పిచ్చివాఁడా! ఏమంత యగత్యము మూడినది? ఎందుల కట్టుగావలెను? చంపుటయేమి? శీఘ్రము చెప్పుము.

దీర్ఘ—(ఉస్సురని) సూట్టో తడేనా, నేదు తండ్రో నిబ్బంగ సంపినాఁడు బాభియ్యా! మీపాదాలుకోడు, "సంపినా,, డంతారేటి?

ప్ర—ఓరీ! చండాలుఁడా! ఎవరినో వినిపింపుము, బుద్ధి చెప్పవలెనా యేమి?

దీర్ఘ—"వొవు ర్నంతారేటి? సంపటం వోనాఁగా? నన్నేను భాభో! సంపినాఁడు.

(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సిం—మంత్రివరా! వీనిని జంపుట యేమి?

మం—నరనాథా! ఈబానిస పంపుటకే చంపె ననుచున్నాఁడు. అనఁగా "ఇదిపంపుట కాదు చంపుటయే సుడీ!,, యనుట.

ప్ర—ఓరీ! పచ్చి భూతమవైతివా? యేమి? అది యేమిసో వేగము చెప్పుము. (అని జుట్టు పట్టుకొని యూఁపును)

దీర్ఘ—సచ్చినాను భాభో! పిల కొగ్గిపెట్టు నాతండ్రో! యినామిప్పించు మని నేర కడిగేను తండ్రీ. అందుకోసరమే ఆప్రభు వేటో గాని యీకాయిత మిచ్చి పొమ్మంతే, ఈనాఁగ ఒంటికేనా కూకోమంటూ దిగపడినోణ్ణి, పిల కొగ్గిపెట్టు భాభో!

ప్ర—(జుట్టు విడుచును)

సిం—ప్రతీహారీ! ఏమిగో కాకిత మట. పుచ్చుకొనుము. ఈమూర్ఖునితోఁ బ్రసంగమేలా?

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఏమియో యిటు తెమ్ము,

దీర్ఘ—(చంకనుండి గుడ్డ చుట్టియున్న కాకితమును దీసి యందిచ్చుచు) మంచియినాయి మిప్పించాలి నాబాభో!

సిం—ఓరీ! నీయినాము కాల, ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివిరా! ప్రతీహారీ? ఏమిరో విప్పుము.

ప్ర—(విప్పి) దేవా! ఇదేదిగో పటమువలెఁ గాన్పించుచున్నది (అని రాజున కందిచ్చును.

సిం—(అందుకొని) ఓహో! మంత్రివరా! చూచితివా? ఈయాకృతి విశేష మెయ్యది యై యుండనోపు? (నిలువంబడి పటముం జూచుచు)

సీ. ముక్కంటిచే స్రుక్కి పూవిల్తుఁ డొనగూర్చు
కొనుమేటిసింగిణికోల యేమొ?
ఖచరమర్త్యాంగనాగర్వనిర్వాపణా
ర్థము విధాత యొనర్చు తరుణి యేమొ?
మోహాధిగతజగన్మోహనతారుణ్య
పంకజాక్షుఁడు భూమి వడసె నేమొ?
భారతీస్మరసతీభామామణులకాంతి
ప్రముచ్చిలి ప్రోవిడు మొత్త మేమొ?
గీ. శ్రితమహాఘోరభైరవీమృత్యుమర్త్య
మత్తకాశిని క్షీప్రభామహిమ మెట్లు?
తారుమా రొంది తా నిట్టి తరుణిఁ జేయ
ధాత యాతనితాతను దలఁచకున్నె?

సీ. క్రౌర్యలోకజిగీషు కైరవేషునియాశు
గముల కీనఁబోఁడి కనులు గనులు
తాపసేంద్రాదిహృద్గ్రంథిభేటులు పుచ్చఁ
జాలు నీయింతిమేల్ చనులకొనలు
స్మరావలేపానుసారి యై గేఁకేనిఁ
బొడువ నోపును దీని మోముగోము
వేణీప్రసూనాస్త్రతూణీర మనునట్టు
లొప్పారు నీయింతి కప్పుకొప్పు

గీ. నెలఁత కీవాట మెన్న వె | న్నెలలతేట
చాలుఁ! గుందము లీపలు | చాలుడాలు
నదమె సుడి యహాఁ జరత్కో | కనదము పదము
గాన నీరీతిచాన జ | గానఁ గాన.

మం—(చూచి) మహారాజ! ఈచిత్తరువును లిఖించినవా రెవ్వరో కాని; వారిని ముఖ్యముగఁ గొనియాడఁదగినది. ఏలయన; నీలలన ధరించుజాళువాపలువయంచున నీపె నామధేయము నెంతయుం జక్కఁగ లిఖించినాఁడు; చూడుఁడదె! 'కృష్ణాకుమారి' యని కాన్పించుచున్నయది.

సిం—ఔ, నదె; కాంచితి; ఆహా!! ఈమెయా కృష్ణాకుమారి? వినుటయే కాని, కనుట నాకేకాదు మఱియేరికిని సంప్రాప్తముగా లేదు. (అనికండ్ల నద్దికొని)

మ. అవురా! వన్నెపసిండిబొమ్మ యిది? మేలౌరా! చౌకాటంపు గ్రొం
జివురా వాతెర? బెళ్కుబేడిసలురా! | చింతింపఁ గందోయి? లే
నవురా! మోమున నోమియున్నది? జగ | న్మాన్యాకృతిం దాల్చు లే
జవరాం డ్రైనను దీనిగోటిసరి రాఁ | జాలంగ లే రెమ్మెయిన్.

భూసురుఁడు—(లేచి) మహారాజ! సెల వొసంగుఁడు పోయి వచ్చెద.

సిం—భూసురోత్తమా! మీ రేనాఁడైన నుదయపురమున కేఁగి యుంటిరా? ఏలయన; మీ కేయంతఃపురముల నేయాటంక ముండదు గావున నీనెమ్మెలాఁడినిఁ జూచియుందురేమో? యని యడుగుటకు.

భూ—రాజేంద్రా! వినుఁడాయుదంతంబెల్ల విస్తరించెద.

గీ. చూచినాఁడను నే నామెఁ | జూచినాఁడ
నామెవిద్యాప్రభావంబు | నామెసొబగు
నడుగ నేటికిఁ? జెప్పెద | నహహా! రాజ!
యుదయపురమునఁ దొల్లి నే | నుదయ మైత్రి.

సిం—తొల్లి మీది యుదయపురమా? అది యెట్లు?

భూ—గీ. నాదుతండ్రులఁ దాతల | సాదరమునఁ
జూచుచుండెడు నచ్చటి | రాచవార;

లంతకంతకు వారలు హైన్య మొంద
మారువారుకుఁ జోలి సుదాగచరిత!

సిం—అట్లైనఁ దప్పక చూచియే యుందురు. ఈతలోదరి పటమునం దున్నయట్టు లనే యుండునా? చిత్రకారుల ప్రజ్ఞావిశేషమా?

భూ—మహీపాలా! ఏ దాచిత్తరువు? (అని పుచ్చుకొని చూచి మరలరాజున కిచ్చి) ఇదివ్రాసినవా రెవ్వరో కాని యంత శ్లాఘనీయులు కారు; ఏమన.— ఆలలన చెల్వము గోరంతయైన వ్రాయుట లేదు.

సిం—అట్లైన నింత కెక్కుడుగ నుండునా?

భూ—అట్లన నేలా? ఆమెను నిర్వచింప నేరికి శక్య మౌను? అయిన నా నేర్చిన వట్టు వక్కాణించెద; వినుండు.

సిం—సెలవిండు. సావధానుఁడ నైతి

భూ—రాజేంద్రా!

సీ. గాడంపు మోవిజ గాడంపుఁగెంపుల
జిగిఁ గాంచి వగఁ దూల నగుచునుండు
వరసముత్తుంగపీవరపయోధరములు
జక్కవకవఁ ద్రొక్కి నిక్కుచుండు
సొలపుచూపుపిసాళి బెళుకు వాల్గన్ను లిం
దిందిరమ్ముల వినిందింపుచుండుఁ
గటి యన్నిటికిని యొక్కటియ హరోహారి
రిక్కదారిని బట్టి డొక్కసీల్పుఁ

గీ. గరము కంజంబు, జంఘ మకరము, దరము
గళము, పులినంబుఁ బిఱుఁదు, వి గళన మొందఁ
దీర్ఘములఁ ద్రోయ మునుఁగుచుఁ దేలుచుండెఁ
గాదె! యానాతి కెన చెప్ప లేదు కాదె?

సిం—మహీసురోత్తమా! అట్టి సౌందర్యవతి గాఁనున్న చో నింతమానసోల్లాసపూర్వకముగ వర్ణించుట జరుగఁగలదా?

భూ—రాజోత్తమా! కోటిమాట లాడుటయేకాని,యాబోటిగోటినీటు లైనఁ జాటలే రనుకొనుఁడు,

చ. వనిత సళాకు, మేనుచలువమ్మునఁ గ్రొన్ననతీరుఁ గేలు, మే
లనుపమితాఁకొప్పు జలదాళికి దాపలిదారిఁ జూపు, మేల్
గొనబుకడానిగబ్బిచనుగుట్టలు దిట్టలఁ బట్టిగుట్టు నీ
థిని బడవైచుఁగా! యనుగతింప, నతింగొను నెల్లవస్తువుల్.

సిం—అట్లైన నీమృగరాజమధ్య, కీమెలుఁగుబోఁడి కా రంభాద్యప్సరోగణములలోని వారేసరి యగుదురు గాఁబోలు?

భూ—రాజేంద్రా! అవి యేటిమాటలు?

క. ఆసతినడుమునకా! సరి
కేసరి? నును మేనుకవికకిం జిత్తరుసం
చా! సరి? చేసరి కజ్జము
లా! సరి? లే సరి నెలంత కలాసఖసరియో?

సిం—ఆహా! పుడమివేల్పా! నిజ; మీయమ్మలమిన్న కే కన్నెసరియెన్నఁబడనోపు? (అనిపటముం జూచుచు) అయ్యారే! యొయ్యారి! వియ్య మొందనినీయొయ్యారము నిరాబారు లగుజడదారులనెయ్యంపుఁ మోడులను గూడఁ దియ్యనైచయ్యన మొల్కలనొత్తింపకున్నె? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) అమాత్యోత్తమా!

ఉ. ఏటికి నవ్యభూషణము? కలేటికి మేటిపసిండికోట? లిం
కేటికి రాజ్యసంపద? లిఁకేటికి నీజగమెల్ల నబ్బును
బ్బేటికి? మేటిచెల్వ మిఁక నేటికిఁ? జుట్టలుమిత్త్రు లింక; నీ
బోటిని గూడుసౌఖ్య మొకపూఁటయ చాలదె? స్వర్గమేటికిన్.

మం—పుడమిఱేఁడా! మీకుకూడ వాపోయ నేలా?

శా. పారావారగభీరశక్తిగతసంపత్ప్రాభవానూను లౌ
మీరల్గోరని దెంతమాత్రము? నృపా! మీరూపముంజూడనే
నారీరత్నము చిత్తజాస్త్రపటలోన్మాదంబునుం జెందఁబో?
దేరీ! మీరలు కోరనీయ మనువా రీధాత్రిలో భూవరా!

సిం—విను మొకదాని కిట్లంటి.

గీ. మన కిదంతయు సిద్ధ మమాత్యవర్య!
రాజపుత్త్రులకు న్మహారాష్ట్రులకును
గాంచ సంబంధములు లేవుగా! యనియెడు
కొంకుఁ జెందరె? వార లీవంకఁ జూడ

మం—అహో! నృపవరేణ్యా! అట్లనెద రేలా?

ఉ. మత్తు సిరస్సు కెక్కఁ బలుమారల మ్మేచ్ఛులు సల్లమందు మ
దత్తులఁ గల్లుమాంసములు ద్రావి శరీర మెఱుంగకుంట రా
జోత్తము లైనవీర లది యోజన చేసిరె? వీరి ప్రాయపుం
బిత్తరుల న్నరాధములఁ బిల్చుచు నీయరె? వారిఁ గొల్వరే?

భూ—(తనలో) ఆహా!! ఈపాపి యెంతటిమణిపూసవంటివంశమును దూఱుచు
న్నాఁడు? అదియునుంగాక నిష్కళంక మగు నుదయపురరాజులవంశమును
దూఱినందుల కీపాపాత్ముని నాల్క తెగిపడనందుల కాభగవంతుని దిట్టఁదగి
యున్నది.

సిం—సెబాస్! బాగుగ నాడితివి. తురక లెందఱని బెండ్లియాడిరి కారు? మన
పాప మేమి? కావునఁ దప్పక వెంటనే భీమసింగున కీవిషమై లేఖ నంపుము.
ఆవలకతఁ జూచికొందము.

మం—ఇం దావలకథ కే మున్నది? మీవంటిరాజాధిరాజు లట్టివారికన్నెలఁ గోరు
టెట్లు? వారల కింతకుఁ గావలసిన దేమి?

సిం—అందులకే తప్పక నీ వాపని మొదటఁ జల్పుము; ఈభూసురోత్తమునకు
మాత్రము పండితసత్కారములు పూర్తిగఁ జేసి పంపుము. మే మిదె! లీలో
ద్యానవిహారము సేయ నేఁగెదము.

మం—చిత్త మట్లనే నిర్వర్తించువాఁడ.

భూ—రాజేంద్రా! సెలవు దయచేయుఁడు; నే నేఁగువాఁడ.

సిం—మీసత్కారములు వడసి మీ రేఁగవచ్చును.

దీర్ఘ—నాకేటిన్నీ యినాఁయి మిప్పించినారు కారు బాభియ్యా!

సిం—నీ వేమి కోరెదవురా?

దీర్ఘ—(తల గోకికొనుచు) ముసిలిముంఢాకొతుఁరు బాభో! మీగులాపుదాయి.

సిం——అట్లైన మతియొక్కటె కావలెనా యేమి? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) పాప మీయన కట్లైన నొకపడచుకన్నెను గట్టిపెట్టవలెను జుమా!

మం——నే నొకకన్నెను జూచి యుంటి, నామెయైనచో నీయిరువుర కనుకూలదాంపత్యమై యుండ నోపు.

సిం——అబ్బా! ఈయనయాడునకు జోడయినకన్నె సృష్టి యయియే యున్నదా? ఏ మాభగవద్విలాసము? అట్లైన నీయన కావె సొబగు క్షుత్తపటేచి యైనఁ జెప్పుట విధాయక మేమో?

మం——(నవ్వుచు) ఓయీ! దీర్ఘజంఘ! ఆమె నీరూపరేఖావిలాసములన్నిఁటి ని న్నెంచియేయుండును. సంశయింప నక్కఱలేదు.

దీర్ఘ——సిత్తం భాభిమోర్యా! ఏటీ తేల్చినారుకారు.

సిం——(మందహాసముతో) ఆమాట యేమియుఁ దేల్చలే దంటి వివరణ చేయుము.

మం——(నవ్వుచు) అదియా కావలెను? చిరి మ్రాకువలె నీవు, తాళధ్వజమువలె నామెయు, జీఁడిగింజవలె నీవు, తారుబుటికివలె నామె, నీకు దుక్కలవలెఁ గాళ్లు, ఆమెకు దూలములవలెఁ జేతులు, నీకుఁ జీపికండ్లు, ఆమెకుఁబుసి కండ్లు, పెంకువలె నీవు, పేడతట్టవలె నామె, జడ్డి నీవు, జంక యామెకు, నీరీతి నన్ని గుణములచేత నామెయే హెచ్చగుచుండుఁ జుమా?

సిం——(నవ్వుచు) అట్లైన వీనికిఁ గట్టిపెట్టుట మానరాదు.

దీర్ఘ——భాభిమోర్యా! యినాయి మిప్పిస్తే నిప్పించండి, నేకుంటేను మానండికాని, గంజి నేక యీతొత్తుకూఁతురుతోనే బరించనేక సత్తుంటేను, మరొక్కదాయిని కూడ కట్టి నాగొంతుకొయ్యాలని సూడకు బాభో! (అని మ్రొక్కును)

సిం——(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఈయనను రేపుగూడ మావి మోదాగ్యము రక్షింపుము. కొల్వుచాలించెద. నీపనులు దీర్చికొనుము. (అని గద్దియ డిగ్గి) ప్రతీహారీ! లీలోద్యానమునకు దారి సూపుము.

ప్ర——దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.) ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారినాటకము.

తృతీయాంకము.

—●●◆ 1. రంగము ఉదయపురము—రాజదర్బారు. ◆●●—

[రాణాభీమసింగు, మంత్రి యగునజితసింగు, సామ్యసింగు ప్రవేశింతురు]

భీ—అమాత్యోత్తమా! సింధ్యాకు మనపంపినప్రత్యుత్తరము సహేతుకముగ నున్నట్లేకదా?

అజి—అందులకే యేమియు ననలేక యింతటిదాఁక మిన్నక యున్నవాఁడు.

భీ—ఆహా! ఏమీ! ఆయనదుర్ణయము.

ఉ. పాయక కల్లుమాంసము లపారముగా నలనల్లమందు గం
జాయియుఁ గ్రోలి మత్తతఁ గిసాయిలు రాకొలమందుఁ బుట్టులే
ప్రాయఁపుఁ గన్నెలం దమయుపాయముచేతనొ, బల్మిచేతనో,
డాయఁగ నైరిగాక; యకటా! యితఁ డట్టిఁడె? కోరవచ్చునే?

అ—ఆముష్కరతురుష్కు లెచ్చట? ఉపాయము లెచ్చట? కాన మనవారి స్త్రీల నపాయరూపముననే గాని, యుపాయరూపమునఁ గొని రనరాదు. ఇంతియ గాక రసపుత్త్రులు తుణకాల మవశిష్టముండెనేనిఁ దొలుత స్త్రీల నుఱుమాడుకొని పిమ్మట నాకలను బానిసలఁ జెండిచెండి రణభూములకుఁ బ్రాణము లర్పణము సేయుచు నొప్పు రాజవరులు, ఈరీతి నీయకొని రనుట నేమిప్రాజ్ఞుఁ డని నొడువుదు? అయిన నేజాతియందైనఁ గొందఱు తుచ్ఛు లుండక పోరు, వారింబట్టి యెల్లర నిందింప న్యాయ మగునా?

భీ—ఆమదోన్మత్తుఁ డెట్లింతవట్టు యోజించును? ఈభాగ్యమునకే పరుల నెంచవలెనా?

చ. అతనికులంబునం దుదయుఁడు మందెముబోటులఁ గోర నన్యులే
ఖితముగఁ జేయునో కద? వివేకము లేదటె? రాజుకాఁడె? యీ

గతి నెటనైన భూమి జరుగంగ గని కూకలు వైచి మాన్పు బా
ధ్యత తనపైని లేదె? వినయంబున నీయ నటంటివే గదే?

(అని బాష్పముల నొత్తికొని) మంత్రివరా!

గీ. పేరు బెంపును జెందిన వారియొక్క
కొలమునకు వచ్చు నే నెట్లు గూర్తుఁ జెపుమ?
జాలి నొందక యామరాటీల కిచ్చి
కూఁతుకుత్తుక గోయుట గూడుఁ జెపుమ?

కావున నిందు శుభం బగు తెఱం గెఱింగింపుము.

అ-చ. తెలుప నిఁ కేల? భూప! భవదీయకులాగత మొంచినాఁడ వీ
తులువల తోడ మైత్రికి నధోగతిపా ల్పడకుండ సద్గుణా
కలస నిరాకరించితివి గా! యిబు సేయుట కయ్యె! రాజ! నీ
తెలివికి వేయినోరుల నుతింపఁగ సాగిరి లోకు లెల్లరున్.

సౌ—బావా! ఈవిషయమై రాజ్యసుఖముల కాసింపక సింధ్యాను నిరాకరించుటం బట్టి మనకార్యములకన్నను సద్యశే మందితివి.

భీ—బావా! ఎవరికులధర్మములచొప్పున వారు ప్రవర్తిల్లఁ గీర్తి యెట్లబ్బు? ఎట్లైన మనగౌరవము మనము కాపాడుకొనుచుంటిమి.

సౌ—బావా! కులధర్మములచొప్పునఁ బ్రవర్తిల్లమి నపకీర్తి గొనుచుండఁ గులధర్మానుసారముగాఁ బ్రవర్తించినఁ గీర్తి యేల యలవడకుండు?

గీ. కులము ధర్మంబు నెఱుఁగని కుమతు లెవరొ
కూటికై పిల్లలను మ్లేచ్ఛ కోటి కిచ్చి
యప్రతిష్ఠను జెంద జెదయ్యె! యోగ్య
వర్తనము మానువా రపకీర్తి గొనరె?

భీ—(మంత్రివంకఁ దిరిగి) అమ్మాయి కా జగత్సింగుసంబంధ మెట్లున్నదో చెప్పుము?

మం—ఇప్పుడు మనకుఁ దటస్థమైనసంబంధములన్నింటిలో నాసంబంధమే యోగ్య మని నాయభిప్రాయము.

మ. బలసంపన్నుఁడు బుద్ధిశాలి వినయవ్యాపారవంతుండు ని
స్తులరాజ్యప్రతిభాసమన్వితుఁడు నవస్తోకార్జితద్రవ్యసం
మిళదాయత్తితకోశుఁడున్ మనకు నికమీఁదన్ సహాయంబు దాఁ
జలుపం జాలెడువాఁడుఁ గావున నృపా! సందేహ మింకేటికిన్?

భీ—కాని యీజగత్సింగు కొంచెము దుర్వ్యసనపరాయణుం డని వినవచ్చుచున్నదే? నీ కెఱుక వడెనా?

శా—బావా! కొంచె మన నక్కఱలేదు, గొంగళులఁదినుచుండి వెండ్రుకల లెక్కించునీతి యా యని శంకించుచుంటిని, కాని మన కెల్లరకుఁ దెల్లమైనసంగతియే కావునఁ గొంచెము నుడువుచుంటి.

చ. మొగలుల కీకులస్థులై సమున్నతులై తొలుదొల్త కన్నెలన్
దగ దని యెంచకుండియుఁ గదా! తగఁ బెండిలి చేసినార; లీ
జగమున లేనిపోనివి నిపాలను జేయుచునుండు, నెల్లరన్
మిగిలి మహోగ్రపాపము లనేకము లితఁ డొనర్చుచుండెడి.

ఇంక వినుండు కొద్దిమాటలలో వాని సర్వవ్యాపారములు చెప్పువాఁడ.

మ. నయదూరుండును సత్యహాది విగతన్యాయైకమార్గుండును [దుష్కా
ర్వ్యాయపారీణుఁడు ద్రోహిహింసకుఁడు, నిర్వ్యాజాగ్రహోగ్రుం
లయముండో! యనవుండు; దుర్గుణగణాలంకారుఁడుం గాఁడె? వా
సియు వన్నెం గొనఁ డంబకేళుఁడు జగత్సింగేమిసామాన్యుఁడా?

మం—ఆర్యా! ఒకవేళ నిజమే యైనను బ్రధానముచేసికొని వివాహప్రయత్నములు కూడ సాగుచుండ నీరీతి ననుకొనరాదు.

భీ—దేనికైన, నింతకు మించినసంబంధము కానరానియెడల నే మనుకొన్న నేమి లాభము?

శా—ఇంతకు నాయమ్మాయియదృష్ట మిట్లుండ మన మేమి చేయఁగలము? వచ్చిన సంబంధములన్నియు నిట్టివే రావలెనా? మనలోప మేమియు లేకుండ వానిఁ బరిశీలించికొంటిమి. ఇఁక విచారించిన నింతయే లేకున్న నింతయే కదా?

భీ—వివాహ మేదినమున స్థిరపఱిచిరి?

మం—మనసిద్ధాంతులా స్థిరపఱుచువారు ? అంబరుకన్న నేదేశమున సిద్ధాంతులు కలరు? మనజగత్సింగుతండ్రి జయసింగు జ్యోతిషమునం దనుపమాన ప్రజ్ఞాధు రంధరుండై యనేకగ్రంథములను గూడ రచించి, మిక్కుటముగా యంత్ర శాలలం గూడ నిర్మించుటయే కాక, తమదేశస్థులనెల్లరను స్వతుల్యులం జేసి కొనలేదే? కావున వారే స్థిరపఱిచెదరు.

స్వా—మంత్రివరా! ఆయనచే స్థాపింపఁబడినపుస్తకభాండాగారములు, దివ్యభవన ములును, మూఁడువంతు లీజగత్సింగువలన నాశమొందెను జుమా! ఇంకఁ బూర్తిగా నున్న వఁట.

మం—కానిండు; సిద్ధాంతు లుండిరి కదా? అంతియ చాలును.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి కేలు మోడ్చి) దేవా! మారువారుదేశీయుఁ డగు నొకపుడమివేల్పు ద్వారమున నిలిచి యున్నవాఁడు. మానసింగు పంపెనఁట.

భీ—బావా! మానసింగు మనకడ కేల పంపెనో కదా?

స్వా—అరజ్ఞులాఁ డేమి కుట్రలు వన్నెనో యెవరికిఁ దెలియును? విశదముగా నుండు నా యేమి?

భీ—పొమ్ము; తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి భూసురునితోఁ బ్రవేశించును).

మం—రాజేంద్రా! అదె! భూసురుఁడు టెంకాయపట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు, పెండ్లిమాటలకే.

భీ—ఆయన కీయ మని తెలిసియుఁ గూడ నేల యంపెనో కదా!

మం—రాజా! కన్నె లున్నయెడ నిచ్చిన నీయకున్న నడుగుట మానుదురా?

స్వా—బావా! అంతకంత కొకటి కొకటి మించినసంబంధములు వచ్చుచున్న వే!

భీ—ఇఁక నెన్నితటస్థమైన నేమిలాభము,?

ప్ర—భూసురేంద్రా! ఇటు దయచేయుఁ డిటుదయచేయుఁడు.

భూ—(రాజుదరిచేరును. రాజు మున్నగువారు లేచి నమస్కరింతురు)

భూ—అభీష్టావాప్తి ర్భూయా, దభీష్టావాప్తిర్భూయాత్.

భీ—అయ్యా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు.

భూ—చిత్తము (అనికూర్చుండ నెల్లరుఁ గూర్చుందురు)

భూ—రాజోత్తమా! నీకును బ్రజలకును సేమమే కదా?

భీ—శత్రువులవలనఁ బలుబాములఁ గుడుచుప్రజలతో నిట్లు జీవచ్ఛవంబువలె నున్నాఁడ.

భూ—పాప! మట్లనే వినుచుంటిమి. పూర్వమువలె నెల్లసంస్థానాధిపతులకు నైకమత్యము లేకుంటచే నాపదలపాలగుచుండిరి, మఱియుఁ దక్కటిసంస్థానములన్నిటిలో మీసంస్థానము మిక్కిలి దురవస్థలపాలగుటయు వినుచునేయుంటిమి. రాజేంద్రా! దీనికిఁ దగినకారణ ముండలే దనుకొనరాదు; మీకుపయుక్తులగు రాజులతో సంబంధబాంధవ్యాదులు సేయకుంటయే సుఁడీ!

సౌ—భూదేవోత్తమా! మీరు సెల విచ్చినదంతయు నిక్కువమే, కాని మే మాపట్టుదల లింతతో విడుచుకొంటిమి సుఁడీ! ఇందులకుఁ దార్కాణ మంబరేశుఁడగు నాజగత్సింగునకు మాకృష్ణాకుమారి నిచ్చి వివాహము సేయ వాగ్దానము సేయుటయే. ఇంక రేపో మాపో వివాహము కానున్నయది.

భూ—(తనలో) అన్నా! అంబరేశునకు వాగ్దాన మొనరించి రఁట. నారాక నిష్ప్రయోజనమే కదా! కానిమ్ము, కానిమ్ము, నా తేనివాక్యములు సెప్పి నయముననో, భయముననో మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశము) అయ్యో! ఏమంత తెలివితక్కువపని చేసినారు? ఆయన యొక్క దుష్ప్రవర్తన మెఱుఁగకుంటిరా? ఆయనదుస్స్వభావమును వర్ణింప నేరితరమౌను? మఱియు నాయన దుర్యశము దిక్కులం గ్రిక్కిఱిసినను గూడ నెట్లొరయరైరి? (అని తల పంకించుచు) కానిండు ఇప్పుడైన నేమియు మునిఁగిపోలేదు. కాని.—

మత్తకోకిల. వీరుఁ డాశ్రితపక్షపాతి వివేకి సద్బలసంశ్రితుం
డారయం ధరణీతలంబున నట్టిఁ డొండొకఁ డుండునే?
సారజాత్యతురంగ సన్మదసామజాళిసమేతుఁడున్
మారువారుమహీధవుం డసమానబుద్ధివిశాలుఁడున్.

ఇట్టిమాఱేని నేరీతి మఱచిరి? "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యనుట నిక్కువమే కదా! అందులకే మిమ్మేమియు ననరాదు.

సౌ—(తనలో) ఏమీ యీప్రేలటి పొగఱు? కనుగానక మమ్మెల్లర నిందించుటయే కాక, దుర్మార్గాగ్రేసరుం డగుమారువారు రాజాధముని వెనుదీయక లోకోత్తరునిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు?

భీ—మీ తేఁ డట్టివాఁడే; యైన మాకంతటిభాగ్యము పట్టఁగలదే? అందులకే పెద్దపరుగులు మాని మాతలకుఁ దగినసంబంధములనే వెతకికొంటిమి.

భూ—రాజేంద్రా! మీతల కాసంబంధము తగదు కావున, నీసంబంధమే దగిన

దని నేఁజెప్పుచుంటిని. రాజోత్తమా! మీ రీవిషయమై సంశయింపను గూడఁ బనిలేదు వినుండు.

మత్తకోకిల. వందనీయుఁడు నీకుమారి వివాహమాడఁదలంచి యీ చంద మిప్పుడు నన్నుఁబంచె; విచారణం బిఁక నేల? యా నందమే గద! యట్టిచోఁ గననం దనంతటఁ గోరగా; నందుకై కడువేగ మీరు సమర్పితం దగఁ జేయరే?

పా—ఓయీ! జన్మనష్టా! తులువ యగు నీ యనామధేయుని మాకడ వర్ణించి కర్ణములఁ బీడించుటయు కాక, మీఁదు మిక్కిలి మమ్ముఁగూడ మేరమీఱిన రీతి నూహించితివి. నీకేల యీపొగరు?

చ. ఎఱుఁగనివారిచెంత నేటికి లేనియు దబ్బర దబ్బవచ్చు; నీ గరుసపుజ్జులాడి కను గప్పిన డాఁగునె? మీకు తేని నిం దెఱుఁగని వార లేరు? గనర నెంతటి కెంతలు చెప్పినావె? ముం దరయక మమ్ముఁగూడ వహా! యనసాగితి వెంతదిట్టవే!

మం—(తనలో) ఈతుచ్ఛబ్రాహ్మణునికిఁ దగినట్లు చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశము) అయ్యా! భూదేవోత్తమా! ఏది యెటులనైన; నెవ రెటువంటివారైన; నిఁక నేమి లాభము? మీ కీయధిక ప్రసంగము గూడ నవసరములేదు, కావున మీ రీ విని కిస్థితిసంతయుఁ జెప్పఁడు.

భూ—అయ్యా! మాయుహీపాలుఁడు నన్నీవిధమున నను మని పనిచె, విని పైని మీయభిప్రాయ మేమియో? సెలవిండు.

భీ—సెదువుఁడు, సావధానుల మైతిమి.

భూ-సీ. రాజోత్తమా! మాదు రాణాకునీకూఁతు
నీయ వాగ్దానంబు సేయఁబడియె
నంతియ కాని మాకయున్న గారికిఁ గాదు
గా! యిది విశదంబు కాదె మనకు?
నాయున మృతి నొందు టాయె; నీపుత్రితోఁ
దక్కటియాస్తి నాకహక్కు గాదె?
హాయిగా రాజసింహాసనం బె నెక్కి

మేలుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి;

గీ. గాని నీసుత నీయుపగ్రగా యదేమొ?
యింతతోఁ బోవు నంచుఁ జింతింప కయ్య!
యెప్పుడును గాంచఁ గపిలేక యొప్పుమనకుఁ
గయ్యమెందుకు? నీబాల నియ్యవయ్య!

సౌ.—ఆహా! బావా! ఎంతటక్రూరి మానసింగు? వింటిరా? ఎంతటికెంత పన్నెనో.

భీ.—తా నెట్లు భావించికొనినను "మే మీయము" అని బిగ్గరఁ జెప్పుఁడు.

భూ.—చిత్త, మట్లనే పనవి చేయుదునా (అని నిష్క్రమించును)
(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! సింధ్యాకటకంబునుండి భటుం డొకఁడు వచ్చి ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

భీ.—వేగము తోడ్తెమ్ము.

ప్ర.—(నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరించును)

భీ.—ఓయీ! సింధ్యా కుశలి యే కదా?

భట.—దేవా! మా ప్రభుపురోహితబంధుపుత్త్రమిత్త్రకళత్త్రామాత్యులతో క్షేమమున నున్నవారు, ఈ లేఖ దేవర కందఁజేయ నేవచ్చినాఁడ.

భీ.—(తనలో) అన్నా, ఇదియేమైన నానందదాయక మౌనో? కాదో? (ప్రకాశము) ఏమియో? బావా. చదువుము.

సౌ.—(లేఖ నందుకొని చదువ నభినయించును) ఓయీ భీమసింగమహారాజా!

ఉ. హాని యనాక, పుత్త్రిని నుపహారముగా వెస నోమజాతి స
మ్మానివటంచు మే మడుగ, మమ్ములఁ గాదని; మానమున్నె కిక్
"దాసము సేతు నే" నని ప్రధానము సేయు విన్నవాఁడ, నిం
కేనియు బుద్ధి తెచ్చుకొని యింతి నికి మ్మల మానసింగుకై.

క. ఈ వారినైనఁ బ్రొక్కుము
లేదా; మతి నిన్నుఁ గూల్చి లేచెద మిదిగో!
మీఁదాలోచన సేయఁగ
రాదా! మా కిట్లు సేయ రాదా చెపుమా?

చ. పఱిపఱిచేయ సాధువులపైఁ బడి, బల్మినిఁ బట్టి యెల్లరన్
గొఱకొఱ లాడి మీఱి గొంకును జంకును లేక కత్తులం
బఱపఱభాగజాలములఁ బట్టి పలార్చినయట్లు జంపునా
కఱకుఁగసాయిబానిసలు గాంచిన మీకులసాము లే మొకో?

సిధ్యామొహర్ (అని మిన్నకుండును)

రా—బావా! వింటివా! ఎంతయక్రమముగ నున్నదో?

గీ. కన్నెలను బావ! కడుపారఁ గన్నయట్టి
తల్లిదండ్రుల కొప్పదే? తగినవరున
కిచ్చి మోదించుభాగ్య; మిఁక కేమి చెప్పుదుఁ?
గాల మంతంత కెంత యకాల మయ్యె?

సౌ—బావా! నుఱుమాడుఁ డని కుత్తుకఁ జాఁచి, «నొవ్వకుండవలె» నననెట్లౌను?

మం—రాజేంద్రా, వా రెట్లువ్రాసినను వ్రాయవచ్చును; కాని మనమిందులకు విధి వినయపూర్వకముగా ధీఁగఱపుప్రత్యుత్తర మిచ్చి, పైని వారిదుర్ణయమును గుఱించి విచారించిన బాగుండును.

భీ—మీరుభయు లుండిరి కదా! వ్రాసి యేలాగుననైన వానిదుర్ణయ మణఁగురీతిని యోజింపుఁడు.

మం—అది కలలోనివార్త, అయిన నిదె! వ్రాయుచున్నాఁడ (నని వ్రాయుట నభినయించును)

భీ—వ్రాఁత యైనదా?

మం—చిత్త, మైనది, వినుండు.

చ. మొగలులకయ్య! బాలికల మూర్ఖులదెవ్వరో? యిచ్చియున్న వా
రుగద! యదంత నీతికి విరుద్ధ మటంచును మిమ్ముఁ బోలువా
రొగినగుచుండి రేకట! మఱొక్కటి; మాకులమందు నొదునర్క
దగ దని కాదె ప్రాణములు ధారలు వోసిరి? మీ రెఱుంగరే?

భీ—ఔను, బాగుగనే యున్నది, మునుమున్న కన్నెల మొగలుల కిచ్చినవా రంబరుగాజులే! పిదప మఱికొందఱుగూడ నిచ్చినారు, కాని మనమేనాఁడైన నిట్టిపనుల నెఱుఁగుదుమా? పైని?

మం-గీ. మేము మీవారలము గాన మిమ్ము ననుస
రించియుందుము, బాలిక నెంచి చూడఁ
బరులవస్తువు గాదకే? ప్రభువరేణ్య!
కాన నాబాల గోరని కార్య మెట్లు

సౌ—ఇట్లును గూడ వ్రాయుఁడు.

ఉ. కోరఁగ రాదు మీమహిమ కు న్మలినం బుదయించులాగు, మా
వారలవంశవర్తన ల వంబును గాంచక తీవ్రకోపవి
స్తారులు మీరలై యిటుఁ గృ ధాభర మించుకయైన పీడకే
దారుణవాక్కులం ధృతివి దారణ సేయఁగరాదు భూవరా,

మం—చిత్త, మిట్లు తప్పక వ్రాయఁదగినదే!

భీ—వైని?

మం—వినుండు; దీనితో విరమించితి.

ఉ. ఈయఁగఁజాలఁ బుత్త్రి నల హీనుని కేను త్రిశుద్ధిగా నృపా!
చేయఁగఁజాల మీర లిటుఁ జెప్పినపద్ధతి నెంతమాత్రముఁ
బాయఁగఁ జాల ధర్మువు న బద్ధముగా నలరాజుఁ ద్రోసి; యే
డాయఁగఁజాలఁ బాప, మక టా! యిఁక నేటికిరాజచంద్రమా!

సౌ—మంత్రివరా! వ్రాయుసంగతులు ముగిసినచో లేఖ నంపివేయుము.

మం—మంచిది (అని లేఖ వార్తాహరున కిచ్చును).

భీ—మంత్రివరా!

గీ. దూదికణములరీతిఁ దు త్తునియ లగుచు
మనసుదింకను స్వాస్థ్యము గొన దదేమొ?
కష్టములనెల్లఁ బాసి నిష్కంటకముగ
నుండుభాగ్యంబు నొందుట యున్నె నాకు.

మం—మహారాజ! ఆపదలు కాపురముండునా? ఎట్లొకటి కొకటి తటస్థ మౌ
నో యట్లనే యొక టొకటి మరలిపోవును.

భీ—నాయనము పిచ్చియెత్తిన ట్లున్నది గావునఁ గొంతతడవు శయనించెద.

మం—చిత్త మట్లనే చేయుఁడు.

భీ—ప్రతీహారి! శయనాగారమునకు దారి చూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

చ తు ర్థా ం క ము.

1. రంగము అరణ్యమార్గము.

[మార్గాయాసఖిన్నుఁడై భూసురుఁడు ప్రవేశించును]

భూ—ఉస్సురంగా! (యని) ఈమార్గమున కంతము లేకున్నదే! నడచినకొలఁదిని పెరుగుచునే యున్నది, ఆహా! నడుమఁ గాళ్లురా కున్నయవి. దీనికిఁ దోడు దప్పి కూడ నోట మాటనైన లేకుండఁ జేయుచున్నదే! కావునఁ బయన మించుక కట్టిపెట్టి ప్రచ్ఛాయశీతలం బగునేదేనివృక్షమూలము నాశ్రయించెదను గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! అదె! శాఖోపశాఖలచే నెంతుకొని గుడారమువలె వెల్గొందుచు, బాటసారులకు మనోభీష్టసౌఖ్యసంధాయకం బై వఱలు నా మహీజము తావుఁ జేరెదను గాక. (పరిక్రమించి చేరి కూర్చుండి) ఆహా! ఏమి! యీవృక్షరాజము సంపత్తు. తపనకిరణములనైనఁ జొరనీయక, చిగురు జొంపములచే నింపెసఁగుచు, నానాకకుబంతసమాయాతపక్షికుల కలకలాయమానం బై నవపల్కులు పల్కు చందంబున నొప్పుచున్నయదిగా! అయ్యారే! ఈభూరుహామూలం బెంతయు ఖేదాపనోదకం బగుటనే కదా! మలయజము లయ్యును సకలసరిత్తట పటీకుటీరాయితవిటపిలతామంటపచందననందనోద్యానములనెల్ల నల్ల నల్లన విడనాడి మెల్ల మెల్లన నీతటముననే మలయవాతపోతములెల్ల నుల్ల ములర వఱలుచుండె. హాయిరే! ఇట్టిచెట్టుం గట్టెదుటఁ గాంచినమాత్ర నెట్టిసంతాపమైనఁ గిట్టునను టయతిశయోక్తి యౌనా? మఝ్ఝూరే! అంతకంత కిమ్మహీజముక్రిందనే కాపురము సేయబుద్ధి పొడముచున్నదే! (దిగులొంది) అయ్యో! ఇంక నొకమూల యామమాత్రము నడువవలసిన మార్గము నెత్తిపైఁ దన్నుచున్నది! మన మీజాగు సేయనేలా? (అని లేచి) ఆహా! చాలకాలమునుండి యుదయపురవార్త లెఱుఁగరామిచేఁ గదా!

మన మీరీతిఁ దొందర పెట్టుచున్నది. ఆవిధివశ మెట్టిదో కాని యెంతటియు దయపురమున కెంతటి దశలఁ దెచ్చుచున్నది? కాని నాయక్క చెల్లెలు బావమఱఁది మున్నగు బంధుజనులందఱుఁగూడ నచ్చటనే యుండుటంబట్టి యాపురమున కబ్బెడువిపత్తుల గుఱించి నేనును విచారింప వలసివచ్చుచున్నది. మాబావగారు రాజగురువై యుంటచే రమ్మన్నను వీడి రారైరి. అయ్యో! ఈయనమాటకేమి? అచ్చటిప్రజ లెట్టి మొఱకులోఁగాని యీమరాటు లోకమూల మంగలముల వేఁచుచున్నను బుట్టినమట్టి యని వీడలేక యాపదలనెల్లఁ గుడుచుచునే యుండిరిగదా! ఇంతకు దిక్కుమాలినయక్కపక్షులవలె నున్నను మరాటులు మిడుతలదండ్లవలెఁ బైఁబడి హింసింప వెనుదీయకుంటకు నాశ్చర్యమొందవలె. ఇన్ని మనకేలా? మనబంధుల మనయూరుఁ జేర్చుకొనియెదము గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! యదె జాంబన్నావధాను లిటకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఉదయపురము నుండియే కదా! అచ్చటివింత లేవియో? తెలిసికొనియెదను గాక. ఈ ఛాంధసుని కేమైనఁ దెలియునో? తెలియవో? నేనే చెప్పవలసి వచ్చునో? (అని దరిచేరి) ఇదిగో నన్నగారు ఉదయపురమునుండియేనా? (అంత నవధానులు ప్రవేశించును)

అ—(తనలో) అన్నా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీపేరిగానికండ్లఁ బడితినే? ఇఁక మాకు శుష్కవాదము తప్పదు.

పే—ఏమంటివో! అన్నగారు! అర్ధచంద్రప్రయోగము లైనవా యేమి? ముఖమట్లున్నది.

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నన్నట్లు పిలువవలదని నీ కెన్ని యోసార్లు చెప్పియుంటినే, బుద్ధిలేదా యేమి?

పే—(తనలో) అన్నా! ఈయన "నన్నగారూ" అన నీయనభార్య యౌవనావస్థయందుండుటచే నాకు వదినవరుస యౌ ననియా? ఈయన తెగులు? కానిమ్ము, కాల్చుకొనియెదను గాక. (ప్రకాశము) అన్నగారూ! మి మ్మేలాగునఁ బిలువవద్దంటిరి?

అ—ఓరీ! ఆలాగుననే పిలువరాదు.

పే—అన్నా! మీయాపెను వదినవగసను బిలుచుట నాకలవాటండీ!

అ—అదిగో! నీతెగులు పోయినది కాదు, నిన్నందులకే యాలాగునఁబిలువవలదంటిని.

పే—అన్నా! (అని) అయ్యో! మఱచితిని. మీ కిష్టములేకుండవచ్చును గాని, యాపె కట్లనే యిష్టము సుమండీ!

అ—(తనలో) ఈదురాత్ముఁ డామె కట్లనే యిష్టమనుచున్నాఁడు. స్త్రీల కీవరుసల వలననే చిత్త మన్యులయెడ సంక్రమింపవచ్చును. కనుక నిటుపై నీరీతిఁ బిలువకుండఁ జేసెదను గాక. (పైకి) ఓరీ! పేరా! ఇంతతోనైన మానక, నీవీ రీతిఁ బిల్చెదేని నీప్రాణములు పుచ్చుకొనువాఁడ, నమ్ముము.

పే—మిమ్ములనా? ఆపెనా?

అ—మాయిరువురనుగూడ.

పే—ఇట్లామె చెప్పక నే నెట్లు మానఁగలను?

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నాసెలవా? దానిసెలవా?

పే—చిత్త, మల్లైన, "తాతగారూ" అనియేకదా! పిలుచుట.

అ—ఓరీ! కండ్లగపడవా యేమి? నాజుట్టు చూడుము, నెరసినదా? అట్లేల యని యెదవు?

పే—అట్లైన మీరే పరిశీలించి చెప్పుఁడు (అని వెండ్రుకలఁ దీయ నభినయించును)

అ—ఓరీ! నీతల కొట్ట! ప్రాణములు పోయినవిరా!

పే—అయ్యో! చూచి మీరే చెప్పుఁడు (అని చూపించును)

అ—(పెదవులు చప్పరించుచు) ఓరీ! పేరన్నా! పిత్తాధికముచే నట్లక్కడక్కడ నెరసినవి. అందులకే మాలతీమొదలగునూనెలు తెప్పించి వాడుచుంటిని. ఇఁక మాసమునకుఁ జూడుము.

పే—(తనలో) ఆహా! "ముదుసలికి ముచ్చటలు మెం" డనుమాట కీయనయే యుదాహరణము కదా! మరల నీరీతి ననఁ గత్తితోఁ బొడుచుకొనున ట్లున్నాఁడే? కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అట్లైనఁ గజ్జను బాఱవైచి రెండడుగులు పరువెత్తుఁడు చూతము.

అ—(వెడనవ్వునవ్వి) నడు మీప్రయాణములవలనఁ గొంచెము పట్టు చేసినది, లేకున్న నాకొకలక్ష్యమా? ఇంక నెఱుఁగవు కాని, మీతాత యొకసారి గోదావరిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగా నేరును దేఱిచూడని వారై నమస్కరింప, నేను మూఁడు బారలకుఁ బోయి పట్టి యొడ్డునకుఁ జేర్చితి.

పే—అబ్బా! ఎంతబలశాలురు? ఆనాఁ డెంతటి యౌవనావస్థలో నుండిరో అట్లైనఁ జిన్నవారలే?

అ— ఓరీ! ఎంతయోకాల మైన దనుకొంటివా యేమి? అంతయు నలువది యేఁబఁ వత్సరములకులోపేను రా!

పే—ఔను, మీరు చెప్పినచొప్పున నే చూచికొందము. ఆనాఁటికి మీకు సుమార ముప్పదియేండ్లే యుండుననుఁడు. మీరిప్పుడు సెలవిచ్చినయేఁబదియుఁ గ పినను, పాపము! నూటికిఁ దక్కువగానే యున్నవి. అడ్డాప్పీలబావాజీవా ర ఱువందలవత్సరములు బ్రతుకలేదా! గనుకమిమ్ములనుబిల్లకాయలుగనే యూ హింపఁదగి యున్నది, ఇంక మీయందు నడుముపట్టు, చిన్నకుసిదగ్గు, తఁ నెఱయుట దేహము ముసుతలువారుట, అనునివియతప్పు, మఱి యేవిధ మైనముసలిలక్షణము లున్నవారేమి? (అనినవ్వుచు) కాని మి మ్మిక నేలాగున పిలువవచ్చును?

అ—జాంబవన్నాపుధాను లనుబహిరంగ మైనపే రెఱింగియు నిట్లనెదవేలా?

పే—అయ్యా! మీ రానామధేయము మీవయోవిశేషముంబట్టి సంపాదించి ట్లున్నదే?

అ—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆపేరు నా కిప్పు డిడినదా? నా శైశవముననే దీర్ఘాయు వంది యుండుటకై య ట్లిడినారు.

పే—ఆహా. ఏమీ యీనామధేయప్రభావము? దానికేమి, యుదయపురమునుం యేనా మీ రాక?

అ—ఆహా, ఉదయపురమునుండియే, కాని; నే నేమిరో శతవృద్ధును, సహస్రవృద్ధ నైనట్టు లేల నూరక యట్లుప్రేలి పడి చచ్చెదవు?

పే—అయ్యా! అపరాధము. క్షమింపుఁడు. నేరక య టంటిని. కుఱ్ఱకాయలేన మహాత్మా!

అ—ఓరీ! పేరన్నా! ఇందుఁ బెద్ద కేమున్నది? చిన్న కే మున్నది? నీకన్న బెద్దవారికి నీవె చిన్న, నీకన్నఁ జిన్నవారికి నీవే పెద్ద.

పే—ఆవేదాంతము నాకుఁ దెలియనిదికాదుకాని, యీపురమం దెవ్వియుఁ జిక్కుల లేవు కదా? మీ రేఁగుటకుఁ గారణ మేమియో సెలవిండు.

అ—అయ్యో! నీ వెఱ్ఱిగవోయీ! కృష్ణాకుమారికి వివాహ మని వేలకొలఁది బ్రహ్మణ్య మేతెంచినదే.

పే—వివాహ మనుకూలముగా జరిగినదా?

అ—ఏలకో కాని ముహూర్తము తప్పిపోయినదోయీ.

పే—ఆపె యేరికి స్థిరపడెనో యద్దైనఁ దెలిసినదా? లేదా?

అ—అ దెఱుఁగనా? అంబరేశుం డగుజగత్సింగున కఁట.

పే—అట్లనా యనుకొంటిరి? అందులకే మోసపోతిరి.

అ—అహా! బాగుగఁ జెప్పుచు, టివే? ప్రధానమహోత్సవమునకుఁ బోయి ఫలదానము నేనే, ఈచేతితోనే, యందుకొంటిని.

పే—అంతవట్టు నిక్కువమే! కాని, మారువారుదేశాధీశ్వరుఁ డగుమానసింగున కాపె నాపై నొప్పికొనిరి.

అ—అది యెట్లు? కొంద ఱట్లుగూడ ననుకొనిరిసుమా?

పే—మొదట భీమసింగు జగత్సింగునకే ప్రధానము సేసినాఁడు. కాని మారువారు మహీపాలుఁడు సింధ్యాతో సఖ్యము చేసి యాబాలను దన కిప్పింపవలయు నని ప్రార్థించె. దానిపై సింధ్యా వల్లె యని మున్నె దాఁ గోరి విఫలమనో రథుఁ డగుటచేఁ గనలి భీమసింగునకు మానసింగునకే కుమార్తె నిమ్మని యాజ్ఞాపించె. అందులకు భీమసింగు మున్ను సింధ్యావిషయమై యెట్లు నిరాదరుఁడయ్యెనో యట్లనే సఱకు గొనఁ డాయె. అందుపై సింధ్యా కోపించి మరాటులతో మిడుతలదండ్లవలె వచ్చి యుదయపురమును గప్పి తమఘ్కరంగులు వాముకొనసాగె, దానికి భీమసింగు భయంపడి, మానసింగు నకుఁ గూఁతు నీయ నొండఁబడియె. ముహూర్తము గూడ స్థిరపఱుచుకొనిరి. ఆముహూర్తమునకే మీరేఁగితిరి.

అ—అట్లైన నాముహూర్తమునకు విఘ్న మెట్లు దాపరించినది?

పే—అదియా? వినుండు, మరాటులబారికి నిల్వలేక భీరు వగుభీమసింగు మానసింగునకు బాలిక నిత్తు ననుట విని, సాహసికుఁ డగుజగత్సింగు గొప్పకుట్ర నొకదానిని బన్నినాఁడు.

అ—పాప? మాజగత్సింగున కిచ్చెద మన్నబాలికను దా వివాహ మాడుటకై తంత్రము సేయు నామానసింగువిషయమై కుట్రలు వన్నఁ దగినదే? కాని యది యెట్లో? చెప్పుము.

పే—ఆజగత్సింగు మానసింగున కొకవారసుఁ డుంట యెఱింగి, యాయనపక్షము కాఁ దలఁచి యుండ, నామానసింగుసైన్యమునుండి సగ మావారసునిపక్షు

మాయెను. అంత జగత్సింగు, మానసింగును సులభసాధ్యునిగ నెంచి, తనసైన్యములతోఁగూడ నావారసునికిఁ దోడై మానసింగుపైఁ బడె. అంత నుభయ సైన్యములకు మిక్కుట మగుకయ్య మాయెను. పిమ్మట మానసింగు శత్రుధాటి కోర్వనివాఁడై రణభూమి విడిచి పాఱిపోయె.

అ—అబ్బా! జగత్సిం గెంతటితంత్రకాఁడు? తనపైఁ గుట్రలు పన్నువానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసినాఁడే! పైని.—

పే—ఏమి చేయుట? అట్లు చేఁ జిక్కినశత్రువును దగిలి చంపి కృష్ణాకుమారిని జేకొనిపోయిన నెంతబాగుండును? ఎందులకో గాని యుపేక్షాపరవశుండై యిన్నకుండె.

అ—అయ్యో! ఏ మప్పుడు గావించినాఁడు? కాని, యామానసింగుమాటే మైనది?

పే—మానసింగు తా నట్లుపోయినవాఁడై శత్రుపరాభవమున కోర్వంజాలక పొడుచుకొనిచావ నెంచె. కాని యాతనిమిత్త్రునిచే నూఱడింపఁబడి మెల్లన గోట చేరుకొనియె.

అ—ఆ! యేమీ కోటచేరెనా? అప్పుడైన జగత్సింగు తెలివొందెనా? లేదా?

పే—ఏమి తెలివొందుట? మరలనాకోట ముట్టడించెఁగాని, అట్టియెడ వారిలో వారికిఁ బొసఁగక కయ్య మంకురించె, దానిపై వారసునిసైన్యము లాజగత్సింగుసైన్యముల నొక్కపెట్టునఁ దెగటార్చె.

అ—అన్నా! పాప మపు డాజగత్సిం గేమిచేసినాఁడు?

పే—ఏమి చేయఁగలఁడు? వారిసైన్యాధిపులకు లక్షలకొలఁది లంచముల నిచ్చి తన పట్టపుటేనుఁగును సైతము రణభూమిని విడనాడి పాఱిపోయె. పాప! మాయన సైన్యము లంబరునకును మారువారునకును నడుమను గొట్టెలుకొట్టెలుగఁ బడినవఁట. ఎట్లనో తుదకుఁ గోటఁ జేరుకొనియె.

అ—కాని, యామానసింగునకును, వారసునకుఁ, బై నేమైనఁ గలహములు పుట్టెనా?

పే—వినుండు, అంత మానసింగు తనకోటను సైన్యములను దృఢపఱచుకొని, సింధియా సేనాధిపతి యగునమీర్ఖానునిచేఁ గృత్రిమముగ నాయనను జంపించి రాజ్యము నిష్కంటకముగ నేలుచుండె.

అ—అట్లైనఁ గృష్ణాకుమారి నేల వరించుటకై రాలేదు?

పే—అందులకే గదా! యాఖాను నుదయపురమున కంపినారు.

అ—ఆవిషయమై యాఖాను రా నేలా

పే—సింధియావిషయమై మఱింతనయమునను, భయమునను, జెప్పి యొప్పింత మనెడి యూహ మదిం బెట్టుకొని, యీవిషయమై కూడ శ్రద్ధవహించినట్లు మాన సింగునకు గోచర మాటకును వచ్చినాఁడు.

అ—ఆవిషయమై యేవిధమైన మాటలు జరిగెనా?

పే—జరిగెను. దానిచేతనే ఖాను సింధియాకు బాల నీయ రనుమాట గ్రహించి యా పెను జంపించుటకై యత్నించుచుండె నఁట.

అ—అన్నా! ఎంతపాప మొడిగట్టుకొన నెంచినాఁడు? కాని నీకెట్టు లింతవట్టు తెలిసినది? నా కీసంగతులయం దంతయాసక్తియే లేదు. వివాహము తప్పిన దనుమాట వినినతోడనే నేనాత్మక్షణము "అయ్యో ప్రారబ్ధమా," యని బయ లువెడలితి. పైనేమియో చెప్పుము?

పే—ఈవిషయమై దురాలోచనల నిచ్చుటకై యాఖానుఁ డాభీమసింగునకు నమ్మిన మంత్రి యగువిజయసింగునుగూడ దువ్వుచుండెనఁట. మన కెందులకు? ఎచ్చట ననకుఁడు. మాబావమఱఁది యీసంగతులనెల్ల దినదినము వ్రాసిపంపుచున్నాఁ డు. ఇది యెట్లైనఁ బెద్దపెనుప్రళయము గాక తీరదు. కావున మావారల నెట్లైన యిలు సేర్చుకొంటకై పోవుచుంటి. మఱియెక్కడ ననకుఁడు.

అ—అయ్యో! మన కెందుకోయీ! పెంటలోనగ్గి నింటిలోఁ బెట్టికొనుట? ఇంక నడువఁ జాలమార్గ మున్నది. ఈవితము చాలకాలము గడపితిమి, చాలు. నీకఁ బోవుదము.

పే—ఔను, చాలకాల మైనది. తాతగారూ! సెలవొసంగుఁడు. అన్నా! మఱ చితి, క్షమింపుఁడు.

అ—పోరా! గుంటపాడగట్టా!

(ఇట్లిరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

చతుర్థాంకము.

2. రంగము ఉదయపురాస్థానము.

[భీమసింగు నజితసింగును బ్రవేశింతురు].

భీ—మంత్రివరా! మగల నాఖానుని గలసికొంటివికదా!

మం—చిత్తము, కలసికొంటిని.

భీ—వినయముగా నావాక్కులు సకృచ్ఛముగా నొడివితివికదా!

అ—నాయొపినవట్టు చెప్పితిని, చెప్పించితిని.

భీ—ఏమైనఁ గ్రొత్తపొంత ద్రొక్కినా? లేదా?

అ—ఆమురాటులకింక మీా రెఱుఁగనిదా యేమి? అగ్నిదేవునికి వాయుదేవుఁడు తోడగుమాడ్కి నీకఱకుఁదురకకూడ వారిపక్షమే పలుకవలెనా?

భీ—అన్నా! ఇఁక నేమి దారి? పాషాణములనైనఁ గరఁగింపవచ్చునుగాని, వీరి హృదయములఁ గరఁగించు టెట్లు? కడుపారఁ గనినబిడ్డను జేతులారఁజంపుకొనఁగలరా? «మీావంటిన్యాయాధిపతు లీరీతి న్యాయము దప్పి చరింపరా» దంటివా? «మీా కేయపచారము నొనర్చియుండు» మనుట మఱువలేదు కదా? నాప్రార్థనలన్నియుఁ దేటపడఁ జెప్పితివికదా? మీా రిట్లాచరించుట జయము కా దని జంకక నొక్కుమంటివే? నొడివితివా?

అ—రాజేంద్రా! ఇన్నియేలా? ఇవియేగాక యింక నెన్నియో పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పితిని జెప్పించితిని. కార్యము లే దని మొదటనే!యంటినే?

భీ—(దిగులుతో) మంత్రివరా! ఇఁక నేమియుఁ బ్రయోజనము లే నట్లే కదా! ఆహా! అమానసింగున కిచ్చెద మని యొప్పికొంటిమే! దానికైనఁ దృప్తి గొనలేదా?

అ—ఎట్టులనైన వారియనుమతిచొప్పునఁ జేయకతప్పదు గావున,మానసింగునకు బాలి కనిత్తు మని యొప్పికొంటిమి, కాని యిం దొక్కటి యూహింపవలసి యున్నది.

భీ—అ దేమియో? చెప్పుము.

అ—సీ. మానసింగునకే కుకుమారి నిచ్చెద మన్నఁ

బ్రబలుఁడై మనదుమీాకవారుఁ బట్టి

సంగరంబున జగత్త్రింగ భంగురశక్తి
రక్తప్రవాహసంసిక్త పఱచు,
సంగుగా నాజగత్త్రింగున కీయంగ
బూనుదా! సింధ్యాప్రముఖులతోడ
మనవీటిపైఁ బడి మూసిం గట భస్మ
పటలం బొనర్చు నక్కట! నృపాల!

గీ. బాల నేరికి నీయక మూల నుంచఁ
గోటపైఁ బడి మేటిమరాటిదండ్లు
తన్ను గొల్వఁగ మనల సింధ్యా, కడంక
మట్టి మనస్త్రీలఁ దాఁ జెఱఁబట్టుకున్న ?

భీ—ఆహా! సర్వేశ్వరా! ఇఁక నేమి సేయుదు? నాకేమి గతి? నా కేది యైనఁ ప్రాణవిముక్త్యుపాయము నూపరాదా? కానిభూషుఁడిన్నను, గడుపునిండ వలదా? (అని కన్నీరొత్తికొని)

మంత్రివరా! విప్రతిషేధము గలయీకార్యమువిషయమై కర్తవ్యాంశ మరయం జాలక చిత్తంబు సంతాపాయత్త మగుచున్నది. నా కదియేమియోకాని, యీపల్కులు విన్న దాదిగ నించుకయైనఁ బ్రపంచజ్ఞానము లేక మున్నీటఁ బడి మునిఁగి తేలువానికిం బలెఁ, జిత్తంబున దత్తరంబొందు నృత్తంబు సల్పుచుండె. కావునఁ గర్తవ్యాంశంబు యోజించి నన్నీ దుఃఖాబ్ధిమొడ్డుం జేర్పవే?

అ—నృపాల! సర్వముం దెలిసియు నన్నడుగనేలా? అయిన మనము చేయకతీరనిదై యుండుకృత్యమును, నున్నది యున్నట్లు, నాయూహించి నవట్టిదె! చెప్పుచుంటి; వినుండు.

భీ—సావధానుఁడ నైతి.

అ—చ. మనమునృపాల! స్త్రీలకవమానముదూరము సేయుటొప్పగుఁ
వినుమొకయూడుదానికయి విశ్రుతరాజ్యముబంధుమిత్రులఁ
దనయులు ద్రెళ్లనేల? వసుధావర! నీమనమందుఁజూడుమా!
యనుపమరాజ్యసంపదలకై యొకయూఁడుది నచ్చు టొప్పదే?

భీ—ఆహా! ఎంత కర్ణకఠోరములైనమాటలను వింటి? (అని చెవులు మూసికొని)

పిల్లలనెల్లఁ జంపికొనినపై నీరాజ్యసంపదలేలా ? కాని యోయీ ! మంత్రి వరా ! ఎంతటియుపాయము చెప్పితివి ! (అని కన్నీ రొలికించుచు)

సీ. అతిదీన పసికూన ♦ యసమాన లతకూన
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి♦కొందుఁ జెపుమ ?
కడుబాల గుణజాల ♦ ఘనశీల యది బేల
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి♦కొందుఁ జెపుమ ?
యతిరూపవతి పుణ్య♦వతి ధర్మమతి నాదు
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి♦కొందుఁ జెపుమ ?
పటుభక్తి గుణశక్తి ♦ చటులోక్తి గుణరక్తి
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి♦కొందుఁ జెపుమ ?
గీ. మించి ప్రేమించి కడుపారఁ ♦ గాంచి పెంచి
యుగ్రపాల్యోసి పెద్దగా ♦ నోపఁజేసి,
కత్తి యొఱదూసి యెట్లు డ♦గ్గుత్తుఁ గోతు ?
నమలధీస్తుత్య ! యోజితపు♦మా ! యమాత్య !

(అని కూఁతు నుద్దేశించి) హా ! ముద్దులపట్టీ ! కృష్ణాకుమారీ !

ఉ. పాలన చేసి తా నొకన్య♦పాలుఁడ నంచును విఱ్ఱవీఁగి; యా
మాలసుఖమ్ములన్ని తన♦కమ్మట్లతఁ డొందఁగ నెంచి యెంచి, యే
గోల యెఱుంగకుండి తన♦కుఁ హితమెంతయుఁ గూర్చునట్టి యా
యాలిని బిడ్డలం దునుము♦నంతటిపాపికిఁ బుట్టితే లనే ?

(అని కన్నీ రొత్తుకొనుచు) హా ! భక్తవశంకరా ! శంకరా !

ఉ. హా ! సమపక్షపాతివి క♦దా ! హర ! నీవు, దురాత్ములే సదా
బాసలు పెక్కు చేసి, గుణ♦పద్ధతి నెంచక దీనజంతుని
ష్పాసము చేయువారి కధి♦కార మొసంగి; మఱెంతనైన నే
దోసము లేనివారల న♦ధోగతిపాలుగఁ జేయఁబాడియే ?

అ—మహారాజా ! ఇట్లు చింతిల్ల నేమి లాభము ?

ఉ. కష్టము రాకమున్న నృప కైకొని యత్నము, మంచిచేయని
ర్దుష్టముగా వెలింగెదు; విరోధుల కెంతయు వశ్యమై తుదిన్
నష్టములం గణింపుచు మనంబున ఘూర్ణిలనేల? మీకునున్
స్పష్టముగాదె? వచ్చుగతిఁ జాయఁగ నెంచుట మంచి కాదటే?

భీ—ఆయుపాయ మేదియో? చెప్పుము, నీ కవ్వియుం దెలియనియంశములు లేవుకదా!

అ—అట్లైన మహారాజా! వినుము, త్రిశుద్ధిగఁ జెప్పుచుంటి.

గీ. మారుమాటాడకయ నీసుమారిఁ జంపి
యోఁడువారలగుట్టు గాపాడు మయ్య!

భీ—(చెవులు మూసికొని) హర! హరా! నే నట్టిపని కలనైనఁ జేయంజాల, నిఁక వినఁజాల.

అ—అట్లు మాని మఱియేమి సేయ నగును?
బంధులను జంపి మీరు మీవారదెల్ల
నెత్తు రేఱులు సేయంగ నేర్తు వయ్య!

భీ—హా! దైవమా! నా కట్టివాక్కులు వినవలసె?

ఉ. ఎట్టిల నుండువాఁడ? నిఁక నేమిటి సేయుదు? నేఁడు గొల్తు, నిం
కెట్టిల జీవము న్నిలిపి యొందులడాఁగుదు? నిఁక నన్నుఁ జే
పట్టెడువార లెవ్వ; రిది భాగ్యమె? హా! విధి! హా! సుపుత్త్రి! హా!
పట్టెసి జంప రాజ్య మనపాయము చేసితె? లోకరక్షకా!

కాని మంత్రివరా! ఇట్లెంతైనఁ జేయఁగలరే? ఒకవేళఁ జేసినను శ్రేయస్కరమై యుండునే? అదియుంగాక. యీరీతి

క. సుతదారోదరపోషణ
మతులై గతి లేక, యే రమాత్యా! ధరిత్రిన్
మతిహితసుతఁ జంపిరె? జీ
వితగతిగా నెంచి, మించి వే చెప్పు మిఁకన్.

అ—రాజేంద్రా! "చంపిరా" యని యడుగనేలా?

గీ. రాజ్యసంపదలొందమీకు రాజులెల్ల
జోము లనుచును, దారసుతాదు లనుచు
నెంచిరే? వారు ప్రాణ మాశించి రయ్య!
మిట్టమీఁదను రాజ్యంబు కపట్ట నౌన?

కనుక వినఁ డీమాటతో విరమింప నెంచుకొన్నాఁడ.

క. ఒకపసికూనను జంపిన
సకలము చేకూరు సౌఖ్యసంతతి భూపా!
త్రికమక చెందెద వేలా?
వికలుఁడవే? నీకు హా! వివేకము లేదే?

మహారాజా! మేటిజోదు లగుమనవారలెల్లరును ప్రాణములపై రవంతేనియు నాసనిడికొనిరే? రాజకాంతలకు బలవన్మృత్యువు గాక వేఱె యబ్బునే? మన రాజోత్తములెల్ల స్త్రీలకు మానభంగ మౌనేమో? యని, స్వయముగ నుఱుమాడుచు వచ్చిరి కారా? కావున నిర్హేతుకముగ రాజ్యభ్రష్టుఁడవు కాకుము. స్త్రీలకు మానము లైనఁ గాఁపాడుము.

ధ—(కొంత తడవు మిన్నకుండి) మంత్రివరా! "మహావిపదంబురాశినిర్మగ్నుండ నగునే నేమియుఁ జేయఁజాల" నని మున్నే యనియుండలేదా? కావున నీవే యీభారమునంతయు వహించి యెటులఁ జేయవలసియుండునో? యట్లు కావింపుము. అవిధివశ మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము? కాని రాజపుత్త్రిలలో నట్టిపనికి నొడంబడువా రెవ్వరో యారసి, వారివలనఁ గావింపుము.

అ—రాజేంద్రా! అదియు మీరన నేలా? (అని తనలో) ఆహా! ఈయన "కడుపుతీపుచే నొప్పుకొనఁ" డనుకొంటిని, కాని నావాక్యపాశములకుఁ జిక్కినాఁడే! కనుక మన ముపేక్షింపరాదు. (ఆకాశమువైపు చూచి) ఇట్టిఘోరకృత్యమున కొప్పుకొనువా రెవ్వరో గదా? రోజానకు మితి లేనిభాగములకు త్తులం గెలిచునాకటుఁ గసాయీలుఁ గూడ నించుజీవము గలపాదివ్యమంగళవిగ్రహముం జూచినతోడనే జంకకుండురా? (తలపంకించి) కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాశక్తిచే నట్టివారల జతనుపఱపకుందునా? ఇంతియు చాలు

నాశక్తి, ఇతని మెప్పించితిఁగదా! ఎవ రెట్లుచచ్చినను, ఖాను మనబహు
మతి మనకుఁ బాఱవైచు (పైకి) రాజేంద్రా! ఆభారమంతయు నాపై
వైచితిరికదా! మీ కెందుల కీగొడవ? నేనే మోసికొనువాఁడ.

భీ—మంత్రివరా! మఱి యిట నే నుండనోప, నంతిపురమున కేఁగెద.

ఆ—చిత్తము. నాపనికై నేఁ బోవువాఁడ.

భీ—ఎవరురా! అచ్చట?

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయొసంగుఁడు.

భీ—అంతిపురమునకు దారి చూపుము.

ప్ర—ఇటు దయసేయుఁ, డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇ ల్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

పంచమాంకము.

1. రంగము: ఉదయపురదుర్గము.

[కత్తి చేఁ బూని భైరవసింగు ప్రవేశించును]

భై—ఆహా!! జ్ఞాతిజనసామాన్య మగునీపగ యొండొరులలో నొక రంత మొందినఁ గాని, తా నంత మొందదు. అదియునుం గాక యీపగ యనుదానికిఁ బెఱ నీచోచ్ఛస్థితులతోఁ బ్రసక్తియే లేదు. అదియేమిచిత్రమో? కాని యీస్పర్థ, యేని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని తా నుదయ మయ్యెనో, వారి కొకయపచారమైనం జేయక తాఁ దృప్తి వహయును. నా కేటికో గాని; మాభీమసింగునియందుఁ జవతిబిడ్డఁడైనను, ప్రథమమునఁ గసియే లేదు. కాని యెంత కెంత కాయన భోగపరాయణుండై నన్నుఁ జుల్కఁజూచుటచేఁ బ్రవృద్ధమైనది. నేఁటితో మాయిరువురస్పర్థలు నంతమొందుఁగదా! కృష్ణాకుమారి చచ్చినఁదోడనే యీపెతల్లి యంతమొందకుండునా? ఆమెతోఁ బిడ్డలు గూడను. తుద కీభీమసింగుకూడ మడియక మానఁడు. అందులకే కదా! స్త్రీహత్య యని యిసుమంతయు జంకక యేనొప్పికొంటిని. కాన మఱితడవు సేయనేలా? (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగిడించి) అబ్బా! ఎంతలో మూఁడు ద్వారములు దాఁటితిని? ఇఁక నీచెంతనే కదా! కృష్ణాకుమారిభవనము. (అని ముంగలఁజూచి) ఆఁ! యదె! యీబాలలీలోద్యానము. (అని పరిక్రమించి నిదానముతో)

ఏమీ! "పురుషు లిందు రా రాదు" అని యా? యీయుద్యానవనద్వారమున వ్రాయించినది. తా నేమిరో శాశ్వతముగ నందు విహరింపవచ్చు ననియే కాఁబోలు నామె యుద్దేశ్యము? మఱి యేరికైన నీవ్రాలు వారించుఁగాని, మృత్యుభటులను వారింపఁగలదా? (లోఁ జొచ్చి పరికించి) ఛా! రారా! ఎమిదీ! ఈయుద్యానము చెలువము?

సీ. సురపొన్న లొకట భాసురలీలఁ గొని చాల
తిన్నగాఁ దీర్చిన ట్లున్న, వార!
పన్నసంపంగిమేల్గున్న లందంద నె
త్తావి గ్రుమ్ముచు నింపు దాల్చె నార!
రకముగా దిద్దువేదికలచుట్టును వన్నె
చామంతులే తమ్ముఁ జాటు నార!
వికచసౌరభసూనవకుళశాఖానూన
బాలికాడోలికల్ పరఁగె నార!
గీ. కోరకాధారకాఫలాహారసార
శారికాకీరదారికాహారిపారి
జాతభూజాళిభూగంధగాతభూమి
నందనము కాక, యెట్టు లానంద మిచ్చు.

పాప! మీయుద్యానవనపుబాటల నాబోటి తా నాటల నాడుటకే గాఁ బోలు? నిట్లు బహుప్రయాసలచే నిర్మించినది. ఇఁక నాటల నాడుమనుము. (అని పరిక్రమించి దృష్టి నిగుడించి) ఆహా!! అదె! కృష్ణాసమారిభవనము. ఇంతలోనే సమీపింపవలెనా? కొంతతడవైన నాయింతి మఱింతసఖు జీవించుఁ గదా!

(సౌధముదరిచేరి) అయ్యారే! ఏమీ! ఈ భవనవిశేషము? చూచినకొలఁది జూడవేడుక యయ్యెడిని. (సౌధము నధిష్ఠించి). ఓహో! ఈ సౌధరాజము నం దెన్ని శృంగారములు గానవచ్చుచున్నవి?

సీ. చెలువంపుఁ బాలగచ్చులమీఁదఁ జిటిచాప
వేసినాపుర! పైఁ దివాసు లెన్నొ?
లలితభాకలితభిత్తులఁ జిత్రగతు లొప్పఁ
దతమోహనాకారలతల వెన్నొ?
బాజుగా నొప్పు స్తంభంబులం గట్టిరే
డంబుగాఁ గాచదీపంబు లెన్నొ?
వాటంబులౌ కీల్కివాటంబులం దెల్ల
నిద్దంపుటద్దముల్ దిద్ది రెన్నొ?

గీ. గట్టిగాఁ దావి గ్రమ్మంగఁ గవట్టివేళ్ల
తడక లెన్నియొ కట్టిరే! కొదారులందుఁ
దనకుఁ దాఁ గట్టుమగుని యాశ్రస్థాన మేమొ?
సిరుల కీమెడ లేవ యైశ్వర్యములుఁ జూడ.

(దృష్టి నిగుడించి) ఆహా! అదె! కృష్ణాకుమారి, తనతోడి చేడియలం గూడి యాడుచున్న యది. తనపాలిఁటి మృత్యుదేవత యిట్లోతెంచె నని యెఱుఁగదాయెఁ గా! పాప! మీ బాలికీ గోల యె ట్లెఱుకపడు?

(అంతఁ గృష్ణాకుమారి సఖులతోఁ బ్రవేశించును)

కృ—భాసురాంగీ! ఈ పావురముల నింకఁ గొంపోయి, వీనితావులఁ జేర్పుము.

భా—మంచిది (అని చేర్చి వచ్చును)

కృ—చేలీ! నాముద్దులచిలుకకు నిన్నటిదినమున వస పోసితికదా!

భా—అమ్మా! పోసినారము, పలుకు లిపు డెన్నియో పల్కనేర్చుచున్నది!

కృ—సఖీ! దానికేమి? దానియాహారమువిషయమై జాగ్రత్తతో నుంటివిగదా!

భా—అయ్యో! అట్లనెదవేలా? ఆచిలుక కాహారాదులఁ జూడక మమ్ముల భుజింపవల దంటివే! మఱచితి మనుకొంటివా యేమి?

భై—(తనలో) ఆహా! ఏమిస్నేహ? మేమిస్నేహము? ఓహో! ఏ మాయాకారము? చిలుకలకన్న ముద్దుఁజిలుకుచున్న దే? పాప! మిట్లనేకదా జీవు లెల్లరుఁ దాము మృత్యుముఖమునం దున్నను; కామితార్థములఁ బ్రేమించుచునే యుందురు. (అని ఖడ్గమువంకఁ జూచి) ఓ ఖడ్గరాజమా! నీబుభుక్షు దీర్చుకొన సిద్ధముగ నుంటివా? కాని;

ఉ. అఱిగోటికంబు లేక యలకరారెడునీలరుణీలలామ ముం
దఱఁ గడునూలమాల మగుకదారి నెఱుంగదు; కాన కోర్కులె
చ్చిటిల, ముదంబదొంత మదిఁ జెచ్చెఱ నుట్టట లూఁగ నుండెఁ; హా!
యెఱుఁగకయుండుపట్టు లోకరయేటున కాయుసుముగ్రసింపుమా!

(అని పోవ నుంకించి మరలి) అయ్యో! పాప! మింతనే చంపవలెనా? ప్రియజనులతో మతిమొక్కింతతడవు ముచ్చటింపనిమ్ము. చెవులపండువగా మన మఁగూడ వినియెదముగాక.

కృ—కాని, చెలులారా! ఆచిలుకకు నామెతలిదండ్రులకు నెడఁబాపులుచేసి యిట్లు బంధించినందుల కెంతవిచార మందుచుండెనో గా! ప్రాజ్ఞతవచ్చియు నిట్టి యక్రమములు మానకుంటిమే! మనము గాన్పించనియెడల మనతలిదండ్రు లెంత చింతింతురో, యీచిలుకను గుఱించియు నీమెతలిదండ్రు లంతవంతనొంద కుందురా?

కన—అమ్మా! అవియన్నియు నాలోచించినయెడలఁ గాలమెట్లు గడచును? సమస్త వస్తువులవిషయమై యిట్లనే జాలినొందవలసివచ్చునుగదా! అట్లైన మానజీవితాధారములవిషయమై కూడ నుపేక్షఁ జెందియెట్లు జీవింపఁగలము?

భై—ఆహా!! ఎంతకనికరపుగుండె? ఓహో! ఎంతముద్దరాలు? సమస్తవస్తువుల యందు నిట్టిసుహృద్భావ మెందున్ననను గాంచనా? ఔ! రారా! ఈరీతిఁ గర్ణరసాయనము లగు పల్కులు పలుకుచు, నతిపుణ్యవతి యై నిర్దోషయై యన్యులఁదలంపక, తన సఖీజనంబుతో నిష్టగోష్ఠిని గాలం బపనయించుచు, మహానందమున నూలలాడుగోల యగునీబాలను నెట్టిమాంసాశనుఁడైనఁ జంప నెంచునా? నాకుఁ దప్పదుగదా? (అని కత్తి యెత్తి ముందంజ వేసి క్రిందఁ బడి లేచి నూరుచుండి) అయ్యో! నాపాషాణహృదయ మేలకో ద్రవించిపోయెను? హా! శ్రీహరీ! నే నెంతయో కఠినాత్ముఁడనై పోయి చంపవలెనని గమకించినను, ఈసుహితచారిత్ర సౌమ్యతేజంబులెల్లఁ బరవశమొంది పడులాగున గెంటుచుండెఁగా? హా! ఏదీ నా కాఠిన్యము? నా కేమిదీ! మతిభ్రమకలుగుచున్నది! నే నేమిసేయుదు? (అని నిలిచియుండును)

కృ—కనకాంగీ! ఈచిలుకను బట్టినవా రెవ్వరో? కాని, వారలకుఁ బదిరూప్యము లేని బహుమతి నొసంగి దీనితలిదండ్రులకడఁ జేర్చుబాధ్యత నీదియ సుమ్మా!

క—చిత్తము, తల్లీ! తప్పక చేయుదాన.

కృ—అట్లైన నాచేతఁ జేయి నిడుము.

క—అట్లనే చేయును)

కృ—(దృష్టి నిగుడించి) సఖులారా! మున్నెన్నడు నాసౌధమునకు రానిమాబాబయ్యగా రీయెడ కివ్వేసినా, రేలకో? రండు, పోయి కలసికొందము. (కృష్ణాకుమారి ముందుండి సఖులు వెంటరాఁ బోయి యామునచెంతఁ జేరుదురు)

కృ—(కేలోగ్గి)

మ. మునుపే నాఁడును మీకు బాలఁగన నా మోదించ; రే మోకదా?
జనకా! యీ యెడఁ జూడ వచ్చుటను నా సౌధంబు మాన్యంబు; నా
తనువా! పావనమయ్యెఁ గాంచుటఁ గనుల్ ధన్యంబులై యొప్పె; నీ
దిన మెంతో సుదినంబు; మ్రొక్కితి నిదే! దీవించరే! మీ రికన్.

(అని సాష్టాంగపడును)

బై—(తనలో) కటకటా! ఇఁక నే నేమి చేయుదును. నేనెందులకు వచ్చితినందును. తండ్రీ! అని పాదములపైఁ బడనే నెట్లు చంపనేర్తు? నే నేమి పల్కుదు? (పైకి)

ఉ. మ్రొక్కకుమమ్మ! పాపుఁడను గూహుఁడ ద్రోహి నిఘాతుకుండనీ
యొక్కశుభంబుఁ గాంచుటకు నోర్వనివాఁడను; మీదు వంశ మ
మ్మక్క! నశింపఁ జేయుట ముదావహ మం చెద నెంచువాఁడనీ
ప్రక్క మెలంగు బల్లెము; పరాభవపాత్రుఁడ నో సుపుత్రికా!

కృ—(లేచి తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! ఈరీతిఁ బల్కుచున్నారు? నా కేదియేని హాని మూఁడ నున్నదియా యేమి? లేకున్న నిట్లన నేలా? (అని సంశయముతో) అట్లైనఁ దనపని చక్కఁబెట్టుకొనియే పోవును. మాతండ్రిగా రీవిధమునఁ దూలనాడి యవమానపఱచిరేమో? పాప! మీయనమో యందులకే విన్నఁబాటొందియుండవచ్చును, కాని యీయన యిదివఱ కెన్నఁడైన నట్టియాగడములు సలుప లేదే? అయిన, నాకడ వెళ్లఁగ్రక్క నేలా! ఆరసెదను గాక. (పైకి)

ఉ. ఏల విచార మందెద? రిటేటికి మీరలు వచ్చినార?
లీలను బల్క నేటికిఁ జలించెద రేటికి? మీదు కార్యమీ
బాల యొనర్పనున్న యెడఁ బల్కుఁడు; తప్పక ప్రాణమైన నేఁ
జాలిన నిచ్చుదానఁ, గడుసాహసు లింతు లటం చెఱుంగరే?

బై—(లోన) అబ్బబ్బా! సమస్తవస్తుసముదాయమందు నవ్యాజానురాగము గలయీబాల యిట్టిబంధుజనస్నిగ్ధము లగువాక్యములచే నాహృదయము నీరు చేయుచుండెఁగా! ఇఁక నే నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఆమెహృదయధ

ర్మముం బట్టి, నాయెడఁ గ్రూరత్వారోపణచేసికొన్నను నమ్మక మఱియొక రీతి భావించికొని, ప్రాణములనైన ధారవోతు ననుచున్నయదే! హార! హారా! పెదవిమెదపుటకైన సందు లేకున్నదిగా! (పైకి)

చ. ఉసురులనైన నిచ్చుటకు నోపుదు నమ్మ! కుమారి! యైన నీ యుసురులు వ్రాసికోఁ దగిన యుత్తముఁ డెవ్వఁడు? దేవుఁడిప్పుడీ పసరమువంటివానికని భావ్యుఁడ టంచెద నెంచకున్నఁ; దా మసమున వచ్చినాఁడను జుమీ! యిఁక బేలతనంబ దేలనే?

కృ—(తనలో) ఆహా! ఏమి! నాయుసురులు వ్రాసికొనుటకా యీయన వచ్చినవాఁడు? నాయెడ నేమియపచార మున్నది? జ్ఞాతిజనసామాన్య మగు వైరముచేతనా? ఒరులచే నియోజితుఁడై యిటు లనుచున్నాఁడా? (అని శంకతో) పాప! మీతనియందు మొదటిహేతువేమో? యన నట్టిక్రౌర్యము గానరాదే! శత్రురాజు లేరైనఁ గోట ముట్టిరేమో? అట్లనుటకును రణ దుందుభులమ్రోఁత వినరాదే! అరసెదనుగాక, (ప్రకాశము).

సీ. పట్టభద్రులు కోటముట్టడి సేయ వే
వచ్చిరే యిట్లు హాక్రుచ్చినారు?
మాతండ్రి మిమ్మవమానించి మించి కో
పించెనే యిట్లు పరిభవించినారు?
పరులు మాపైఁ గసిపట్టఁజాలక మిమ్ముఁ
బంచిరే యిటునిరూపించినారు?
ఈబాల దోస మేమేనియుఁ జేసెనే
యల్కతో మీ రిట్లు పల్కినారు?

గీ. స్త్రీల నీలీలఁ జంపుట పోలు గాని
యంతకేమైన వ్యతిరిక్తమైనరీతిఁ
జంపుదురఁటయ్య! లోఁదిలకింపు మయ్య!
యలుక మీ కేటి కయ్య! బాబయ్య! చెప్పుమ!

భా—(రహస్యముగ), సఖీ! కనకాంగీ! ఈరాచకఱకు మొఱక మనచెలియను జంపు టకే! వచ్చినాఁడఁట. వింటివా? ఇఁక మన కేమిగతి? ఏమి సేయఁగలము నన్నైనఁ జంపరాదా? నో రెఱుఁగని పసిదానినా చంపుట?

క—(రహస్యముగ) సఖీ! దైవదుర్విలాసమున నెట్టివారికి నేవియో? యాపదలు తటస్థమౌచునే యుండును, కాని యిట్టియెడనైన ధైర్యముఁ బాయక యీమె పల్కినపల్కులు వింటివి గదా? అతఁ డేమి యుత్తర మిచ్చునో? వినుము.

బై—(దుఃఖముతో) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి! నే నేమి చెప్పఁగలను? మూర్ఖుఁడనై యిటు లేఁగుదెంచినాఁడ; మీతండ్రి పెక్కండ్ర రాజపుత్త్రుల నిన్నుఁ జంప వేఁడుకొన; "మమ్ముఁ జంప నొప్పుకొందు" మనువారే! కాని యం దొకఁడైన నీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టఁడాయె, నందులకై యీచండాలుఁ డొప్పికొని యిటేఁగుదెంచినందులకు క్షమించెదవు గాక. (అని పాదములపైఁ బడును)

కృ—అయ్యో! పెద్దలు, మీ రిట్లాచరింప నౌనా? (అని పెడకుఁ జనును)

బై—(లేచి నిలువంబడి) ఛీ! దుష్టఖడ్గమా! పలుబాములు పెట్టునాపురాతుల నేమియుఁ జేయం జాలక సోరెఱుఁగని పసికూనలపైనా నీపెత్తనము? (అని త్రిప్పి పాఱవైచును)

కృ—బాబయ్యా! నాయనగారే యిట్లంపినారా? అది యేటికో గదా? వీరైనఁ దెల్పెదరు గాక.

బై—అయ్యో! తల్లీ! వినుము.

గీ. రాణిగా నిన్నుఁ గొన నామరాటిరేఁడు
వ్రాసె లేఖను; దాని నిరాకరించె,
నందుకై నీదుతండ్రిపై నలిగి యతఁడు
"నీదుకూఁతును జంపుదా లేద? యిప్డు.

క. బంధులఁ జంపుచు నీదగు
బంధుర రాజ్యంబుఁ గొందుఁ బైఁబడి యిదె! నిర్
బంధించి యున్న యెల్లర
సింధువులోఁ గల్పఁ గలను జింతింపు" మనెన్.

అందులకుఁ దోడు మనమంత్రి, యొకయాఁడుదానికై సమస్త ప్రజలను జంపుట యుక్తముగాదు. రాజ్యము నెట్లైనఁ గాపాడుకొను" మనియె.

కృ—ఆహా!! ఏమిధర్మాలోచనలు పుట్టుచున్నవి? ఇట్టిచిక్కు కోరికల నెవరైనఁ గోర నెంతురా? ఎంతదుర్నయ! మెంతదుర్నయము?

బై—తల్లీ! ఇఁక నే నిట నుండఁజాల; సెల వొసంగెదవు గాక. (అనుచుఁ దత్తర మునఁ బోవును)

కృ—(నిశ్చేష్టరాలై యాసనమునఁ గూర్చుండును)

క—చెలీ! భాసురాంగీ! ఈగండము గడచు టెట్లు? ఆహా! అతులవ తీనిగుండె యెంతకఠిన మైనది? అయ్యో! ఏకేశ్వరా! నీవే సత్య మైనదేవుఁడ వైనచో నాకఠినాత్మునిపై నొకపిడుగైనఁ బడఁజేయరాదా? (తలపంకించి) ఇంక దేవుఁ డెచ్చట? సత్య మెచ్చట? హా! యుగధర్మ మెంతచక్కఁగా మాటే నది? ఎచ్చట నైన నెట్టి ఘాతుకమ్ృగము లైన నిట్టియాసలం బెట్టుకొనునా?

కృ—చెలులారా! ఎద్దుపుండు కాకికిఁ దెలియునా? మీ రెట్లు చచ్చిన వారి కేమి? ఇంతకు "వా రప్పుడైన గుండియలపై కుంపటు" లనుకొంటిమే కదా! తుద కీవిధమున వారిదౌర్జన్యమును జూపుచుండిరి.

భా—కనకాంగీ! ఆదురాత్ముఁ డేవిధ మైనదోస మెఱుఁగనిపసికూనలపైనా కసి జెందుట?

క—సఖీ! ఆకుటిలుల కిన్ని గావలయునా? కాని, (అని దైన్యముతో) నన్నుఁ జంపుటకై మాబాబయ్యగారు వచ్చి సాహసింప లేనివారై పోయిరి. ఇందుల కిఁక మఱియేరైనఁ గఠినాత్ముల నంపకపోరు; కావున నీలోపున నే తరణో పాయముఁ జూచుకొనవలె, నందులకై దేవతాగృహమునకు మార్గము నూ పుఁడు, పోయి సేవించుకొందము.

క—(కన్నీటితో) సఖీ! కృష్ణాకుమారి! మా కేమిగతి? ని న్నెట్లు గాఁపాడె దము? మా కీ యాపద రారాదా? అట్లైనఁ గాఁపాడకుందువా?

కృ—ఆదైవదుర్విలాస మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము?

ఉ. అక్కట! కాంతలార! మనకీయందఱమున్ దనివొంద మేడ నేఁ
డొక్క క్షణంబు క్రిందట సుఖమున్నతమై ఖరి నూట నోపలే
కెక్కడిమాలదైవ మొకటీదే! యిటు లెంతలు సేసినాఁడె! యు
మ్మక్క! విధాతచర్య గనకనక్కజమై వెలుఁగొంచుఁ గాదఁటే!

భా—(గద్గదకంఠియై) హా! సఖీ! నిన్నే మియుఁగాఁపాడనోపనివారమై మాచేతులార మృత్యువున కందిచ్చుచుంటిమి కదా!

క—అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి! ఇంచుకంత హెచ్చో? తక్కువయో? కాని నీతోటివారలమే సుమా! తప్పక నమ్ముము, మే మింతకు వే ఱొండు సేయం జాలము, గనుక సమ్మతించెదవు గాక.

కృ—(తనలో) హా! ఏమీ వీరలస్నేహసంపత్తి? వీరలుఁ గూడ మడియకమానరఁట. హా! మరాటిబానిసా! ఛీ! దురాత్మా! ఈపాపము లెల్ల నిన్నుఁ జుట్టుకొనుఁగాక. (అని కొంత చింతించి) అయ్యో! నామాట కేమి? సతతంబు మితిలేనిబాధలం బడునాప్రజల కిపయి నైన సౌఖ్య మబ్బునో? లేదో? (పైకి)

ఉ. యోధులు శౌర్యసాహసయోధులు ముం జనుసట్టిభీకరా
యోధనకేళిలోన మృతినొందరె? యిప్పుడు యోగ్యుఁడౌ మహీ
నాథుఁడు లేఁడుగా! జనవినాశము పెచ్చగుచుండె నీపయిన్
సాధన మేమియో? కొన విచారణ సేయవె? దీనరక్షకా!

సఖులారా! నేఁ జచ్చిన రాజ్యబంధుమిత్త్రపరివారముల కన్నింటికి సుఖమయ్యెడిని, మీరలు నిట్లు సాహసింప నాత్మహత్యాపాతకము తక్క, వేఱె యబ్బునే? కనుక:— (అని దుఃఖముతో సఖులచేతులు పట్టుకొని)

ఉ. మక్కువతోడ నాభర మమూఁకవృత్తిని మోసినారు; మీ
కెక్కడనైన నీచెలి సహింపనియట్టులఁ బల్కునట్టియా
వాక్కులు లెక్కసేయక; కృపారసమొంతయుఁ జిల్క, మీర లిం
కొక్కమహీపసూతిని నయోద్ధతిఁ గొల్చుచు సేమ మందుఁడీ.

హా! చెలీ! (అని యిరువురుం గౌఁగిలించి)

చ. కసరుటనేర వమ్మ! తమకమ్ము నెఱుంగవు; లోపమున్న లో
వినువును గాంచవమ్మ! కనుపించినఁ బ్రీతిగఁ బిల్చెదమ్మ! హా!
ససఁ గొన్ని, దేనికైన మముఁ బిల్చుట నేరవు; మాదుచేతలన్
గొసరి యెఱుంగనట్టిపసికూనవు; నీయెడ దోస మెంచునే?

కృ—హా! ఏశేశ్వరా! ఏపాప మెఱుఁగనట్టిమా కెట్టిగోలదెచ్చితివి? హా! తండ్రీ! మా కిటు సేయ నేమి యపచార మొనర్చినారము?

చ. తెఱుఁగను కష్టదుఃఖములఁ దాల్చిని బాయ నొకప్పుడైన; నే
పరుగ సమృద్ధిఁ గాంచి; కలనైనను బోఁకుల నాడినేర; నిం
కెఱుఁగ నధర్మ మేదొ? చను వీయును దుష్టుల కెన్నఁడేనియుఁ
మరగితి నీపదాబ్జము లనూయికవ్రత్తి ననంతరూపకా!

(శుకశారికాదులఁ గలయంగాంచి)

శా. రామాభిఖ్య వహించునోశుకములారా! హరిపుష్పోచ్చయా
రామవ్రాతములార! పారువములారా! శారికాపంక్తులా
రా! మత్స్యాహనిధానసాధతతులారా! మీర లీబాలపైఁ
బ్రేమం బుంచరె? దూర మాటకు నభిప్రేక్షించెఁ బ్రేక్షింపరే?

(కొంతతడవు మిన్నకుండి) ఆహా!! ఈజీవితాశానిబంధ మెంతకానిది? ఈ పాశమునకు బద్ధులు కానివార లుండుట దుర్లభముకదా! (అని యురమునఁ జేయి నిడి) ఓయీ! జీవాత్ముఁడా!

ఉ. నిత్యము కాను దేహ; మ దనిత్యము గావున; దానిచేత దు
ష్కృత్యము లాచరించి, తుద కేనియు వీడవె, మేలు చేసినన్
సత్యుఁడ వీవు; గావున నసత్యపుదేహగతాభిమానముం
గత్యము గాఁగ నెంచెడియగత్యమ దేటికిఁ? దెల్పి నిందుమా!

ఇంక మఱియుఁ నిట్టితుచ్ఛకళేబరములకుఁ జిక్కకుండెదవుగాక. (చెలుల నుద్దేశించి) చెలులారా! మన కీతడవేలా? దేవతాగారమునకుఁ బోవుదము, రండు.

భా—చెలీ! నీతోడివారలమేకదా! పద, సేవింతము.

క—అమ్మా! మనప్రభాసింగ్ గచ్చట నుండెనో తెలిసెనా?

కృ—దినదినము దేశములపైఁ బడి ప్రజల బాధించుబానిసలగర్వ మడంప సరదారు లఁగొందఱఁ జెంతనిడికొని సామ్యసింగుగారితో దేశములం దిరుగుచుండె నఁట, నీ వెఱుఁగవా?

క—కాని, నాకిం దొకయాలోచన బొడగట్టుచున్నది, బా గున్న బాగుండుఁ గాక, లేకున్న లేకుండుఁ గాక.

కృ—ఏమిటో కదా ?

క—(ఏమిటో చెవులోఁ జెప్పును)

కృ—సఖీ! నీనోడి, వెలివేయుట కష్టము గావున నాకంతగా మనస్కరించుట లేదు. కాని, బాగుండకపోలేదు, గనుక యత్నము మానవలదు, పోవుదమురండు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

షష్ఠాంకము.

1. రంగము. ఉదయపురదుర్గము.

[త్వరితగతి యై భటుఁడు ప్రవేశించును]

భ—ఆహా! కృష్ణాకుమారిదే జన్మము గాక, నిష్ఠురమహారాష్ట్రబాధ పడలేక, కడుంగడు దీనులై యలరువెల్లర సేమమును గోరి, యందులకై తనప్రాణముల ధారవోయ నీయకొని, రాజ్యమునకెల్ల సుఖము కలుగుఁ గాక యని, మహానంద మొందుచున్నది. ఆహా! ఏ మావిధేయత? ఎంతధైర్య? మెంతవైరాగ్యము? పురుషులయందు నటిసాహసధైర్యాదులను మేయములు కదా? ఛీ! అట్టివీరవనితకా? యిట్టి దురవస్థలు తటస్థించుట? పట్టణమంతయుఁ దమపిల్లల కీయాపద మూఁడిన ట్లేడ్చుటయే యామెమహాభాగ్యమును దెల్పుచున్నది. అందులకే గదా యామెను జంపువా రుండుటయే కష్టమైనది. కాని, యిట్టిపరమపావనిని జంపించినచోఁ దన కేమియొపున్నెముల మూట యబ్బునట్లు వజీతసింగుగారు దాఁగటిలోని వెలఁగపండువలెఁ గొట్టుకొనుచున్నారు, హా! ఎంతద్రోహి? ఎంతపాపి? ఈచండాలుఁడు మాకుఁగూడ నీపాపముఁ బంచుటకుఁ గాఁబోలు? ఉండినచోట నుండనీయకున్నాఁడు. ఈదురాత్మున కెంత కాపట్యమును లేనిచో నాయమను జంపింప నంతఃపురస్త్రీల సిద్ధపఱుపఁగలఁడా? ఆహా! నేఁడే కదా విషముఁ బెట్టి యూపట్టిం గిట్టించుట. మనముఁ గూడఁ బోవక తప్పదే! (తలపంకించి) మనకేమంతి గండకత్తెఱ? ముష్టికి నష్టియేమి? కష్టమునకు నిష్ఠుర ముండునా? అట్టిపనుల నేవైన నియోగించినయెడలఁ దక్షణము కొల్వు విడచి నుతియేరికైన సేవించి జీవించెదను గాక, (అవుడుకఱచి) ఆఁ! ఎందులకైన వేగమె పోవుదము; లేకున్న మఱొక్కపి, చెట్టునఁ దిట్టును (అని నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము.

షష్ఠాంకము.

---

2. రంగము. కృష్ణాకుమారిసౌధము.

[కృష్ణాకుమారి సఖులు, తల్లి యగు ప్రభాదేవి, భీమసింగు, మంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

కృ—(తనలో) కడుదీను లగు ప్రజలకును, దలిదండ్రులకును, సేమముఁ గోరి నా ప్రాణముల బలి నీయ నీయకొని, సకల దేవతాప్రార్థనలు సలిపితిఁ గదా! ఇంతియ చాలుఁ; గృతార్థనైతి; నబల నగు నావలన పిల్లలు సుఖించుట చాలదా! యోజింప నిట్టి యగణ్యపుణ్యము సమకట్టు విధించు నా విధాతకు వేయివిధములను సాష్టాంగములు సలుపుదాన. (ప్రకాశముగా) ఓ తలిదండ్రులారా! (అని కేలుమోడ్చి)

సీ. సేమముల్ నిష్ఠ లెన్నియో దానములు మీరు
చేసి, నాభారంబున్ మోసినారు
గారాబుతో నన్నుఁ గాంచి యింతటిదాఁకఁ
బెంచి విద్దెలను జెప్పించినారు
బాల్యంబుచేత నావలన నబ్బిన బాధ
లోపి నాపైఁ బ్రేమన్ సూపినారు
గాంచి నాతప్పు మన్నించి లాలించి బో
ధించి మీరింక మోదించినారు

గీ. తుదకు శాత్రవరాడ్దర్పదుఃఖమతులు
ప్రజలు మీరును మోదించు భాగ్యఫలము
నాకుఁ దక్కంగ వే చేసినారు మీర
లందుకై వేడ్కఁ గొనుఁడు నా వందనములు.

(అని సాష్టాంగపడును)

(అంతఁ దలిదండ్రు లిరువురును దుఃఖముతోఁ గౌఁగిలించి)

తల్లి—హా తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

ఉ. పెంచితి మమ్మ! నిన్ను విలపించుట కీవిధి నోసుపుత్రి! మే
లెంచితి మమ్మ! నిన్ను శమియింపఁగఁ జేయుట నెమ్మనమ్మునన్
సంచిత మమ్మ! మాకిది; విసమ్ముఁగసాయిలుగూడ నెంచునన్
గాంచినయట్టిబిడ్డలఁ "దినం"గను జేసి, సుఖమ్ము గాంతురే?

హా బేలా! నాబాలా!

సీ. ఎప్పొద్దునీసుద్దు లే వినంగను ముద్దు,
చాకుమా! నేఁ జత్తు నాకుమారి!
నీభక్తి నీయుక్తి నీనీతి నీరీతి,
యేకాంత కబ్బునే? నాకుమారి!
కాకేల నీలీల సాకఁ జేసెను గోల
నాకంజగర్భుఁడే నాకుమారి!
హా! పట్టి! నా కిట్టిపాప మావలఁ బెట్టి
న న్గావ లేరుగా నాకుమారి!

గీ. నిన్నుఁ గడుపారఁ గంటి; నేమిన్న కుంటి;
నాకుఁ బుట్టితి వేలమ్మ! నాకుమారి!
యొరులకును బుట్ట జీవింపవో? కుమారి!
నాకుఁ బోదారి లేదు, కృష్ణాకుమారి!

భీ—(తనలో) ఆహా! ఏమిదీ! ఇంతయమాయికురాలు? ఇన్నినాళ్ళవఱకుఁ బెంచి, పెద్దగాఁ జేసి, తుద కిట్టిదారుణమరణమునకుఁ గారణమైనను; మాపైఁ గసి బెంపక యెంతవిశ్వాసమును జూపుచున్నది? మే మెల్లరము సుఖించినఁ జాలునని, ప్రాణములపై రవంతేనియు నాస నిడికొనక, చావ నెంచి, "పితరుల్లరు మోదింపుభాగ్యఫలము నాదియు కదా!" యని భావించుజ్ఞానవతి యగుపట్టిని గిట్టంజేయ నే నెంతటినిర్భాగ్యుఁడను? నే నెంతపాపాత్ముఁడను? (ప్రకాశము) (ఏడ్చుచు) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

సీ. నీమంబులో లేక నిష్ఠలో నోములో
పచరించి కంటి; మోహపట్టి! నిన్ను
మించి గారాబుతోఁ బెంచి నెమ్మదిని మో

దించినారల మమ్ము! కాంచి నిన్నె
ఇంతటిదాఁక మా యింటిబిడ్డవ యంచు
నమ్మియున్నార మో యమ్మ! నిన్నె
విద్దెలా బుద్ధులా నుద్దు లబ్బెడులాఁగు
చేసితి మమ్మ! మా చిఱుత! నిన్నె

గీ. తల్లిదండ్రులు బంధులం దఱుఁ జలంబు
నూని, యవ్వారు సౌఖ్యంబు నొంద నెంచి
పొట్టకూటికి నాశించి పట్టి! యిప్డు
నమ్ము పెద్దగఁ జేసినా రమ్మ! నిన్నె.

తల్లీ! మా కీపాపఫలము, జన్మజన్మమునఁ గట్టికుడుపవన్నె? ఈపాపులకడుపునఁ బుట్టకుండెదేని; నీ కిట్టిబాములు సమకట్టునా? నీకట్టైనట మా కిట్టివి రారాదా? (అని బాష్పము లొత్తికొనును)

కృ—(తనలో) అన్నా! అంత కంతకు వీరలహృదయసంతాపము హెచ్చుచున్నదే? ఈగర్భమోహమున నాకు ముందు వీరే తెగింతురేమో? కావునఁ గొంచె మూరడించెదను గాక. (పైకి) జనకా! భూజనామూల్యకనకా! ఇందు మీదోస మేమున్నది? యోజింప నాకిది సంతోషహేతువే కాని, దుఃఖహేతు వెంత మాత్రమును గానోపదు. మఱియు,

సీ. మీకు శోకం బిట్లు సోఁకకుండఁగ మీదు
కుక్షి నే మును పొడకుండ రాదె?
వొచ్చితిఁ బో; లోనఁ జచ్చి నిర్జీవనై
యుండి భూమిని మనకుండ రాదె?
మనుచుంటిఁ బో; భూమి ఘనరోగములు పట్టి
యింపుతో నన్ను గిట్టింపరాదె?
గిట్టకుండితిని బో; కేటి గీటెడు వెట్టి
చేఁత లేపున వెల్తి సేయరాదె?

గీ. ఇట్టి వేవైన జరుగ, మీ కెట్టి గోల
యైనయును లేక, సౌఖ్యంబు నందియుండి

యిహమునకుఁ గాంచ వెల్తి యొకింత లేక
పరమునకు లోటు లేకుండఁ బడును గాదె?

కావున జనకా! నిర్భాగ్యురాల నగు నేను మీకిట్లుపుట్టి కష్టములపాలు సేయు చుంటినిగదా! ఇక మీరో, నన్నుఁగనినందులకు నా కవిర్వాచ్య మగునీప్రజాసంరక్షణఫలము ప్రాప్త మౌనట్లు సేయుచుండిరి కాదా! ఈయబల కిట్టియుత్కృష్ట కార్యముకన్నఁ గావలసిన దేమి? నా కిదెంతయుఁ బండువగానే, నమ్ముఁడు.

భీ—ఆహా! నాచే నొనర్పంబడుదుర్ణయం బెంతయుఁ బ్రాణమిక్కుటంబైనను, ఉపకారమే యని యీరీతి ధైర్యరస పూరపూరితము లగువాక్యములచే నాహృదయమును నీరు సేయుచుండెఁగా! హా విధీ! మమ్మెంతసాపులఁ జేయఁ దలంచితివి?

(ప్రకాశము)

క. పుట్టరె బిడ్డలు ధాత్రిని?
గట్టా! యీరీతిఁ జేయఁగల్గిరె చెపుమా?
ఎట్టులనీ కిది హితమగుఁ?
బట్టీ! యిది గాంచ మాకు భావ్యం బెటులా?

కృ—తండ్రీ! నాకి దెంతమాత్రమును దుఃఖహేతువుగఁ దలంపకుఁడు. నాజన్మము దీనిచేఁ బావనం బయ్యె; నింక మీ కేమైన దోసముండు నని యుఁ జింతింపకుఁడు. ఏలయన.—ప్రజాక్షేమంకరములగు కార్యముల నాచరించుచు, నావిషయమై ప్రాణములనైనఁ బెట్టుట మనకులోచితధర్మమే కదా? మీకింక బహుజనపోషకత్వము మోసియుండుటం బట్టి యీస్వల్పకార్యమునకై మీరే, ప్రాణముల నీయక, మీరక్తాంకురము నొకదానిని ద్రుంచి సకలజనోద్ధారకు లగుచుండిరి. ఇట్టి యుత్కృష్టకార్యములను స్వల్పసాధ్యములుగఁ జేసికొని సాధించుట యుక్తము గాకుండునా? కావున ధైర్యము వీడరాదు; చింతింపఁ బని లేదు. (అని దుఃఖముఁ బట్టలేక తల్లిచేయి పట్టుకొని తండ్రి నుద్దేశించి) జనకా!

ఉ. నాకయి దుఃఖ మొందక, మరనంబున నాదగుతల్లి యీమె,యీ
శోకము పట్టలేక కనుఁగొజొక్కుచు సోలుచు సాహసించునే

మోకద? భద్ర మానటుల కెనోపికతోఁ దుత నూఱడింపరే?
కూఁక లెఱుంగదీమె, ప్రతికూలము గాంచదు మీకొకప్పుడున్.

(అని కన్నీరు విడచును)

త—హా! నాముద్దులతల్లీ! కృష్ణాకుమారి! ఇటేల మాహృదయముల నీరుచేసెదవు ? నేనా నీకుఁ దల్లిని ! (కౌఁగిలించి)

ఉ. మక్కువతోఁడఁ బెంచితిఁ గుమారి! నినుకా ;ముదమార నిప్డునా
యక్కునఁ జేర్చి మృత్యువున కందియుఁ బూనితి నమ్మ! కాదె? యిం
కెక్కడి తల్లినౌదు? నతఁ డెక్కడితండ్రి? యి టింక నిన్ను మే
మిక్కిలపాలు సేసియు నకనీహితజీవము నొందుచుండమే?

(అని కన్నీ రొత్తికొనును)

కృ—తల్లీ! నీ విశ్లేద్వం జనదు. (కన్నీరొత్తి) మనవంటిమానైకజీవినులకు మృత్యు వత్యంతహితకరం బగుచుండ వేఱుగఁ దలంపరాదు.

చ. పరువు గలట్టివారలఁ గృపామతి మృత్యు వుదారదృష్టిచేఁ
దిరముగఁ జూచుచుండుట సుకీర్తిం గొనుచుండిరిగాదె? లేనిచోఁ
గరువము దాల్చి, ధర్మ మనుకంపను గూఁకటినుండి ద్రుంచు ప్రే
లరులకుఁ జిక్కి యెన్నివగలం బొగులక సమకట్టునోకదా ?

వం—(తనలో) ఆహా!! ఏమీ యీ మెధైర్యము ! తన (కిట్టియవస్థ వచ్చినది గదా యని జంకక, శౌర్యధైర్యసారభరితము లగువాక్యములచే హృదయములను మోదానురాగములకుఁ బాదుకొల్పుచున్నది. కాని; పూర్వముదారగుణములచే వన్నె కెక్కిన స్త్రీపురుషావతారములన్నియు నీమెకడ శుశ్రూష చేయఁదగిన దన నిరాక్షేపము. ఆహా!! ఇట్టిసుగుణమణి యని గణింపక నే నెంతపాప మొడిఁగట్టికొంటిని ? ఇట్లు మించి వచ్చినపనికై నే నేమిచేయుదు ? ఈమె జ్ఞానగర్భితము లగునీవాక్కులు వినినకొలఁది నాహృదయము నీ రగుచున్నదే! (ధైర్యమూని పైకి) అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారీ!

చ. సుగుణపవిత్రి పీ వగుట కే శోషితమోదముతోఁడ నెవ్వగం
బొగులుజనమ్ముపైఁ గృప నమోఘముగా నిటఁ జిల్కి యాసలన్
దగ విడనాడి లోనఁ బ్రమదమ్మును గాంచితి; వైనఁ గంటచే
సెగ యెటులోనఁ గల్గదు? వచింపుము! బుద్ధివిశాలవే కదా!

కడుపు దీపుచే నీరీతి శోకానలదంద హ్యమానమానసులై యిక్కార్య మాచరించుకొనుటకును, మానుటకును, జాలనినీతలిదండ్రులను రాజ్యసంపదలచే సకల సౌఖ్యంబులను నిరంతరాయ మనుభవింపఁజేయునుపాయము నారసి, యెట్లులనైన నోదార్చవలెను; కాని యీరీతి మఱింతశోకోద్రేకములగుమాటల నాడుటన్యాయమా?

కనకాంగి—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! ఈదురాత్మున కీమెను జంపించుట యందే వేడుక కలిగిన ట్లున్నదే! కాని యీమె జ్ఞానగర్భితము లగుమాటల విని ప్రత్యుత్తరమునకేమియు సందుచేయుటయే కాక, యొకవిధ మైనశౌర్యము నభిమానమును, జన్యము లయి, సాహసధైర్యములను మొల్కలెత్తించు చుండెనే! ఆహా! ఎంతదురవస్థవచ్చినది.

భా—చెలీ! నా కీపట్ల లేమియో? కాని హృదయసంతాపమును బెల్లుబ్బం జేయుచు, నణఁచిన నణఁగక వెల్లివిరియుచుండెనే?

కృ—అయ్యో! శోకమును సమూలముగఁ బీకి వేయుటకై నే నెంతధైర్యరసోచితముగఁ బల్కినను, దదభివృద్ధినే చేయుచుండెనా? మఱెందుల కీజాగు? నేం డావిషపాత్రము. క్రోలి నిర్వృతి నొందెదఁగాక. (అని తనలోఁ దండ్రి నుద్దేశించి) పాప! మిఁకనైన నేవిధ మైనకష్టములు లేక సుఖంబుండుభాగ్య మున్నదియో? లేదో? నాకై యెంతవంత నొందుదువో? అమరాటిబాసిన యింక నెన్ని చిక్కులు పెట్టునో? (పైకి) (కన్నీటితో) నాయనగారూ!

ఉ. నే నుదయించు టాదిగ గణింపఁగరానిమహావిపత్తు లె
న్నో? నయశాలులై కొనినసమ్మున్నతశోకపయోధి నీఁద నిం
తేసియుఁ జాల కిట్లు గృశియించిరి; యింకను మీశరీర మెం
తేనియు దుఃఖమున్ సయిప; దీపయి నాకుఁ దపింప కుండుఁడీ.

భీ—(దుఃఖముతో) అమ్మా! నా కట్టిదుఃఖము శాంతించును?

ఉ. సందడి లేని నీభవనసంతతిఁ గాంచిన; భక్తి యుక్తి నీ
చందము నారయ; గడుఁబసం దగువర్తన జ్ఞప్తిఁ గొన్న; నిం
పందఁగఁ జాలునీపలుకులాదిగఁ జేకొన; ఖేద మీపయిన్
డిందుపడంగఁ జేయుట కడింది గదే? మను లోఁ దలంచినన్.

(అని కౌఁగిలించును)

కృ—జనకా! ఇందుల కింతవంత నొందనేలా? (అని సఖులచేతులం బట్టుకొని)

ఉ. నాయెడ భక్తిరాగము మనంబున నూల్కొని నన్ని వేళలన్
బాయనికష్టసౌఖ్యములఁ బాయక మీరలుఁగూడఁ బంచికొం
చేయెడనైన వెల్తి నొకయించుక యేనియు లేక, చూచుచు
నాయనుగుం జెలుల్గలుగ నాకయి శోకము నొంద టికిన్?

కావున నీతివిశ్వాసభూములగు మీరల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచుకొని యెదరు గాక. (సఖుల నుద్దేశించి) చెలులారా!

గీ. మీర లీమీఁదఁ "గృష్ణాకుమారి యొకర్తు
సఖియ కల" దంచు మీ మానసంబునందుఁ
దలఁచి కాలంబు నాతల్లిదండ్రులకడ
వెళ్లఁబుచ్చుఁడు; మిమ్ము నే వేఁడికొందు.

(అని యొక్కొక్కరిఁ గౌఁగిలించును)

సఖులు—సఖీ! కృష్ణాకుమారి!

గీ. కోట పేటలు మా కేల కొంప లేల?
కూటిపై గుడ్డపై మాకుఁ గూర్మి యేల?
వార లేటికి? వీరు మీవార లేల?
నీవు సచ్చిన నీతోడి చావు దక్క

తల్లి—(పరవశయై యుండును)

కృ—చెలులారా! మీ రిట్లనుట పాడియా? (తల్లిం జూపుచు)

ఉ. సెంగలి యీమె, నాజనని వెఱ్ఱి పిశాచమువోలె దుఃఖపూరమున్
బొంగఁగఁ జేసి తాపము నొందును, గావున దాని మీరలా
పంగ శ్రమంబు గైకొని; శుభం బగులాగునఁ జూతు రంచు నా
భంగి మనంబులోనఁ బలుభంగుల నేఁ దలపోయుచుంటిఁగా!

కావున మీరలుఁగూడ నిట్లుసాహసింపరాదు. ఈమె సెల్లైనఁ గాఁపాడుచుండవలెను. మిమ్ముల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచికొనఁగలదు, విచారింపక యను మతి నొసఁగఁడు.

(అంత సెల్లరుఁ గన్నీ రొత్తికొందురు)

కృ—(పరవశత్వమున నున్న తల్లిచేయి పట్టుకొని కలయంజూపుచు)

శా. అమ్మా! నా వగు నెమ్మినెమ్మ్మలవె సుకమ్మా! నాదుగారాబుకీ
రమ్మా! యల్లదె! శారికానికర మాకారామ్ముం బడే! పేర్మిఁ జే
కొమ్మా! సొంపగు పారువమ్ము లవె! యూకొమ్మా! ననుంబోలి మా
యమ్మా! నీ చెలిసఖీజనంబు, లిఁకఁ దేకమ్మా! పాదముల్ ప్రొక్కెదన్.

తల్లి—హా! సుగుణజాలా! కృష్ణాబాల! కడుపారఁగనుఁగొన్న నిన్నే పెంచికొన లేక, మృత్యువున కొప్పించుచుండ; నీబృందములఁగూడ నెట్లు భరింపఁగలను? (అని కౌఁగిలించి) తల్లీ! వీనినెల్ల నొప్పించినట్లు నన్నుఁగూడ నేరికైన నొప్పింపవా? (అని చుబుకముం బుడుకుచు)

ఉ. అమ్మ! కుమారి! కూర్మిఁ గలకయ్యట్టిసమస్తము నొప్పగించి, తో
ర మ్మగుప్రీతితోఁ జన వకర మ్మని యోఁచితి; నాయ మానె? మీ
యమ్మను గానె నే? నిట నకయ్యముగ నేరికి నైన వేగ న
న్నమ్ముదు నెట్టకుండిన రకయ్యముసుగఁ దర మానె చెప్పుమా?

మం—రాజేంద్రా! ఆహాహాత్ములసంగతి మన మెఱుంగనిది కాదుగదా! ప్రాణిపుల హీనుఁ డాఖానుఁడు మన మీపని నెంతటఁ ముగింతు మని వేచి యున్న వాఁడు. చాలతడ వాయెను; మన మీపని చేయక తప్పదు గదా! ఇంతకు నమ్మాయి కూడఁ బ్రజోద్ధరణతత్పరయై, యేవిధ మైనప్రశ్న స్తమును జెప్పక లోకోత్తరకీర్తిఁ జెంద నున్న యది. కావున, మీరలుఁ గూడ డెందము డించు పఱుపక, ప్రజలెల్ల నీపైసుఖింతు రని యుబ్బుఁగాంచి, „లోకోద్ధరణవిష యమై దారపుత్రాదుల సఱవ సేయని ఘనుం డీతఁడే గా„ యని కొని యాడం బడుము. మఱియు నాదురాత్ముఁడు తాఁ జెప్పుపనిని వేగముగా నిర్వర్తించితిమి కా మని, యేమి చిక్కులం బెట్టునో యూహించుకొనుఁడు.

భీ—(దైన్యముతో) ఓయీ! ఈయొక్కదిన మైన మేమెల్లరము సగలసి మెలసి మాటలాడుకొనులాగునఁ జేయలేవా? ఇంతటితో బిడ్డకును, మాకును ఋణము సరిగదా?

తల్లి—హా! దైవమా! కడుపారఁ గనినబిడ్డతో నైన మాటాడనోఁచ నైతిమా? మమ్మీరీతి దుఃఖములపాలు సేయ నీకేలా? రక్షింపవా? తండ్రీ!

కృ—(బిగ్గఱగా) హా! త్రిజగద్విఖ్యాతపూతా! భారతమాతా! హా! బలాసాదిత

వైరివారరమా! సిరికాపురమా! ఉదయపురమా! మీకివియా పాటులు? హా! విధీ! హతవిధీ!

సీ. బాప్పరావలువంశ వారాశి కీర్తి
దుర్దశ లబ్బెనా? తులువనలువ!
ఆ ప్రభాసింగునాఁ డపహరించిన రాచ
కొలమున కా? వంత? తులువనలువ!
సదమలవీర్యగాఁ డుదయపురమున కీ
దొర లేక పోవుటా? తులువనలువ!
ఖరతరఖడ్గమ్ము లొరలలోపునఁ ద్రుప్పు
తోఁ బడియుండుటా? తులువనలువ!
గీ. కాలునకు మెడ లంకెలు గిట్టిపెట్టఁ
బున్నెముల నీటఁ ద్రోయంగఁ బుట్టినట్టి
కూళ లౌనట్టియామరాకోటీలఁ దట్టి
దొరతనము నిచ్చి మెచ్చుటా? తులువనలువ!

హా! భారతమాత! సద్గుణవ్రాత!

సీ. ఓషధివ్రాతమ హోల్లసద్రత్నాళి
కాంచనగిరుల భరించి నావు
కాళిదాసాదిసత్కవులభారం బెల్ల
మోసి, సత్కీర్తిని దాసినావు
గంగానదీకోటి కళింగాకితస్థలీ
సంగామలత చేఁ జెలంగినావు
నిస్సారమనక మహానస్సారమిడుసస్య
సంతతి నీయంగఁ జాలినావు
గీ. మగటిమికి తేవ యగురాజ మాన్యకోటిఁ
గంటివే! యమ్మ! ముదిమిని గంటివిప్పు;
దానిచే సిట్టివారలు దనరి రహహా!
మహితగుణజాత! భారతమాత! పూత!

హా! మేవాడీయులారా! మీ కెంతతమము గ్రమ్మినది?

సీ. సతతంబు మీరు భారతమాతసుతులుగా
నారసి, లో నెంచినారు కారు
అన్యోన్య మిట్లు పోరాడుట యది దేశ
నాశంబుగా నెంచినారు కారు
గతిమాలినట్లు లీమతి లేనిమ్లేచ్ఛుల
పాలన కెదనోచ్చువారు కారు;
"మా కేల' యనుమాట మాని కష్టింపంగ
ధీరులై యోజించినారు కారు,

గీ. ఇంక మీ కేడఁ? బాలింపనెంచు టెడ?
నలఘుబల మేడ? స్వాతంత్ర్య మదియు కేడ?
మానధనులార! దేశాభిమానులార!
భవ్యమతులార! మీవారువాసులార!

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. వింటివె? మంత్రివర్య! వినువీధని రక్కసియుక్కడంపఁ దో
ల్లింటని గాక పట్టపవలింటదివాకరుమాడ్కిఁ గోపభృ
త్కంటకితాంగభీకరుఁడు ఖానుఁడు రూక్షకపాయితాక్షుఁడై
మింటిని మంటి నుండ కిటుమిమ్ముల రమ్మనుచుండెఁ; రండిఁకన్.

(ఎల్లరును భయభ్రాంతు లగుదురు)

షం—రాజా వింటివా? మొదట నే నుడివియుంటినే? ఆతురక, "తన కీవార్త జాములోపునఁ దెలుపవలయు" నని యాజ్ఞాపించినవాఁడు. ఇప్పుడు రెండు జాము లయ్యెఁ, గావున మన మిపుడైన జాగ్రత్త నొందితిమేని శుభం బగు.

కృ—(తనలో) ఓరీ! పిటికిపందా! ఇదియానీజాగరూకత? రాచకొలమున నేల పుట్టితి వోరీ!

తల్లి—హా! నాముద్దులతల్లీ! మాకేల పుట్టితి వమ్మా? ఇఁకనుసరిగదా? నీకును మాకును ఋణానుబంధము. (కౌఁగిలించిమూర్ఛిల్లును)

భీ—హా తల్లీ! కుమారీ! (అని భూమిం బడును)

సఖులు—హా చెలీ! ఇఁక మా కేమిదారి? (అని కౌఁగిలించును)

కృ—అయ్యా! తెం డావిషపాత్రము, వీరలు మూడకమున్న క్రోలెద.

మం—అమ్మా! బుద్ధిశాలినివి గావున బాగుగ యోజించితివి, ఇదె, తెప్పించుచున్నాఁడ. (అని యిటునటుఁజూచి) ఓసీ! అంతఃపురపరిచారికా! కుటిలకా! మతియెందులకీజాగు? నీసిద్ధపఱచుపాత్ర మిటుతెమ్ము. ఇంతతో నీమహానీయురాలివలన మన యీరాచకొలమున కేవిధమైనబాధలు లేక, సుఖం బౌఁగాక. ఆమరాటిబానిసలవలన మనయంతఃపురాంగనల కేవిధమైనమానభంగములు గాకుండుఁగాక.

(కుటిలక ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదె, తెచ్చితి. ఇంక నాజా గేమున్నది? (అని విషపాత్రము కృష్ణాకుమారి కీయఁబోవును)

క—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! ఏమి ఘనకార్య మని యొప్పికొంటివే? ఛీ ముండా! పొమ్ము; ప్రాణములపై నాసయున్నయెడ నీ వీచెంతఁ జేరకుము.

భాను—ఓసీ! మందులమారి! ఆవిషముఁ గ్రోలి నీవు చచ్చినఁగాదే? నీకై యేడ్చువా రెవరు? మొదట మాయిరువురకు నిచ్చి, యాపెకడకుఁ బొమ్ము. (అని అడ్డుగ నిలుచును)

కు—ఓసీ! ముండలారా! నాకడ నేనా మీపొగరు? మీ మొగము కాలా? ఎంతటి యభిమానమే? పాప! మీబాలను గులగౌరవము లెంచక, కోటపేటల నాక్రమించి, పురుషులనెల్ల వరుసకుత్తుకలఁ గోసి, యంతఃపుర స్త్రీలకేమి, తదితరాంగనలకేమి మానభంగము చేయ, మీరువచ్చునామరాటుల కొప్పింపనెంచితే? నోరెత్తకపొండు, లేకున్న యూతిపైఁ దన్నుదాన.

కృ—సఖులారా! మీ కెందుల కీకుష్కవాదము? (అని యాపెంజూచి) అమ్మా! కోపింపక తె మ్మాపాత్రము.

క—ఛీ! కక్కుఱితిముండా! నీ కేమే యీప్రల్లదములు? (అని లోనికిం బోయి కరవాలంబు గొనివచ్చి) ఓసీ! మందులమారీ!

ఉ. చిచ్చఱకన్నువిచ్చి,కడుఁ జెచ్చెఱ ముమ్మొనవాలునెత్తి, యూ
లచ్చిమగండు తో డని,చకేలంబున నుగ్రుఁడు;తా మహోగ్రుఁడై

నచ్చిన వచ్చుఁగాక; యసిశ్రేవార్యులుగా నిటనేరి నెంచి వా
క్రుచ్చితి; వామరాతుల నశికుంఠితమామకశక్తిఁ గూల్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచు) ఓసీ! పింజారీ! ఏదీ! యిఁక నూరెత్తుము, నాశక్తిఁ జూపుదాన, (అని పోఁబోవ)

కృ—(పట్టుకొని) సఖీ! శాంతింపుము. నీవిట్లు వీరావేశ మొందుట కిది సమయము గాదు. ఆపెహృదయ మెట్లున్నను; వెలువడినమాటలు మాత్రము గ్రాహ్యములై యున్నవి. ఇంక నేమైన నీవు పల్కిన నన్నుమనఃక్షోభచే బాధించుదాన వయ్యెదవు. (అనుచుం బోయి యావెకడ విషపాత్ర మందుకొని కొంచెము దవ్వులకుఁ బోయి పాత్రమును ద్రావుటకై యెత్తి పట్టుకొని)

మ. మహనీయా! త్రిపురాసురాంతక హిమశ్రేష్మాభృత్కుమారీవరా!
యహీంరాడ్భూషణ! మంజుభాషణ! యఘశ్రేవ్యాపాదిదేవాపగా
లహరీసిక్తజటాకలాప! సువినీలగ్రీవ! సర్వజ్ఞ! దు
స్సహశత్రువ్యథ మాన్పవే? ప్రజకు రక్షం బెట్టి, చేపట్టవే?

(అని క్రోలును)

సఖులు—అయ్యో! అయ్యో! (అని కనులు మూసికొని నేలం బడుదురు)

మం—కీర్తిశాలినీ భవ కీర్తిశాలినీ!.

కు—అమ్మా! కావలసినస్వర్గసుఖములం బడయుము.

తల్లి—(లేచి) హా కృష్ణాబాలా! హా!కృష్ణాబాలా!

సఖులు—(లేచి) ఇఁకఁ నెక్కడి కృష్ణాబాల? కుటిలకాకుటిలవిషముం గ్రోలినది, ఇఁక నిరాశఁ జేయనగు.

భీ—(విని లేచి) హాతల్లీ! విషముం గ్రోలితివే? (అనియెల్లరు నేడ్చుచుఁ గాఁగిలింతురు)

మం—(తనలో) ఆహా! ఈబాల ప్రాణముల వీడ విషముం గ్రోలునప్పుడు గూడఁ బ్రజాసౌఖ్యమునే కోరుచున్నదే? ఇట్టిదేశాభిమానము, సాహసము, ధైర్యము, ఏలోకమందైనఁ గానవచ్చునా? కాని, యేమియీ యాచిత్రము? ఇట్టి మహాక్రూరవిషముం గ్రోలియు నావేదనలఁ జెందకున్నది?

క. విసముం గ్రోలినవా రిల
నునురుల వే విడువ కిట్టులుంచుట కలదే?

యసమాంబకసంహారుం
డసమాంబకుఁ డొకఁడు దక్క; నయ్యారె! బళా!

త—హా! పట్టీ! నీ కట్టియవస్థ దెచ్చితిమి. (ఏడ్చుచు)

సీ. మనుపరే? దేవకామినులార! మునులార!
ఘనులార! నాచిన్నికందు నిపుడు
చూడరే? గుణవిభాసురులార! సురలార!
వరులార! నాముద్దుపట్టి నిపుడు
కావరే? జంతుసద్గతులార! యతులార!
వ్రతులార యీముద్దరాలి నిపుడు
గాంచరే? మీరువాక్షణులార! ఫణులార
గుణులార! నాముద్దుకూఁతు నిపుడు

గీ. అలఘుమతులార! భూతదయాళులార!
రమ్యతరభక్తమానమరాళులార!
యార్తినాశకులార! త్రిమూర్తులార!
కరుణ గొన రయ్య! నాబాలఁ గావ రయ్య!

హా! హతవిధీ! ఇట్టికార్యములకా నీసాహాయ్యము? హా! ఈపసిగాలపైనా పంతము? ఎద్దులవలెఁ బెద్దలమై యుండియు మా కీదురవస్థలం గూర్చి, కార్యసిద్ధి వడయరాదా? హా! మాకీయపకీర్తి యాచంద్రార్కమైనదేనా? మాకీజీవ మేలా? హా! ఏకేశ్వరా! నీదీనరక్షణబిరుదంబెటకుఁ బోయెను? యుగవ్యత్యాసముతో పాటు నీమతివ్యత్యాస మగుచుండెనా యేమి? అదియు మాపట్లనే గాఁబోలు? హా! తల్లీ! కృష్ణాబాల! ఈపాపులను దలిదండ్రులే యనుకొంటివి గాఁబోలు? (ఇట్లన్యోన్యమును గౌఁగిలింతురు).

(తెరలో)

ఉ. ఘంటకులోన బాలిక నఖండితదుర్విషదగ్ధఁ జేసి, ని
ష్కంటకవృత్తి రాజ్యము సుఖస్థితి నేలుకొనుండు, లేక మా
గంటుపిరంగి బారులఁ గకావికలై తగ బంధువర్గముల్
వెంట నిఁకంటిరా శమనువీటికిఁ బోఁ బయనంబుఁ గట్టుఁడీ!

(విని యాత్రములో) హా! ఇఁకఁ దప్పదాయెఁగా! (అని తలిదండ్రులు సఖులు మూర్ఛిల్లుదురు)

కుటి——(రహస్యముగా) అయ్యా! ఆయాదేహతత్త్వములంబట్టి విషము పనిచేయు చుండును. కావున నే యీ మెయెడ నిష్ప్రయోజన మాయెను.

మం——ఇఁక నేమిసాధనము?

కు——(రహస్యము)అయ్యా!మతియొక విధమునఁగూడ సిద్ధపటిచియే యుంచితిని.(అని ఘుటిక నొకదానినిఁ దీసిచూపి) అయ్యా! ఈవిషప్రభావ మేమిగానో గాని తాలినిదొలిచి యందుల నిడినమంట లుద్భవించుఁ, గావున నీమెయన నెంత? ఎట్లైన నాపె కిది యందీయుఁడు. (అని యందిచ్చును)

మం——(పుచ్చుకొని) తల్లీ! ఇది కూడ సేవించి జగద్విఖ్యాతి వడయుము.

కృ——(తనలో) ఆహా! ఈపాపాత్ముఁ డెంత కుటిలుఁడు? మొదటినుండియు వీని యభినివేశ మిట్లులనే గాన్పించుచువచ్చెను. కాని మన కేలా? వీనికాపట్య ముతోఁ బని యేమున్నది? వీనికాపట్య మెట్లు కాలినను మనయుద్యమ మునకుఁ దోడౌచు నేయుండెను గావునఁ బూజనీయుఁడే. మనస్సాక్షిగ లోక సంరక్షణయే కోరి యిట్లువ్యయప్రయాసలనొందిన, నాపుణ్యమునకుఁ బోవుఁ గాక. లేకున్న నాపాపము నొందుఁ గాక. (పైకి) అయ్యా తెండు. (అని పుచ్చుకొని) హా! ఏశ్వరా! ఈసారి యైనమృత్యు వోసఁగవా? నాపైఁ గాకున్న దీనులగు నాప్రజలపైనైనఁగరుణింపరాదా?(అని యొక్కింతమెల్లన దలయూపి)అయ్యో! ఏమీ నాతెలివితక్కువ! బూచులకు తేఁడగు నామి త్త్రగొంగయొచ్చట? మృత్యు వొసఁగుట యొచ్చట?అదియునుంగాక,యుక్తా యుక్తవిలక్షణుం డైనయాపశుపతివర్తన మేమిసున మని యన నోపు?

గీ. తలఁప వేల్పులబున్న నొకేదల ధరించి,
కంటిమంటలు గ్రాలఁ దా కే గరళము దిని,
కష్టుఁడై యష్టవిధములఁ కే గాటిభూమి
నుండునవ్వాఁడు భూతనాకేథుండు గాఁడె?

హా! దీనజనపోష! వైకుంఠవాస! హా! కృష్ణా! ముకుందా! నీవైనఁ గాపాడరాదా?

గీ. నాఁడు కోర్కుల నిచ్చి కృష్ణాసతీల
లామఁ గాపాడవే? పుణ్యనామ! యోమ
హామహా! యద్రి ఖిలమయ్యె; నాశ్రితంబు
నవ్యబిరుదంబు గొనుము కృష్ణా! మురారి!

(అని ప్రింగివేయును)

మం—జగజ్జేగీయమానా భవ. జగజ్జేగీయమానా! (ఎల్లరు లేచి) హాతల్లీ! హా! తల్లీ

(అని కౌఁగిలింతురు)

(తెరలో) భయము వలదు! భయము వలదు.

తల్లి—(లేచి)ఏడనుండియోగా! అమృతకల్ప మగునీయభయవాక్కు?(ఎల్లరు సంతోషముతో నల్గడలఁ జూతురు)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. మాలకసాయిబానిస లమాయికవృత్తిని గాంచి వారిగ
య్యాళితనంబుతో డమత నహా! మొంరుకొం బెతనంబు సూపఁగా,
బేలలె మీరు? గాంచిన వివేకము లేదటె? చింత యేటికిం
జాలును గాలు బాలకు విసం బిడకుం డటుపైని జూచెదన్.

(విని తల్లి) హా! మా కీయాపద గడవంబెట్టె నెంచినమహానీయా! ఒక్కటియు నముక్రిందట రారాదా? మా కట్టియదృష్టమా? ఇంక బాలిక యెక్కడ? బ్రతుకుట యెక్కడ? హా! తల్లీ! నిర్దోషురాలా!

(అని దంపతులు మూర్ఛిల్లుదురు)

సఖులు—(రహస్యము) భాసురాంగీ! ప్రభాసింగువలె నుండెనే! నే వి త్తినవిత్తు మేలయ్యెను గాని; కాలము గూడ లేదు.

భా—చెలీ! మన కిన్నియేలా? ప్రయాణమునకు మనముఁగూడ సిద్ధముగ నుంటిమిగదా!

మం—(తనలో) ఎవఁ డీమహాహంకారుఁడు? వీనికిఁ గూడఁ గాల మాసన్న మాయెఁ గాఁబోలు? కానిమ్ము

కృ—(కేల్మోడ్చి).

దండకము.—శౌరీ! సమస్తాధికారీ! సముద్భారభారీ! గుణౌఘానుసారీ! కనచ్చక్రధారీ! స్ఫురచ్చంద్రికాజాలహాసాంచితోద్యన్ముఖీబృందసందోహబృందావనాంతర్విహారీ! మురారీ! ననుంజూడవే? దీనుఁ బ్రాణప్రజంగావవే? రావె? నీకన్న మాకెన్నఁగా నున్నవారెవ్వరో? యన్న! మా కీవిపద్వారిరాశిం దరింబెట్టఁగా నీవయో దేవదేవా! నమస్తే నమస్తే నమః.

(అని మూర్ఛిల్లును)

సఖులు—హాహహా రా! ఎంతపాప? మెంతపాపము? (అని పైఁబడి పట్టుకొని యేచ్చుచుందురు)

మం—కుటిలకా! మనయత్న మింతతో ఫలించిన దిఁక నీవు పొమ్ము. ఖానున కీ వార్త దెల్పుము.

కు—(మంది దరి నిష్క్రమించును)

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. కండల కెక్కి క్రొవ్వు కనుఁగానక దుండగులై చరించుచున్
గుండియ వ్రాండ్ర నెల్లఁ బడఁగొట్టి, చలింపక యంత మించి, యా
ఖండలముఖ్యరాడ్వరనికాయము లడ్డము వచ్చి పోరినన్;
జండతరోగ్రమామకప్రచండభుజాసిబుభుక్షు దీర్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచుఁ బ్రభాసింగు తత్తరమునఁ బ్రవేశించును)

సఖులు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! మా చెలియపాట్లు చూచితిరా? మేము నిదె చావ సన్నద్ధల మై యున్నారము.

ప్ర—హా! కృపాబాలా! నీ కివియా పాట్లు? (అనుచు మూర్ఛిల్లును)

తలిదండ్రులు—(లేచి) హా! భాబూ! మాయొనర్చు పాపమును జూడలేక మూర్ఛిల్లితివా? మాకెందుల కీజన్మము?

ప్ర—(లేచి) ఛీ! మీకనులు కాలా! చెట్టంతబిడ్డను విసముం బెట్టి కట్టెదుట గిట్టం జేసి యెట్టుల నుండిరో కదా? ఛీ! పాపులారా! మి మ్మిఁక బ్రతుకనీ రాదు. (అని కత్తి యెత్తి కడంకతో మంత్రిం జూచి)

శా. ఓరీ! మంత్రికులాధమా! యతిదురుద్యోగీ! మహాక్రూర, యనా
నోరీ! యీవిధి రాజ్యతంత్రముల నెందెందో? నేర్చికొన్నావఁడ; నీ
దారిన్ మీఱి చరించి మోదమును జెందం గోరితో? దుష్టసం
చారీ! గాంచుము తత్ఫలంబిదె! కనన్ ఛాయా తాసికీలాహతిన్.

ఓరీ! నీతల గొట్టా నీ కేమి కూడినదోరీ! నిర్దోష యగుబాల నూరక చంప
నెంచితివి? ఓరీ! నీ మొగము కాల! మనరాజులెల్ల నీవితమున నే శత్రుహితులైరా?
రాచకొలమునఁ బుట్టలేదా?

(తెరలో)

శాంతింపుము! శాంతింపుము!

ప్ర— (తనలో) నాతల పెట్టుకార్యమునకు మూర్తిభూతాంతరాయ మితఁడెవ్వఁడో
కదా? (తలపంకించి) కానిమ్ము. కానిమ్ము. (ప్రకాశము కనులుజేవురించి)

ఉ. వారలు వీరుఁగాదు, మన వారలవారలుఁ గాను, క్రౌర్యదు
ర్వారవిహారులై యెఱుకవారలుఁ గా, దిఁక నెల్లవారలన్
వీరవరాళి ఘోరమతిక్షీణ్యపరోధకఘోరమన్మహా
దారకుఠారధారలకు ధారలు వోయక, శాంతి గందునే?

(అని మహాట్టహాసముతోఁ గరవాలముం ద్రిప్పును)

(అంత సౌమ్యసింగు త్వరితగతియై ప్రవేశించి సింగును బట్టుకొని) బాబూ!
నీకేల యీవీరావేశము? ఇందు శత్రు లెవ్వరున్నారు?

ప్ర—బాబయ్యా! క్షణమాత్రము విడువుఁడీపాపులఁ బరిమార్చి యాపై విన్నవించు
వాఁడ. అదె! చూడుఁడు; కృష్ణాబాల కెంతటిగతి కల్పించిరో?

సౌ—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! విసముం బెట్టివేసిరా? హా! విధీ! ఎంతసుగుణ
శీలపై నల్కఁ బూనితివి? (అని ప్రభాసింగుచేయిపట్టుకొనిలాగుచు) బాబూ!
ఈయభాజను లెట్లు చచ్చిన మనకేలా? ర మ్మీయూరు విడచి పోవుదము.

ప్ర—బాబయ్యా! ఒక్కక్షణకాల మాఁగుఁడు. ఇట్టిదుర్మంత్రోపదేశముం జేసినం
దుల కీమంత్రిని యమరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి చక్కవచ్చెద.

మం—(దైన్యముతో సౌమ్యసింగునకు నమస్కరించి) అయ్యా! అమరాటులకినుక
మీ రెఱుఁగనిది కాదుగదా! ఈపెను జంపకున్నఁ దక్షణము తమసైన్యముల

తో వచ్చి కోటముట్టడి చేసి పురుషులనెల్ల నఱుకుచు స్త్రీలనెల్లఁ, జెఱఁ బెట్టెద మని కూర్చుండియున్నయెడ; మఱియె ట్లాచరింప శుభం బగునో మీరే చెప్పుఁడు ?

ప్ర—ఓరీ! తులువా! ఉదయపురరాజులకథ లెఱుఁగవురా? ఇట్లే చేయుచువచ్చిరా యేమి ? ఇదె! వారలకడకు నిన్నంపువాఁడ. వారిశక్తి నీ వచటఁగాంచుము (అనిపోఁబోవ)

సౌ—(పట్టుకొని) బాబూ! శాంతింపుము.

భీ—(దైన్యముతో నల్లుని కడ్డుగ నిలిచి)

ఉ. ఒరుల నసం బనేమి? యిటులేలొకొ కృతయాకడుపారఁ గన్న కూఁ
తురు మడయఁగ విషంబు గడుకొదుండఁగురీతిని బెట్టుదుర్గుణా
కరుని మహోగ్రుఁ బాపు నతికష్టుని దుష్టుని క్రూరచిత్తు న
న్న అవలి సేయుమయ్య! ముదకమాదెడులోకము; చంపుమల్లుఁడా!

సౌ—కుమారా! దేశోపద్రవ మైనయీమహావిపత్తు నెటులనైన వారింప నెంచి ప్రాణముల లెక్కింపక విషముంగ్రోలెను గాని, లేకున్న నా పెకు వీరలా విషముం బెట్టువారు? అదియునుం గాక మనవార లెట్టులనైనఁ బిడ్డలవలెఁ దమ్ము నమ్మికొనినతమ దేశవాసుల రక్షించి, కీర్తిం గొనుట కులోచితధర్మము కాదే? కావున నీవు వేఱు దలంపక, మనకులము మఱింత మహోత్కృష్టతఁ గాంచె నని మోదింపుము.

(అంతఁ దెరలో)

చ. తరలుము, మంత్రి! తావకసుతద్వయ మల్లన మేడ నాడి,స
త్వరగతిఁ దావకాగమనదర్శనలాలసమై, తదగ్ర వి
స్ఫురదురుకాయమై, జనముకోద్యము నొందుచునుండ, దిద్దిరం
దిరుగుచు భూమిపైఁబడిమృతింగొనెనయ్య! యిఁ కేమిచెప్పుదున్?

మం—(విని) అయ్యో! అయ్యో! బిడ్డలారా! హా! బిడ్డలారా!

(అనిమూర్ఛిల్లును)

సౌ—(విని) హరహరా! (అని చెవులు మూయును)

సఖు—(రహస్యము) చెలీ! మొదటినుండియు నింతటికిఁల్లు లో నిడికొంట నే యింతఁ గావించినాఁడు. దానన నే యాఫల మిప్పుడె పొందినాఁడు.

ప్ర—బాబయ్యా! చూచితిరా? ఈదుష్టుని దశ.

గీ. మొందుకొని పాపములు దన్ను కే నిండుకొనిన
కుడుపవే? తత్ఫలం, బేపు కే నుకుపకున్నె?
బురదకాల్వల పెన్నీటికేవఱదవలనఁ
జెఱువు నిండినఁ గట్టలు కే విఱుగకున్నె?

మం—హా! పుత్త్రిలారా! హా! పుత్త్రిలారా! (అని నిశ్చేష్టుఁడై కూర్చుండును)

సౌ—ఓయీ! మంత్రివరా! ఈయేడ్పులవలన లాభ మేమి? పొమ్ము, చూచుకొనుము. (అనిచేయిపట్టుకొని లేవనెత్తి సాగనంపును)

తల్లి—(సౌవ్యసింగు నుద్దేశించి యేడ్చుచు)

శా. అన్నా! యావిధి యీవిధింజలముమాకేయందూనుటే? భూమిని
ట్లున్నా నాకిటు సేయ నెంతయును గాకేకున్నా? ముదంబూసనా?
విన్నా నవ్వరె? లోకులెల్ల రొక్కటై కే వే నోళ్ల నిందించు, ని
ట్లున్నన్నా! కడుపారఁ గన్నబిడ్డ నకేన్నా! చంపికొన్నారఁటే?

సౌ—అన్మా! నీవేల యీలీలఁ జింతిల్లెదవు? లోకు లిందులకు నవ్వరు గాని, కుల గౌరవములఁ గాపాడి, జను లెల్లర నిర్బాధులుగఁ జేసి, కులమునకెంతయు వన్నె తెచ్చుకన్నెకై యేడ్చుటకు నవ్వకపోరు. (అని రహస్యముగాఁ బ్రభాసింగుం జూచి) బాబూ! జరిగినవట్లు జరిగినది. కాని దీనికై యేమియుఁ జింతింపక నావాక్కు నెఱవేర్చెదవు గాక. అందు వీరలనెల్లైన నూరార్చుట మొదటిపని, దీనికై నీ వేమియు శ్రమపడ నవసరము లేదు. నేనీపని చూచుకొనువాఁడ. నీవుమాత్ర మీపెకీపై జరుగవలసిన సంస్కారములన్నియు విధ్యుక్తముగ జరిపివేయుము. ఇంకవీరు స్వస్థచిత్తులైనతోడనే మన మిరువురము తక్షణము యీపురము విడిచి యథేచ్ఛం బోవుదము. కావున నీమాత్రము నిర్వహింపుము. మన మిరువురము లేకపోవుటనేక దా? యింతపని పుట్టినది. నీపని నీవు చూచుకొనుము. నే నిదె! వీరలను వెంటంగొంపోయి యెటులనైన శాంతింపఁజేసి యాహారాదుల నిడువాఁడ.

ప్ర—(రహస్యము దైన్యముతో)బాబయ్యా! నే నెట్లీకార్యము నిర్వహించుదు? (అని కొంతమిన్నకుండి)అయిన మీవాక్యగౌరవముచే నిదె పూనుకొంటిని. కానిండు.

సౌ—బావా! ఇట్లెంతకాల మీలీలఁ జింతిల్లెదరు? లెండు స్నానాది విధుల నా

చరింపుఁడు. మనకొలమున కనుపమానయశంబు నీరీతిఁ గలుగఁజేసినందులకు వ ఎమెంతయు మహోత్సాహము నొందవలసియున్నది. లె; మీ్మదారి రమ్ము. (అని యాయనను భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని పోవును)

ప్ర—కనకాంగీ! మన మీమీఁద జేయవలసిన దేమియైయుండు? కాని యాపె నాడీనిదానము చేయుము. ఎట్లుండెనో మాతము.

క—ఎందుల కీసంశయము? మాలేఖయందలి యంశముల వీక్షించితిరిగదా! అందుల నుదహరించితినే. అట్లనే విష మొకతూరి యాపె కిడ నేమియుం జేయలే కుండెను. మరల నిచ్చిననుగూడ నీపెదేహతత్త్వమున కేమియు విరుద్ధముగునట్లుకాన్పించలేదు, కాని యంతనే మీకంఠధ్వని వినవచ్చుటచే నీరీతిఁ బడినది. ఇన్నియేలా? ఈమె చిన్నతనమునఁ దజ్ఞానవశమున విసముం గ్రోలి చెక్కుచెదరకుండుటయే మనకు గొప్పసాక్ష్యము. కావున వాయుబంధనము గావించిన ట్లూహించెద.

ప్ర—అయినఁ జూడఁగాదా?

క—మంచిది (అని చూచుట నభినయించి) ప్రశస్తముగ నున్నది.

ప్ర—కాని యీవాడుక చెడకుండ నీపెనుగొంపోవలసి యున్నది. కావున భానురాంగీ! నారథమున నీపెను బడవైచి, వే ఱొకరథముం దెచ్చి తలుపుల నెల్ల మూసి, దేశమున సకలబంధుజనోద్ధరణకై ప్రాణములు విడిచినవీరవనిత యని పట్టణమంతయుఁ ద్రిప్పి యల్లరుఁ జూచుచుండ నాశూన్యశకటమును గాల్పింపుము. ఈరాత్రియందే మనపయనము. సిద్ధముగనుండుఁడు.

భా—బాగుగయోజన చేసిచెప్పితిరి. అట్లనే చేయుదాన.

(ఇల్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

స ప్త మాం క ము.

1. రంగము చిత్తూరులో నొకభవనము.

[ప్రభాసింగు కృష్ణాకుమారి సఖురాండ్రును ప్రవేశింతురు]

సఖులు—(రహస్యముగా) చెలీ! కనకా! చూచితే మనచెలిని? వింతవింతగఁగా న్పించుచున్నది సుమా! వింత వా రెవ్వరులేక యీ పెకీవింత యట్లనో గా?

క—(రహస్యముగ) భాసురాంగీ! నీ వారయకపోతివే? వినుము.

చ. వడి వలరాచవానిబలశేవంతములన్నియు నిన్నినాళ్లు మా
ర్వడి చెడియుంట, వాఁడిపుడశ్రవార్యుఁడు గావున; వింటనమ్ము లె
క్కిడి కడక న్మిటారిని సశమీాప్సితవృత్తిని నొంచె, లేక యీ
చిడిముడిపాటు నీబెదరుఁ శ జిన్నెలువన్నెలు, నిట్టి వబ్బునే?

భా—సెబాస్! చెలీ! బాగుగ నుడివితివే! అదియునుం గాక యిట్టిపురుషమూర్తిని గట్టెదుటం గాంచి మనంబు బిగ్గపట్ట శక్య మానే?

కృ—(తనలో) హా! ఏమిదీ! నా కేమియో తత్తరం బొందు పొడకట్టుచున్నది?

ఉ. ఉంటకుఁ దోఁచదామె; నెటశకో? మతిపోయినయట్లులుండెఁ; నాఁ
కంటికిఁ దింట కెంతయు నోశకందును రుచ్యము కాదు, చెంతవా
ల్గంటులు కంఠనాదకలశకంసులు పాడినఁ బాడి కాఁ; దిఁ కా
తుంటరివింటిజోదు తటిశతోడుతఁ గుట్రల నేమి వన్నెనో?

ప్ర—సఖులారా!

చ. నెలఁత దురంతతాపము లశనేకములం బడి యిన్నినాళ్ల కా
చలిమలయల్లునానికృపశచక్కటిపంపున శోకమెల్ల ని

స్తులగతిఁ బాసి, నిస్తులయశశ్శోగుణశోభిత యయ్యె, నీపెకో
ర్కులుదయివారఁగోరినవరుండుజతగూర్చుట యుండెమా కిఁకన్.

భా—(రహస్యముగా) చెలీ! వింటివే? ఏలకో యిట్లనుచున్నాఁడు? వీరవరు
లగుపురుషులుతా మిట్లనరాదుసుమా!

క—ఒరుల కీపెను గట్టెద నని నాఁ డనియా యి ట్లంటివి? అట్లనుటకు హేతువు
నీవారయ వైతివి. చిన్నతనంబునుండియు నీయన వీరియింటికడనే యున్నను
“తెలివిడికలవాఁ డనియు, రూపసి యనియు, మేనయల్లుఁ డనియు, నీపె
తండ్రి యోజించి బాలిక నీయన కీయఁ దలపెట్టెనే? అది యొకవేళఁ గొన్ని
నిర్బంధములవలనఁ దలపెట్ట లే దనినను, ఈనెహ్యదయధర్మ మె ట్లుండెనో
తెలిసికొన ని ట్లనఁగూడదా? అయిన నే సదుత్తర మిచ్చెద వినుము.
(ప్రకాశముగాఁ బ్రభాసింగు నుద్దేశించి)

గీ. కాని, యీచిన్నదానిసొంపూని, దీని
శౌర్యసాహసధైర్యలక్షణము లాని,
కుత్సితుల కెల్ల గుండెలు గుబులుకొలుపు
వానిఁ గూర్పుము మాని పెంపూనుదేని.

కృ—(తలవాంచి యుండును)

ప్ర—(తనలో) అబ్బా! ఏమీ! దీనిచమత్కారము? నన్ను ననుసరించియే భాషించు
చున్నది? (ప్రకాశముగా) బోటీ!

ఉ. ఎట్టిఁడు, యీపె కతఁ డెయ్యెడఁ దా వసించియున్న, నీ
పట్టున నాడుబుద్ధివిభవంబున నాతనిఁ దెచ్చి యీపెకుం
గట్టెడువాఁడ, నేఁ గనులు గట్టెడువాఁడ జగానఁ గాంచు, మీ
గుట్టది బ్రహ్మకేనియు నగోచర మాగతిఁ జేసి, మించెదన్.

కృ—(తనలో) అబ్బబ్బా! ఎంతటికఠోరవాక్కులు వింటిని. హా! డెందమా! కొందల
మొందకుము, హా! కందర్పా అబలులకడ నేగదా! నీదర్పము? అయ్యారే!
బాల్యమున మాతో నాటల నాడువీని మేనియందు దెచ్చుట నీ చెల్వము దాఁగి
యుండెనోగా? ఆహా!

సీ. మొల్లనవ్వులజిల్గుమోమున నూనూఁగు
మీసంబు దా నెంతమిసిమి గాంచె?

బెళుకు బేడిసమీల తళుకు కొత్తి మురువారు
కనులెంత నునుసోఁగ తనము నూనె?
వాటమౌ పెద్దక వాటంబునుం బోలి
పేరురం బెంత డంబారుచుండె?
పరిఘాకృతిం బోలి పరఁగి యొయ్యాన భుజా
వల్లు లెంతటి మేటి మల్లు లయ్యె?

గీ. మానమది యెంత? దేశాభిమాన మెంత?
వీఁడు తా నెట్లు మోసెనో వీని నెల్ల?
పైఁ బఠం జాలఁ, దాపంబు పట్టఁజాల;
నేల యీలీల నుంటి నే నెంత బేల?.

ప్ర—(తనలో) ఓ రాంా! నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను ? ఇట్టిలావణ్యరాశిని, ఇట్టి జగద్విఖ్యాతను, ఇట్టిపరమపావనిని, మఱియెవనికో నేనా సమకూర్చుట? ఎంతటిమూర్ఖుఁడైనఁ దనపాలిఁటిభాగ్యదేవతను దొలఁగం ద్రోయఁగలఁడా? నే నిట్లనుటచే నెవ్వనిఁ గోరునో కదా? అయ్యో! యోజింపక నే నెంతటి వాక్కుల నుడివితి? ఆహా!

సీ. మానికమ్ములమూట మరుని క్రొన్ననతోఁట
నే నెట్టు లొరుల కందింతునొక్కొ?
సోగమీలుతుటారి శంబరారికటారి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
చిత్తసరోజాళి మత్తబాలమరాళి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
కళుకుబంగరుబొమ్మ కన్నె ముద్దులగుమ్మ
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?

గీ. నీటుచగ తెన్ను, మేటితం గేటిజున్ను
గబ్బితులకించుహారువు క్రొక్కారు మించు
కాము కంఖాణి వానిపుంఖానుపుంఖి
ఎట్టిఁ డైనను నొరులకుఁ గట్టునొక్కొ?

క—(తనలో) ఆహా! అనురూపభర్తృసుఖోత్సేకయగు మాసఖిని జూచి కరువు దీర మోదించుదమన నట్టిభాగ్యము లేకుండెఁగా! ఈబాల బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంతకీర్తిశోభిత యాటకుఁ దోడు సర్వసుఖాతిక్రాంతం బగు ననుకూల దాంపత్యసుఖముఁగూడఁ బొందిన దాయుత్సాహ మేరికిఁ గల్గనోపు? ఇదె నా నేర్పు మెంపున నీయన నీమెపాదాక్రాంతుఁ జేసెద. (ప్రకాశము) రాజకులమండనా!

ఉ. కోరినగాత్ప్రిసూతి కొడఁకుఁగూర్చెద నీపె నటంచు మీర లా
దారిని బల్కుమాట జవదాఁటఁగ రాదు సుఁడీ! మ తెందునే
వారిని గోరునో? ఁ యువిద ఁ వారక వీరినో? లేక యేరినో?
కోరుట కేమి? భర్తనొడఁ ఁ గూర్చుటకై యిఁక యత్న మొందుఁడీ

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఏమిచాతుర్యముతో నుడివినది? కాని వీరలకు మనయం దెంతయభిమాన మోగదా? వీని కేమి గాని నన్ను వరింపఁజేయుటకై కృష్ణకుమారితోఁ జెప్పక చెప్పినయట్లు "వీరినో, వారినో" యని యేమిబాగుగ నుడివినది? నన్నాపె కోరెడుభాగ్య మీవిధమున నైనఁ గల్గినఁగాదె! (ప్రకాశము) కనకా! ఏరినిఁ గోరుదునో? కోరు మనుము.

భా—చెలీ! కనకా! నీ వెంత బేలవే?

ఉ. కోరుట కేమి యీపాపె? పతిఁ గూర్చుట కే మతఁ బితృవరు లిర్వురున్
గోరియుఁ గోరకున్నటుల ఁ గూడియుయుండిరి గాదె! యింతటన్
గూరిమితోడ నీవ యొడఁ ఁ గూర్చిన నీ కది గాకపోయెనే?
మారుని బోలు క్రూరు బ్రతిమాలెద వేటికె? బేల వేటికే?

ప్ర—లలనలారా! మీకంతటిస్వాతంత్ర్యము లేకపోలేదు, అయిన నీపెతలిదండ్రులచే నేను నిర్దిష్టుఁడను గాలేదు, కావున వేఱొకనిఁ గోరిన నాకృత్యము నిర్వర్తించువాఁడ.

భా—అట్లైన నీపె కోరువారెల్ల నిర్దిష్టులేనా?

ప్ర—నావలె ననిర్దిష్టులు కారుగదా!

కృ—(తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! వీనియభినివేశ మిట్లున్నది? ఆహా! ఎంతటిప్రాజ్ఞులకైన నీరీతి మాంద్యము గ్రమ్ముకొనే యుండుఁగదా? ఛీ! ఇఁక నేలా నావకార్థ్యము? (ప్రకాశముగా) బావా!

మ. విసముం గ్రోలితి రెండుసార్లది నసున్ వేధించ లేఁ; దిప్డు నీ
విసపుంబల్కులు విన్న దాదిగ మహాకవిస్ఫూర్తితో నివ్వి నా
యుసురుం బీల్చుచునుండెఁ; నెంతటిమహాకోద్వేగంబునుం జెందితో
రసికాగ్రేసర! పెండ్లిపెద్దవో కా? కోకరంజాలుదో యన్యులన్?

సీ. కట్టెదో యొరులఁ? జేకపట్టెదో? యీ మేను
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గోరెదో? దీని బల్కదూఱుదో? మానినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గాంచెదో? దీని నింకదించెదో; కామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గూడెదో? దీని కపిడెదో? భామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదాన

గీ. నేలెదో? లేక విరహాగ్నికపాలు సేయు
నెంచెదో? లేక గాపాడ నెంచుకొనెదో?
కూరా! నీదానఁ బలుబాస కలాఁడుదానఁ
గాను; నే నింకఁ దాళెదుకదానఁ గాను.

(అని దైన్యముతో మిన్నకుండును)

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఈ పెహ్పృదయము నెంత క్షోభ పెట్టితి? అయ్యారే! ఏమీ? యాపంచబాణునిప్రాబల్యము? ఈవీరవనితనోట నిట్టివాక్కు లా వెడలుట? ఇఁక నావశమా తాళియుంటకు? ఇదె! నాప్రాణములఁజూర లిచ్చువాఁడ? (పైకి)

చ. అలరులకోరివానిమురువా రెడునాఅవనారసంబ! యో
పొలుపగునామపున్నెములమూట! మదుత్కటభాగ్యరాశి! తొ
ల్దొలుతను నేను బల్ముదముతోడుత నోఁచిననోముపంట! యి
ఖలుని త్వదీయదాసునిగఁ గైకొని సేవల నొందుమంగనా!

(అని కౌఁగిలించి యంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టును.)

సఖులు—(సంతోషముతో) అనితరావాప్తసుఖసంపత్తిరస్తుభయోః.

కృ—(తనలో) హృదయమా! అభీష్టవరబాహాలింగన సుఖమేగదా! నీతుట్టతుదియ యభిలషితము. అట్టియీమహానందామృతరసోపనతవేళయందు నీవేట లీన మైతివి? లెమ్ము. నీకోర్కెలుదీర నీసుఖమును గ్రోలుము.

క—(రహస్యముగా) చెలీ! నేఁటితోఁగదా మనసఖిబరువెల్లఁ దీరినది? ఇట్టిమహోత్సవము ప్రత్యక్షమై యున్నను; నా కొకస్వప్నమువలె నున్నదే?

బా—(రహస్యము) సఖీ! కలనైన నిట్టిమహావైభవము గాంచెద మనునిశ్చయ మిన్నినాళ్లు లేకుంటను జుమా! ఇట్టిమితిమీఱినయానంద మొందుచుంటిమి.

ప్ర—చెలులారా! మనకోర్కెలెల్లఁ దీర నిన్నినాళ్లకుఁగదా! యనుకూలదైవోపపత్తి నొందితిమి.

ఉ. కూడెఁగనద్వయాశంబు; జతగూడె నిఁ కీమె వరిఁచుభర్త; చే
కూడెను మోద;మింకనొడఁగూడెను దుఃఖమహాబ్ధిదాఁటుటల్;
గూడె ధరిత్రికెల్ల ననుకూలము మీాతరళాక్షిపఁపునన్
గూడెనుమీాకుమాకు, ధృతిగూడెనా మీాదగుముద్దుగుమ్మకున్.

క—రాజకులమార్తాండా! మీారనొడివినరీతి దైవానుగ్రహమువలన సమస్తవాంఛలుఁ దీరినవి. కాని సర్వజ్ఞులగుమీా కేమియుఁ జెప్పనవసరము కాకున్నను ముగ్ధయగుమానెచ్చెలినిగుఱించి మాదొకయభ్యర్థన గలదు; దాని నెంతయు మన్నించెదరుగాక.

ప్ర—కనకా! ఈబహిఃకాయము దక్క నిన్నయు మొదటనే మీా చెలికి దత్తపఱిచితినే, ఇంక మఱియేమి కోరెదవోగా? కోరుము.

కా—రాజకులదీపా! ఇందుఁ గోరఁదగినదియుఁ, మీారుచెల్లింపఁదగినదియు మఱేమియు లేదు. అయిన మేమిట్లనఁదగినకాలము గావున నిట్లనుచుంటిమి.

ఉ. రాజకళాధరుండు గిరిరాజకుమారిక మాడ్కి; నాసరి
ద్రాజకుమారి లోకములరా జురమందు భరించురీతి; వా
గ్రాజు స్వకీయజాయ నుసురాజముఖస్థితఁ జేయులాగు; మా
రాజమరాళయాన రతిరాజసుఖమ్ముల గారవింపుమా?

ప్ర—చెలులారా! ఇన్నియేలా? నాకురాజ్యరాజ్యాంగాదిచిహ్నము లంతగా లేకున్నను, ఈయుండుకొనుగ్రామాదులతోనే మీా చెలికి దాసుఁడనై కాలంబపనయించువాఁడ.

భా—తమరే మాకొక మహారాజ్యము. అవియున్న వారేమియింత కెక్కుడనుభవింపఁగలరు? కావున మే మదియొకకొఱఁతగా నెన్నుకొనము. కాని మా చెలి యిఁకఁ దలిదండ్రులదర్శనము దుర్లభ మనివిచారించు నేమో? యని మే మిఁక నిప్పుడే విచారించుచుంటిమి.

కృ—సఖులారా! ఆవిషయమై మీ రెంతమాత్రము విచారింపవలదు. చూచుట కన్నిమాత్రములులేవు? నా కిన్ని యేలా? నేఁగోరు ప్రజాసంరక్షణ మేమియు వెత్తి లేదుగదా? కావున దైవానుగ్రహమువలన నెల్లప్పుడు.

ఉ. సారమనఃప్రవృత్తిఘనసారపటీరయశస్కులై సదా
చారధురీణతం గడువిశారదులై భువినాల్గువర్ణముల్
పేరిమిఁ గాంచురీతిఁ దమవృత్తులఁ జూచెదుఁగాత మెల్లరున్;
భారతవర్షమంతయును భారతిభారతిఁ బెంపుఁ గాంచుతన్.

ఎల్లరు—లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

గద్య. ఇది శ్రీబొబ్బిలిపురవాస్తవ్య శ్రీమదాపస్తంబసూ
త్ర పవిత్రగౌతమగోత్ర
బులుసుకులకలశపాథోరాశికైరవమిత్రి బుచ్చనపుత్రి
చలమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాయమాన కవితా
ధురీణ సీతారామకవిప్రణీతం బగు
కృష్ణాకుమారీనామాంకిత మహానా
టకంబునందు సప్తమాంక
ము సర్వంబును
సంపూర్ణము.
ఓమ్.
శ్రీపరమేశ్వరార్పణమస్తు.

శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	5	వంకజూచి	వంకఁజూచి
4	8	కలద	కలన
4	20	ఉదపుర	ఉదయపుర
6	6	(క్రాశముగా)	(ప్రకాశముగా)
19	14	జేవురించి	జేవుఱించి
29	24	బాయని	పాయని
,,	10	కేఁగ	క్రేఁగ
40	1	కూంకలు	కూఁకలు
,,	11	ఇబు	ఇటు
41	13	చుండెడి	ముండెడిఁ
46	2	మీఁఱి	మీఁఱివది
53	5	అట్టన	అట్లన
,,	6	జెప్పుచుటివే	జెప్పుచుంటివే
56	16	పూసగ్రుచ్చినట్టు	పూసగ్రుచ్చినట్లు
,,	18	లేనశ్టే	లేనట్లే
57	19	అయిుస	అయిన
58	20	భక్తశివశంకర	భక్తశివంకర
62	14	ఉద్యావనము	ఉద్యానవనము
64	13	నుంటిరి	నుండిరి
66	6	తవలో	తనలో
,,	20	వచ్చినార	వచ్చినారలీ
67	7	ఏలనే	ఏటికే
68	2	దైర్యము	ధైర్యము
75	10	కాకేల	నాకేల
82	20	లింగాకిత	లింగాంకిత
73	6	ఎంతదైర్యము	ఎంతధైర్యము
95	19	ఎట్టిఁడు	ఎట్టిఁడుకాని,
96	28	దైవనను	దైనను

ఆంధ్రగ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు ...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు ...	1	8
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు ...	2	8
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు ...	2	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగ ముద్రితము	0	8
అచ్చతెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి ...	1	4
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవఱకుముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది. ...	3	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు ...	4	0
డిటో మేలుప్రతి, 2 వాల్యములు ...	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, 2 వాల్యములు ...	5	8
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాకితములు, చక్కనికూర్పు ...	2	8
మనుచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు ...	1	8
ఆముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు ...	2	8
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము ...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాకితములు ...	1	8
రాఘవపాండవీయము, సటీక, చక్కనికూర్పు ...	1	8
శృంగారనైషధము ...	0	10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు ...	0	8
విజయవిలాసము, క్రొత్తకూర్పు ...	0	4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము ...	0	8
ఉత్తరహరివంశము, నాచన, సోమనాథకృతము ...	1	4
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి ...	1	4
నీలాసుందరీపరిణయము, తిమ్మకవి ...	0	4
పారిజాతాపహరణము, చిన్నసైజు, చక్కనికూర్పు ...	0	6
రసికజనమనోభిరామము ...	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవి ప్రణీతము ...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి ...	0	6
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవి ...	1	0
సారంగధరచరిత్ర, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు ...	0	8
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము ...	0	8
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచితిమ్మకవి ...	0	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి.

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
పంచతంత్రము, నారాయణకవి ...	0	12
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు, అట్టబైండు ...	1	6
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు టీకానుక్రమణికా సహితము, కాలికో బైండు ...	0	12
సులక్షణసారము, సటీక ...	0	8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు ...	0	4
డిటో బ్రౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో ...	1	0
మాతృశతకము ...	0	1
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు ...	1	0
సుమతిశతకము, సటీక ...	0	2
కుచేలోపాఖ్యానము,, (భాగవతములోనిది) ...	0	4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము ...	0	6
కుమారీశతకము, సటీక ...	0	2
దాశరథిశతకము ,, ...	0	4
మానసబోధశతకము ,, ...	0	2
భాస్కరశతకము ,, ...	0	3
కలువాయిశతకము, సటీక ...	0	2
కవిచౌడప్పశతకము ...	0	2
నృసింహశతకము ...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము ...	0	1
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవి ...	0	2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవి ...	0	2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము ...	0	1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి ...	0	2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు ...	0	6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి ,, ...	0	6
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము, వేంకటరంగశాస్త్రి కృతము. ...	6	8
ఆంధ్రవచనవిష్ణుపురాణము, శ్రీతుపాకుల అనంతభూపాలకృతము (అచ్చగుచున్నది)		
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర ,, ...	0	2
బాలగంగాధరతిలకుగారిచరిత్ర ...	0	2

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
అనిబిసెంటు చరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర ,, ...	0	2
కన్యాశుల్కము, హాస్యరసభరితమగు నాటకము ...	0	12
ఆనందమఠ్, నవల ...	0	12
కపాలకుండల ,, ...	0	12
ఐవన్హో ,, ...	0	6
మదాలస ,, ...	0	10
సుజనరంజని ,, ...	0	6
తారాభాయి, చక్కనినవల ...	0	12
టిప్పుసుల్తాన్, నూతనకవితాశైలి శ్రీఅక్కిరాజు, ఉమాకాంతము గారికృతము	1	4
సీతారామము, శ్రీతల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారిది ...	1	0
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు ...	0	6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి, పెద్దచ్చు ...	0	6
దక్కనుపూర్వకథలు, కొత్తకూర్పు ...	1	4
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు ...	0	8
నలచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు ...	0	6
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు ...	0	6
బాలవ్యాకరణము ...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి ...	0	6
ఆంధ్రభాషాభూషణము ...	0	2
ఆంధ్రభాషార్ణవము, చక్కనికూర్పు ...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటిప్పణము ...	0	6
శబ్దార్థచంద్రిక, శ్రీమహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘంటువు...	2	8
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు. ఇందు పూర్వకవుల చరిత్రలేగాక నాధునికకవుల చరిత్రలుకూడ వర్ణింపబడినవి, దీనిలో దొరకు కవులచాటుపద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వచరిత్రాంశములు మఱియొక దానయెందును గానరావు. కాలికో బైండుకట్టబడ్డ పూర్తిగ్రంథము ...	2	8
విచారసాగరము; శ్రీజనార్దన చైతన్యస్వామి గారిది ...	5	0

ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మావద్దగలవు. క్యాటలాగులు చూడకోరినాము.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

192. ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.

PRINTED AT THE PROGRESSIVE PRESS, MADRAS.